Kvartal-Skrift

for

Den norsk lutherske Kirke

i

Amerika.

Redigeret

af

Prof. Sverdrup og Oftedal.

4de Aargang.

Minneapolis, Minn.

Konferentsens Forlagsforenings Bogtrykkeri.

1878.

Kvartalskrift 1878.

Med Glæde og Frimodighed begynder vi atter et nyt Aars Arbeide med Kvartalskriftet. Det har ikke uden Besvær og Kamp gaaet igjennem det gamle Aar, og vi ere forberedte paa, at det vil have adskillige Storme at møde i Aaret, som kommer. Det er det yngste og uanseeligste af de norsk-lutherske Blade i Landet, og det har ogsaa faaet føle, at det ikke for alle var en velkommen Forøgelse i Tallet; men det har dog indtil denne Dag vundet Venner og Læsere trods Skriget, og med Guds Hjælp haabe vi, at det vil tiltage baade i Alder og Visdom.

Det er fremdeles vor Overbevisning, som Erfaringen i det sidste Aar kraftig har styrket, at den Sag, som Kvartalskriftet arbeider for, er en Livssag for den norsk-lutherske Kirke i Amerika. Igjennem de gode Dage og de tunge Tider for Guds Menighed er der en dyrebar Skat, som ingen kan røve fra den, om vi ikke slipper den ved egen Ligegyldighed og Søvnagtighed, det er vor uforfalskede Børnelærdom. Og derom dreier Kampen sig, hvorledes det kan blive en Menighedssag at holde fast ved den gode Bekjendelse, som deri er nedlagt. Og det forløbne Aar har aabenbaret det mere end nogensinde før, at det er Roden til Forbitrelsen mod vort Samfund og vor Skole og Kvartalskriftet, at der er to Ting, som vi efter ringe Evne have søgt at holde frem, det er Børnelærdommen og Menighedsfriheden.

Disse to Ting ligger os saa varmt paa Hjerte af den Grund, at det er for os en Sag, som ingen Kløgt kan afdisputere os, at Kristentroens og Guds Riges Fremgang og Seier beror derpaa, at Jesus Kristus bekjendes som Frelser fra Synd, Død og Satans Rige af Menigheden, som er kjøbt med hans Blod og levendegjort ved hans Aand. Vi kjende

intet andet Værn mod Vantro og Sektvæsen, intet andet Bolværk mod Rationalisme og Katholicisme end den levende Guds Menighed, som paa Ordets Grund uforfærdet vidner om den store Gudfrygtigheds Hemmelighed, at Gud er aabenbaret i Kjød, korsfæstet, død og opstanden iblandt os. Og hvor en levende Menighed, grundfæstet paa Klippen, faar Frihed til at vidne om sin Herre og lide med ham og kjæmpe for ham, og hvor den trofast bevarer Børnelærdommens Enfold, der bygges Staden paa Bjerget, som ikke kan skjules, og over hvilken Helvedes Porte ikke kunne faa Overhaand.

Det er saare langt fra os herved at tilsidesætte eller undervurdere Præstegjerningen. Vi vide det, at der bliver ingen ret fri Menighed uden Embedets Tjeneste. Tvertimod, den levende Forkyndelse ved Guds Tjener i Menigheden, det er som Sjælen i Arbeidet og Vidnesbyrdet. Det er som en stadigt brændende Gløb, der skulde antænde og opflamme den hele Menighed til en hellig Ild, at dens Lys maatte skinne ud i Verdensnatten og vise Veien hjem for forvildede Sønner og Døttre. Men hvor Præsterne ikke ville være tilfredse med saaledes at arbeide for Menighedens Vækkelse og Liv; hvor de foragte sit hellige Kald og hindre Menigheden i dens Vært og Frihed; hvor de agte sin theologiske Forstand eller Uforstand høiere end Menighedens Enfold, som er prøvet i hundredaarig Erfaring, der er det paatide at raabe et Varsko baade til Menighed og Præster, at de ikke skulle tabe den Skat, de have faaet i Arv fra Fædrene i en god Bekjendelse og en sund Lærdoms Form, og Djævelen snart dræbe Livet ved at sende Vantroens Dødspust hen over de svage Livsspirer.

Det er næsten til at smile over, at et Blad med saa fredeligt Formaal som Børnelærdommens og Menighedsfrihedens Bevarelse skal have Fiender blandt dem, som kalde sig Kirkens ægte Sønner. Vi kunde med Rette haabe, at hele vort Kirkefolk vilde samle sig om denne Fane med aabent Blik for, at vi her havde et Arbeide, som for os selv var et guddommeligt Kald, tydeligt og klart peget paa gjennem Herrens Førelse med os, et Arbeide, som ogsaa for det Folk, i

hvis Midte vi leve, er af den alvorligste Fremtidsbetydning, et Arbeide, som ogsaa for vort Hjemlands Kirke turde blive af velsignet Frugt. Men det er vel saa, at baade er Sagen i sig selv saa stor, at den maa kjæmpe sig frem, og Redskaberne ere saa skrøbelige, at Lidelsernes Daab er nødvendig for os, om vi ikke skulle fortabes, medens vi prædike for andre.

Vi have nævnt, at ogsaa dette Aars Erfaring har styrket os i Forvisningen om, at det nu mere end nogensinde er nødvendigt at arbeide for vort Livs Maal. Og vi ville forsøge at pege paa de vigtigste Træk i den lutherske Kirkes Liv i det henrundne Aar forat godtgjøre, at der er baade en beleilig Tid at kjøbe og onde Dage, som mane til at arbeide med Alvor, medens det er Dag.

Tydskland.

Alle, som have den lutherske Kirke kjær, spørge naturligt efter, hvorledes det staar til i Reformationens Hjemland. Og vi maa tilstaa det, at det tydske Keiserdømme med al sin „Oplysning", al sin Kamp mod den romerske Katholicisme og Pavedømmet, al sin nationale Begeistring for Luther, dog danner en sørgelig Modsætning til vor Republik, naar Spørgsmaalet er om Religionsfrihed og Menighedsfrihed.

Medens herover hos os Religionsfrihedens hellige Krav virkelig ere saa vel beskyttede, som det er muligt i et Folk, og medens Borgersamfundet eller Staten har gjort alt, hvad den kunde, forat Menigheden virkelig skulde være Menighed og uhindret styre sig selv, saa er det tydske Keiserdømme langtfra kommet saalangt i Frihed. Tvertimod, hvis vi med eet Ord turde give Keiserdømmets kirkelige Plan et Navn, saa er det en protestantisk Katholicisme, som tilstræbes, eller hvad vi med et sædvanligt Ord kalde Universalisme.

Det er Regjeringens Mening i Tydskland, at, om det er muligt, saa bør alle Borgere uden Undtagelse være Medlemmer af den tydske Kirke, som omfatter baade Reformerte og Lutheranere, og Menigheder og Præstekald indrettes og inddeles paa samme Maade som Landet inddeles i verdslige Embeds-

distrikter. Folket i et vist Distrikt bør have sin Præst ligesaavel som sin Foged og Dommer. Og det ser ud til, at naar bare Præsterne ikke tror paa Paven, saa er der ellers ikke meget Spørgsmaal om, hvad de tror eller ikke tror.

Er det nu end saa, at Folket i et saadant tydsk Præstekald har baade adskillig Ret og adskillig Frihed, saa er det dog vitterligt for alle, som kjende lidt til, hvad Menighed er, at der kan ikke tænkes nogen stærkere Misbrug af Ord end at kalde et saadant Distrikt en Menighed, og der bliver ingen eller næsten ingen Plads for Børnelærdommens Alvor i en saadan Samling af Folk, af hvilke et Flertal kanske ikke alene ere ganske døde og sovende, men endog ligefremme Fritænkere og Bespottere.

Det er umuligt at tænke sig en Tilstand fjernere fra virkelig Kristendom og Lutherdom end denne. Selv den romerske Katholicisme er dog i adskillige Henseender mere kirkelig end denne Universalisme. Det er fornemmelig Menigheden og Børnelærdommen, som her aldeles forhaanes, og vi tro, at jo længere det tydske Rige fjerner sig fra den enfoldige Lutherdom, desto nødvendigere er det, at de Folk, som have faaet sin lutherske Bekjendelse derfra, holde urokkeligt fast ved disse tvende dyrebare Klenodier, Menighedens rette Skikkelse og Børnelærdommens sunde Form. Kanske Tiden kunde komme, da Herren vilde bruge Nordens Kirke til at vise sit Folk allesteds tilbage til Troens Grund.

Der er ogsaa i Tydskland lysere Tilstande end de i det tydske Rige; men desværre, Tydskernes Lærdom har ofte været i Veien for deres Enfold, og det er sjelden at finde, selv hos de alvorligste Kjæmpere for den lutherske Sandhed, en fuld Erkjendelse, af hvad Menigheden er, og hvad Plads den har i Guds Riges Husholdning. At Menigheden er et og alt og at til dens Tjeneste og Opbyggelse og Beredelse skal alt tjene, ellers duer det til intet, det synes at være for alvorligt et Krav til deres Lærdom og Forstand, som ofte vil være Mester istedetfor Tjener.

Norge.

Den norske Kirke i vort Fædreland er i mange Retninger den heldigst stillede iblandt de lutherske Kirker i Europa. Der har været og er endnu en mægtig Strømning af aandeligt Liv igjennem den. Baade af Præster og Lægfolk har Herren opvakt raabende Røster i den, som uforfærdet have vidnet om sin Herre og Frelser. Sund og sand lyder den lutherske Forkyndelse fra de fleste Prædikestole i det vidtstrakte Land. Pontoppidans Forklaring har været Folkets Bog og dens Betydning for Bevarelsen af et sundt Kristenliv og en uforfalsket Lærdoms Form kan først rettelig vurderes, hvis man sammenligner den norske Kirkes Tilstand med Forholdene i Danmark og Sverige. Hverken er der inden Statskirken saadan Forvirring som i de nævnte Lande, ikke heller har Sekterne kunnet gjøre saa store Fremskridt i Norge som der.

Men jo større de Pund ere, som ere betroede den norske Kirke, desto tyngre er dens Ansvar, om den ikke bruger dem rettelig. Og vi agte aldrig at lægge Skjul paa, at vi have dette imod den norske Kirke, at den lader sig holde under det Aag, som danske Konger i vor Trældomstid lagde paa den, og som Frihedsbevægelsen fra 1814 ikke har forandret. Det, som mangler enhver Statskirke, er virkelige Menigheder. Og det er vist, at saa høit som den norske Kirke staar i andre Henseender, saa lidet har den agtet Menighedens Ret og Frihed. Det hører til Statskirkens inderste Væsen, at den ikke vil vide af nogen Forskjel mellem Folket og Menigheden, og at den med Tvang vil holde Folket under Menighedens Grændser. Det hører til dens Princip at foragte Menneskenes Samvittighedsfrihed og Guds Ords Kraft til at samle en frivillig Skare af Tilhørere omkring sig. Og der er to store Grundskader, som følger med dette fordærvelige Princip: Hele Kirkestyrelsen maa ligge i Kongens og Departementets Haand, og Kristenlivet kan aldrig faa Lov til at udfolde sin egentlige Blomst, det kristelige Menighedsliv.

Der er saaledes i den norske Kirke tvende Magter, som ligge i en bestandig, uafbrudt Strid med hinanden. Der er to aandelige Strømninger, som uafladelig krydse hinanden, og ved sine Sammenstød frembringe forunderlige Virkninger og stundom saare smertelige Brydninger. Paa den ene Side arbeider Guds Ord og Guds Aand og levende Kristentro forat danne virkelige Menigheder, et troende Folk om Guds Naademidler. Paa den anden Side arbeider Embedsmyndighed og Politik og en hel Hær af kjødelige Tilbøieligheder, forat det norske Folk skal holdes i statskirkelig Søvn med den Nathue paa Hovedet, som danske Konger engang satte paa den slumrende Kirke.

I det sidste Aar har disse tvende Retninger fremkaldt en temmelig skarp Partistilling. Dog er den meget langtfra endnu at være fuldkommen klar. Man skulde vente, at alle Kirkens Venner skulde samles med eet Hjerte og eet Sind til Bøn og Kamp for Menighedens Frihed og Kristenlivets Ret til uhindret Udfoldelse og overlade til samvittighedsløse Politikere og egennyttige Embedsmænd at kjæmpe for Bevarelsen af den statskirkelige Ensformighed og Død. Men vi tør ikke sige, at det er saa endnu. Der er endnu i Norge Mænd, som med krampeagtig Iver holde fast ved de statskirkelige Principer, og hvis kristelige Sind dog ingen har Ret til at betvivle. Det bliver altid klarere, at Stillingen egentlig er denne, at det kristelige Lægfolk ledet af nogle faa, energiske Theologer samler sig paa den ene Side, og Kirkedepartementet, Bisperne og en overveiende Majoritet af Præsterne stiller sig paa den anden.

Kampen i Norge mellem de statskirkelige og Reformvennerne er iaar bleven mere jevn og stadig end før. To nye Blade, Ny Luthersk Kirketidende og Luthersk Ugeskrift, have for første Gang i den norske Kirkes Historie været istand til samtidig at forfægte de tvende Standpunkter. Og det, som her vækker den allerstørste Interesse, er netop dette, at de mange Stridspunkter, som er imellem de tvende Leire, iaar fornemmelig samle sig om det store Spørgsmaal: Hvad

Ret bør Menigheden have? Det er Tidens ene, store, bestandigt tilbagevendende Spørgsmaal; og man kan være vis paa, at det vil have sit Svar.

I den Gjæring, som dette Spørgsmaal har vakt i Norge, er der fremkommet to nye og paafaldende Ting, som hver paa sin Side ere lige fortvivlede, men dog meget betegnende. Det er et Bispemøde og Stiftelsen af Frimenigheder. Begge disse Ting maa betragtes som Forsøg paa at komme paa fast Grund igjen, efterat den kirkelige Frihedsbevægelse har vakt en Storm af Spørgsmaal og Tvivl, om Statskirkevæsenet virkelig stemmer med Guds Ord. Bispemødet kom sammen forat vise det norske Kirkefolk, at intet kunde gjøres eller burde gjøres; det var et Forsøg paa at lade det se ud, som om der var Fred og ingen Fare. Bisperne kunde komme sammen og forhandle om „løst og fast", uden med et Ord at røre ved den store Vanskelighed, den store Uret: en Kirke uden frie Menigheder.

Frimenighederne, som i Aarets Løb ere stiftede, ere den modsatte Yderlighed. Skulde Bispemødet være som et Segl paa det Bestaaendes Ret, saa er Frimenighederne en total Forkastelse deraf. Spændingen mellem Guds Ords Krav og Statskirkens Ligegyldighed er her bleven saa stærk, at det er kommen til en Udtrædelse. Det maatte komme dertil; man maatte forsøge at finde Fred for de nagende Tvivl ved denne Handling. Men saa jammerligt som Bispemødet er, naar det forsøger at gaa forbi Hovedsagen, Menighedens Ret, med fuldkommen Taushed, saa beklagelig er Frimenighedens Stilling, naar den skiller sig fra det øvrige Kirkesamfund. Istedetfor den ene Tvivl: „Er Statskirken i Overensstemmelse med Guds Ord?" skaber den sig en anden meget værre: „Er det Ret at forlade de mange Brødre, som blive tilbage i Statskirken, og der arbeide for Menighedens sande Form?" Og denne Tvivl vil blive til en fortærende indvortes Ild, som vil ødelægge Frimenigheden. Tvivlende paa sin egen Berettigelse vil den fælde haardere og haardere

Domme over Brødrene i Statskirken og sandsynligvis ende i Fanatismens Hulhed.

Det kan ikke nægtes, at Modstanderne mod Menighedens Frihed ere i Norge baade mange og stærke; men hvor meget det end foragtes og forhaanes, saa er der dog en glædelig Sag for den norske Kirke, og som endnu lover godt for den, og det er, at om Menighedens Frihed hades af mange Præster og Bisper, af Kongemagten og de verdslige Embedsmænd, saa vinder dog denne Sag mere og mere Folkets Sympathi. Et Vidnesbyrd herom er det, at der for Storthinget er indbragt Forslag til Lov om Menighedernes Deltagelse i Præsteembedernes Besættelse. Derom vil rimeligvis Kampen nu i nogen Tid komme til at dreie sig.

Det bedste Varsel om den frie Menighed i Norge ligger imidlertid i Missionsselskabets Arbeide og Organisation og i de talrige Bedehuse, som reises forat tjene til Forsamlingssteder for dem, som ville opbygges ved Herrens Ord og drage altid flere hen til Frelseren. I Missionsforeninger og Missionshuse og Bedehuse, er der saa kraftigt Arbeide henimod Menighedsdannelse og Menighedsfrihed, som det paa nogen Maade kan ønskes. Som Sommerfuglen i sin Puppe useet voxer til fuldt udviklet Skikkelse, saaledes vil det en Dag vise sig, at den norske Statskirke længe har været gjennemvævet af et upaaagtet Arbeide for Menighedens rette Skikkelse; og naar Herrens Time kommer, vil den gamle Puppe falde af, forat det nye Liv kan faa sin rette Form.

Den lutherske Kirke i Amerika.

Det er en stor og gjennemgribende Forandring i den lutherske Kirkes ydre Tilstand, som er foregaaet ved dens Overflytning til den nye Verden. For første Gang i sin Historie har den lutherske Kirke herover været ganske uafhængig af Fyrstemagt og rent verdslig Politik. Den amerikanske Religionsfrihed, som et frit Folks ædle Sind har udstrakt til alle Kirkesamfund, er ogsaa kommen den lutherske Kirke tilgode. Den staar herover paa egen Grund og det er dens

Kald at udfolde sit guddommelige Liv i en fuld og uforstyrret Overensstemmelse med Guds Ord; og naar den er kommen til Ro efter de Brydninger, som Overgangen fra Fyrstetrældom til Menighedsfrihed medfører, saa har den den største og ædleste Mission udad, ved sit Exempel og sit Vidnesbyrd at paavirke de øvrige Kirkesamfund ved den Sandheds Erkjendelse, hvortil den ved Guds Aand er ført.

Men vi kunne ikke glemme, at naar den lutherske Kirke saaledes har faaet en fuld Religionsfrihed, saa er den dermed sat i en Stilling, som ligner den første kristne Kirkes. Den havde vel Forfølgelse og Trængsel for Kristi Skyld; men ogsaa den var, ligesom vi, fri for Statens og Fyrsternes Indblanding i dens indre Anliggender. Den første kristne Kirke var en „Frikirke" ligesom vi nu. Det er derfor tilbørligt at vi ihukomme, at vor Udvikling i dette Land trues af de samme Farer, som engang gjennem en lang og sørgelig Historie førte den første Frikirke bort fra dens Enfoldighed og Frihed til Katholicisme og Pavedømme. Og ingen bør være tryg paa, at vi ikke mere kan gaa den Vei, siden vi ere blevne Lutheranere; thi dersom den første kristne Kirke lidt efter lidt glemte sin første Kjærlighed og hengav sig til Verdens forføreriske Favntag, mon vi have nogen Ret til at føle os trygge? Langtfra! Endnu lurer den samme Fiende for Kirken paa at drage os ind paa den samme fordærvelige Vei. Endnu er der den samme Fare for at Egennytte og Herskesyge skal bryde ind og tilintetgjøre Broderskabet, og forat aandelig Død og Lunkenhed skal forvende Kristi Korses Enfold. Det er Hierarki og Universalisme, som endnu er Frikirkens store Fiender; og det er vel ikke frit for, at vi har seet Spor af deres Virksomhed i den korte Historie, den lutherske Kirke har gjennemlevet i Amerika.

Vor Opgave er derfor aabenbart denne at søge at undgaa disse Farer ved at ofre os for en altid dybere Indtrængen i Guds Ords Hemmelighed og Enfold, som er den korsfæstede Frelser Jesus Kristus, og ved at arbeide for, at hans Menighed vinder sin rette Skikkelse iblandt os og naar frem til

den Selvvirksomhed, som Guds Ord kræver af det kristne Samfund. Alene derved at den lutherske Kirke i Amerika med sin dybe Erkjendelse af Synd og Naade bliver en Menighedskirke, kan den opfylde det hellige og alvorlige Kald, som Herren har givet den.

Med dette Syn paa Herrens Krav til os ville vi ganske kort betragte de norsk-lutherske Samfund i Amerika i Aaret 1877 for ogsaa derigjennem at komme til Klarhed over Stillingen og dens nærmestliggende Opgaver.

I. Den norske Synode.

Aaret 1877 er et Mærkeaar i dette Samfunds Historie, fordi det er første Gang, Synoden har prøvet sin nye Konstitution; og det var vel billigt at vente, at Aaret skulde vise et afgjort Fremskridt, om ellers den nye Konstitution med sine tre Distriktssynoder har været vel overveiet. Det, som tilsigtedes, maatte vel nærmest være en lettere og bekvemmere Behandling af Forretningssager og en mere indgaaende Drøftelse af de enkelte Distrikters Tarv og Trang. De store Synodemøder vare blevne for tungvindte for en rask og grei Afgjørelse af Sagerne. Det, som derfor først drager Opmærksomheden til sig, er Spørgsmaalet, om Synoden virkelig har opnaaet de Fordele, som rimeligvis vare tilsigtede ved Tredelingen.

Tredelingens Virkning.

Ved Tredelingen fik man 3 Distriktsformænd foruden Fællessynodens Formand. Man havde altsaa fire Embedsmænd, hvor man før kun havde en. Det var tilvisse tilbørligt at kræve, at ved denne Arbeidets Deling skulde der blive udført mere Arbeide. Maa man end have smaa Fordringer, fordi de nye Formænd kunde antages at have mindre Erfaring, saa burde dog nye Arbeidere vise saameget større Iver og Begeistring for Gjerningen og derved tildels opveie, hvad der kunde mangle i andre Henseender.

Naar man med denne Forventning læser de tre Formænds Indberetninger, kan man imidlertid ikke andet end

føle sig betydelig skuffet. I det østlige Distrikt var Past. Rasmussen i Lisbon valgt til Formand. Efter en „moden Overveielse", som varede omkring 5 Maaneder, erklærede han, at han ikke kunde overtage Formandsembedet i Distriktet. Viceformanden, Past. J. B. Frich, overtog da Embedet og førte det i henved 7 Maaneder, men „han har kun faaet Tid til at udføre meget lidet af dets Gjerning; derfor er det ogsaa kun saare lidet, han har at indberette til Synoden." Som Exempel kan nævnes, at der kun er holdt Visitats hos 2 af Distriktets 51 Præster. Det er aabenbart, at det er ikke bare Beskedenhed, naar dette kaldes lidet. I andre Retninger er der ikke udrettet mere. Formandens Indberetning henleder Synodens Opmærksomhed paa 3 Sager, Menighedsskolen, hemmelige Selskaber og Drukkenskabslasten; men Mødet fandt ikke Tid til at behandle nogen af disse, saaat de vel neppe have været tilstrækkeligt magtpaaliggende eller tilstrækkeligt forberedte just nu.

Gaa vi til det vestlige Distrikt, hvor Past. Koren er Formand, saa finde vi ingen saadan ufattelig Mangel paa Forretningsmæssighed, som i det østlige Distrikt, hvor man i fem Maaneder var faktisk uden Formand. Vi faa ogsaa her en Indberetning og en Aabniugstale, som tilstræber Værdighed og Alvor. Der har her været afholdt Visitatser hos 8 af Distriktets 39 Præster; og savne vi end i Indberetningen den fyldige Udsigt over Distriktets Tilstand, som vi kunde vente, og den Forberedelse af de allervigtigste Samfundssager, som kan hjælpe til sindige Beslutninger, saa har vel det sin Grund i en anden Opfattelse af Aarsmødernes Betydning og Myndighed end den, vi ere vante til.

I Minnesota Distriktet er Past. Muus Formand; men „han kan ikke paatage sig at udøve det Biskopsembede, som Distriktssynoden har kaldet ham til." Dog har han udført de vigtigste løbende Forretninger. Da altsaa Minnesotadistriktet ingen "Biskop" har havt, saa siger det sig selv, at der ikke har været udført nogen eneste Visitats. Formandens Indberetning er af samme Natur som Past. Muus's

Avisartikler og giver i Virkeligheden ingenslags Veiledning med Hensyn til de vigtige Sager, som foreligger til Afgjørelse.

Vi finde altsaa at 2 af de 3 Distrikter ere ved Tredelingen blevne saagodtsom uden Formænd. Og vi kunne heller ikke nægte for os selv, at Indberetningerne, som nu, da de vare fordelte paa 3 forskjellige Mænd, burde være meget omhyggelige, bære mere Spor af at være Hastværksarbeide end grundige Oversigter over Samfundets Tilstand i det hele taget. Forat nævne et Exempel, saa er den Sag, hvorom egentlig Aarsmødernes Forhandlinger dreiede sig ifjor, Oprettelsen af et eget theoretisk Seminarium, næsten ikke berørt i Indberetningerne fra de 3 Distriktsformænd.

Fællessynodens Formand leverer ingen egentlig Indberetning, men paapeger kun enkelte Punkter, hvorved Synoden bør fæste sin Opmærksomhed. Der er altsaa ingen Oplysninger at hente. Under disse Omstændigheder, naar Sagerne saaledes uforberedte kommer frem for Distriktssynoderne, saa faar man ikke undres paa, at lidet eller intet bliver udrettet af egentlig „business."

Det vil altsaa være meget naturligt, om Tredelingen, som har gjort Formændene saa lidet virksomme, ogsaa har hindret Aarsmødernes kraftige Virksomhed. Aabenbart har Mangelen paa en grundig og nøiagtig Forberedelse af Sagerne lagt de største Hindringer i Veien for Beslutninger, som med Lethed og Sikkerhed kunde gjennemføres. Tillige har den Omstændighed, at de tre Synoder i Fællesanliggender maa fatte den samme Beslutning allerede denne første Gang vist sig som en saare uheldig Forretningsmaade; især naar man har udfundet den fortvivlede Plan at holde Møderne til forskjellig Tid, saaat det ene Møde næsten var nødt til at begynde at kritisere det foregaaende Mødes Beslutning istedetfor uafhængigt at behandle Sagen i og for sig selv. Hensigten med denne Plan har vel været den at det første Mødes Beslutning skulde lægge Pres paa de to næste, og at nogle af de „ledende Mænd" skulde være tilstede ved alle Møder og

virke for Enighed; men denne Beregning, om den var tilstede, slog ialfald denne Gang ganske feil.

Aarsmødet i det østlige Distrikt aabnede Rækken, og næsten al den Tid, Mødet havde til Forretningssager maa efter „Beretningen", som dog er meget vanskelig at faa Rede paa, være medgaaet til Valgene og til Behandling af Skolesagen. Under Valgene træffe vi den Eiendommelighed, at en Visitatsordning af omtrent samme Natur som Konferentsens blev antaget ganske tilfældigvis, af den Grund at Formanden ikke kunde paatage sig at visitere selv. Saaledes opstaar der uden nogen Forberedelse og uden noget Hensyn til de andre Distrikters Ordning et nyt Embede i det østlige Distrikt alene. Det er vist ikke uberettiget at have et eget Visitatorembede; men naar det oprettes paa denne Maade og af disse Grunde, er det da ikke et tydeligt Vidnesbyrd om, at man ikke har opnaaet, hvad Tredelingen tilsigtede, en lettere og kraftigere Udførelse af Formandsembedet?

I Skolesagen fatter det østlige Distrikt en Beslutning, som aabenbart overrasker de „ledende Mænd" paa en ubehagelig Maade, ja endog overrumpler Formand Korens Besindighed, saaat han i Debatten i det vestlige Møde forløber sig og kalder hele Bevægelsen i Synoden for et eget norsk Seminarium en „fabrikeret Opinion." Men den Kraftanstrengelse, som saaledes det østlige Møde gjør ved at beslutte det theoretiske Seminars Flytning fra St. Louis til Madison, koster Mødet det meste af dets Tid; og foruden Regnskabernes Revision og Godkjendelse bliver det væsentlige Udbytte af Mødet kun dette, at man finder, at man til næste Aar (1878) kan holde almindeligt Synodemøde uden at krænke Konstitutionen. Da dette er opnaaet, henvises alle vigtigere Sager til dette Møde. Altsaa de smaa Distriktsmøder, som skulde lette Sagernes Afgjørelse, skynde sig ved første Leilighed med at henvise Sagerne til det store Fællesmøde.

Det vestlige Distrikt anvender den største Del af sin Forretningstid til at tilintetgjøre det østlige Distrikts Be-

slutning om Seminariets Flytning. Det lykkes, og foruden at henvise en Række mindre Sager til Kirkeraadet og en Række større Sager til Fællessynoden, bliver saare lidet gjort.

Minnesotadistriktet rører ikke ved Sagen om Seminariets Flytning uden forat henlægge den. Den kunde alligevel ikke afgjøres før Fællessynodens Møde. Ellers er der i Minnesotadistrikt tilsyneladende en mere forretningsmæssig Behandling af Samfundssagerne, enten dette nu kommer af en bedre Fremstilling i Beretningen eller af andre Grunde.

Samler man Fællesindtrykket af disse Distriktsmøder og sammenholder det med Møderne i vort eget Samfund, saa kommer man uvilkaarligt til det Resultat: Men der er jo en Mængde Sager, som i Konferentsen afgjøres paa Aarsmøderne, som her dels ikke nævnes, dels ikke afgjøres, men henvises til Kirkeraadet! Der høres intet om „Synodens Organ", der høres intet til nogen Beslutning om nogen Missionssag, der høres intet om Bevilgninger af Pengebidrag til dette eller hint. Er der ikke saadanne Sager i den norske Synode? Jo, men de ere ganske udenfor Aarsmødets Myndighed og overlades roligt til Kirkeraadet eller Præsterne. At dette ikke er nogen Yttring af Menighedsfrihed er klart, og det vil aldrig blive godt, førend det forandres.

Men endnu mere paafaldende og langt mere pinligt for den, som har Øie for Menighedens berettigede Krav paa Indflydelse, er den enstemmige Beslutning om med ubetimelig Hast at holde Fællessynodemøde og den ubegribelige Iver for at henvise de vigtigere Sager til den. Man deler Synoden forat faa en lettere Behandling af Sagerne og en større Deltagelse fra alle Menigheder, og det første Aar, den nye Ordning arbeider, ser man sig næsten nødt til at tye til et almindeligt Synodemøde igjen, da Tredelingen gjør det til en faktisk Umulighed at faa de større Sager opgjorte ved Distriktsmøderne. I Virkeligheden bliver det strax aabenbart, at naar alt kommer til alt, saa er det kun det almindelige Synodemøde, som kommer til at afgjøre de større Sager.

Hvad har man altsaa opnaaet ved Tredelingen? Man har faktisk kun opnaaet, at man ved en ny Repræsentationsmaade for det almindelige Synodemøde har lagt Afgjørelsen af alle vigtigere Sager i Præsternes Hænder i en Grad, som før kun var Praksis men ikke Loven. Lægrepræsentationen er nemlig saa indskrænket ved det almindelige Synodemøde, at Præsterne som en Regel vil være Majoriteten. Konstitutionen bestemmer nemlig, at „hvert Præstegjeld har Ret til at sende to og bør sende een Repræsentant" til det almindelige Synomøde. Den, som ved, hvor vanskeligt det er at faa Lægrepræsentanter fra de fjernereliggende Menigheder, indser lettelig, at mange Præster vil komme til at møde, uden at deres „Præstegjeld" sender nogen Repræsentant. Det tør ialfald med Bestemthed siges, at naar de hemmelige Præstekonferentser, som det nu klarligen sees, benytter sine Møder til at behandle — ikke Læresporgsmaal og heller ikke „broderlige Formaningssager" — men slet og ret Synodens vigtigste Forretningssager, saa er det afgjort, at Lægrepræsentationen ved disse almindelige Synodemøder kun er med for et Syns Skyld og ligesaa gjerne kunde sidde hjemme.*)

Tredelingens Virkning er saaledes en betydelig Forøgelse af Præsternes Indflydelse paa Sagernes Afgjørelse, og det maa her vel erindres, at de væsentligste Sager, som komme til Afgjørelse paa disse Møder er Pengesager, hvis Byrde dog egentlig talt falder paa „Lægfolket." Har nu

*) Der har været klaget over, at Kvartalskriftet ifjor ikke var nøiagtigt i Angivelsen af Repræsentationsmaaden ved Synodens forskjellige Møder. Der tales endog om Forfalskning af Dokumenter. Synodens Konstitution udviser imidlertid saadan Repræsentation: Til Distriktsmøderne 1 Lægrepræsentant fra hver Menighed eller fra flere Menigheder i Forening; til de almindelige Synodemøder en eller høist to Lægrepræsentanter fra hvert Præstegjeld. Dette er ogsaa tydeligt fremstillet i Kvartalskriftet 1877 Side 5. Der staar: Ved Distriktsmøder kan møde en Lægmand fra hver Menighed etc. Dette „kan" skal være urigtigt; vi maa da spørge: Kan der ikke møde en Lægmand fra hver Menighed? Vi kunne ikke se, hvori vi have taget feil, og de, som skrive imod os i den norske Synode bør tage sig ivare, at de ikke ubesindigt fremføre Beskyldninger, som kun kan stemple dem selv som Bagvaskere; thi vi for vor Del agte ikke at indlade os i Avistrætter med nogen og allermindst med dem, som vise, at det ikke er dem om Sag at gjøre, men om Parti og Person. Red.

Præsterne paalagt disse Byrder ved Synodemøderne, saa maa de siden drive Pengeindsamlingen i sine Menigheder; og det er saaledes ikke alene Menighedernes Frihed til selv at bestemme sine egne Udgifter, som krænkes, men det er ogsaa Præstegjerningen selv, som taber forfærdeligt meget af sin aandelige Værdighed og Kraft. Menigheden bliver Faar, som klippes, og Præsten bliver Synodens Pengeindkræver.

Paa samme Tid, som saaledes Sagernes Henvisning til det almindelige Synodemøde faktisk lægger Afgjørelsen i Præsternes Hænder, viser der sig ogsaa hos Distriktsmøderne en afgjort Tendents til at henvise mindre Sager til Kirkeraadet. Dette kommer af Mangel paa Forberedelse af Sagerne og af den ubekvemme Forretningsorden, at alle Distriktsmøder maa være enige forat en gyldig Beslutning kan komme istand. Enden paa det Hele er, at Synodens Tredeling kun virker til at forringe Menighedernes Indflydelse paa Sagernes Afgjørelse og forøge Kirkeraadets og Præstekonferencernes Magt.

Lærediskussionerne.

Det er billigt at indrømme, at den norske Synode har gjort, hvad den har kunnet, forat Aarsmøderne skulle være belærende, og at den ikke har forsømt at meddele temmeligt nøiagtige Referater af Læreforhandlingerne. I 1877 er Stoffet svulmet op til det tredobbelte, idet hvert af de tre Distriktsmøder har behandlet et forskjelligt Lærepunkt. Fra først af var Forholdet dette, at man brugte at tilstemme de fremlagte Satser, og naar nogen ikke kunde gjøre dette, blev han strax taget under Behandling som en vildfarende Broder. Dermed var det altsaa Meningen, at de tilstemte Satser virkelig var en ny Bekjendelse, som Synoden ansaa bindende og forpligtende. Allerede i flere Aar har Afstemningen ikke været brugt; men Satserne og Referaterne have dog altid ved Diskussionsmøder og i Kirkestriden overhovedet været anerkjendte af Synodens Mænd som „Synodelære". Hvordan vil det nu blive for Fremtiden? Ville vi være berettigede

til ogsaa at anse hvert Distriktsmødes Satser og Referater som „Synodelære“? Det vilde være ønskeligt, at nogen af Synodens „ledende Mænd“ udtalte sig herom, da det vil være af Interesse ikke alene for „Kirkestriden“ men ogsaa for dem, som i Fremtiden skulle blive Prester eller Professorer i Synoden. De kunde da bedre blive belærte paa Forhaand og vare ikke udsatte for senere hen efter en længere Embedstid at sendes i den høiere Skole, hvor man broderligen belæres om Missourisynodens Renhed og den norske Synodes fuldkomne Underkastelse under den.

Lærediskussionerne dreie sig denne Gang om Vidnesbyrd for Bibelens Guddommelighed, Helliggjørelsen, Splittelse i Kirken, Bønnen og kristelige Skoler. Af disse frembyder Diskussionerne om Helliggjørelsen og Splittelse i Kirken den Mærkelighed, at de begge efter Formand Korens Udtalelser at dømme ere fremkaldte ved „Modstandernes Angreb“. Vigtigheden af at tale om Helliggjørelsen synes at komme af den "aabne Erklæring", og Forhandlingen om Splittelse i Kirken af Kvartalskriftet om „Kirken og det kirkelige Samfund“. Unegtelig synes endnu den Dag idag den „aabne Erklæring“ at hænge som et Sverd over den norske Synode, og med al Magt stræber Synoden at arbeide for, at Erklæringen ikke skal vedblive at være sand og de skarpe Konsekventser af Synodestandpunktet ikke komme til Aabenbarelse. Dette glæder os meget, og vi ønske Synoden en god Fremgang paa denne Vei. Det er netop, hvad vi arbeide for. Hele Diskussionen om „Splittelse i Kirken“ er rettet mod „Kirken og de kirkelige Samfund“. Og er det os end en Tilfredsstillelse at have bragt denne Sag paa Bane i Synoden, saa ere vi tillige lidt bekjæmmede over, at Synodens Mænd har misforstaaet os saa, at de med al Iver bekjæmpe vore Udtalelser, som om disse billigede eller undskyldte „Splittelse i Kirken“. Det meste af, hvad der udtales i disse Forhandlinger er Ting, som det aldrig falder noget Kristenmenneske ind at disputere om; men det har da heller ikke noget med Kirkens Deling i Samfund at gjøre. Fornemmelig

ere Satserne af en forunderlig overfladisk og flau Art. Saaledes nævne vi særskilt Sats 3, hvis Indhold omtrent kan gjengives saaledes: Den, som splitter Kirken ved falsk Lære, synder dobbelt, thi 1) fører han falsk Lære og 2) splitter han Kirken. Saadanne selvfølgelige Ting behøvede man vist neppe at diskutere meget om.

Men hvad der i den sidstnævnte Diskussion er af den største Interesse og i en vis Henseende gjør denne Diskussion til en af de mest oplysende for det „wisconsinske" Standpunkt, er den mageløse Dristighed, hvormed andre Samfund udenfor Synoden bedømmes og forkastes. Om Forskjellen mellem de norsk-lutherske Samfund udtale de sig saaledes: „Det er sandt, at der er Forskjel, og den dreier sig om Evangeliets Kjerne. Vi have et Evangelium, vore Modstandere ialfald gradvis et andet. Det gjælder Spørgsmaalet om, hvorledes arme Syndere kunne blive retfærdige for Gud og salige." Men fremforalt er der en fuldkommen Selvforgudelse i den Maade, hvorpaa Profeten Elias's Ord i 1 Kong. 18, 17 flg. udlægges og anvendes. Naar Profeten Elias spørger Folket hvorlænge ville I halte paa begge Sider? dersom Herren er Gud, da vandrer efter ham, men dersom Baal er Gud, da vandrer efter ham," da straffer Profeten i disse Ord dem, som snart høre en rettroende (Synode-) Prest, snart en falsklærende Prest (som f. Ex. en Konferentse-prest). Altsaa Elias's Spørgsmaal betyder anvendt paa vore Dage dette: Hvorlænge ville I vakle mellem Synoden og Konferentsen, se I ikke, at det at høre en Konferentsepreſt er den samme Synd som at offre til Baal. Det er værd at lægge Mærke til, at det er de samme Folk, som kalde den „aabne Erklæring" Løgn og Bagvaskelse, som saaledes selv levere de mest uventede Beviser for dens Sandhed.

Diskussionen om Kristelige Skoler frembyder intet nyt. Den har vel heller intet andet Formaal end at indprente paa-nyt Nødvendigheden af Menighedsskoler. Gradvis nærmer Synoden sig sit Maal, at faa al Folkeoplysning under sin Kontrol. Og her som i mange andre Stykker er det Syno-

dens Ros, at dens Arbeide er seigt, udholdende og enigt. Men saamegen Agtelse, vi end maa have for et langt og tungt Arbeide, som visselig adskillige af de ældre Præster i Synoden have udført, og saamegen Anerkjendelse, vi end maa yde de yngre Prester i Synoden for Nidkjærhed for deres Samfund, saa kan vi dog ikke for vort Folks og vor Kirkes Skyld ønske, at det maatte lykkes dem at fuldende det Arbeide, som de have begyndt med saa stor Kraft, for at lukke sit Folk inde paa alle mulige Kanter. Lykkes det Synodeprestern at faa Folket til at tro, at det er Baalsdyrkelse at høre Prester af andre Samfund og at det er Hedenskab at sende sine Børn i Commonskolen, saa er Resultatet lige skadeligt for Folkets Kristenliv som for dets borgerlige Udvikling og Velvære.

Aaret 1877 viser saaledes inden den norske Synode en Fremskriden paa den gamle Vei; men det maa dog ogsaa indrømmes, at der gjennem de fleste Forhandlinger og Udtalelser spores en betydelig Ængstelighed for at faa Skin af „Wisconsinisme“. Fornemmelig gjælder dette Formand Kørens Optræden, som gjør et ganske andet Indtryk end det, man faar af Minnesotadistriktets Formand.

Men medens saaledes i sin Almindelighed Synodens Retning er uforandret, og medens man fornemmelig omkring Nytaar 1877 gjorde rigtig en Kraftanstrengelse for ved en Mængde Diskussionsmøder at fanatisere Folket, saa har dog Aaret ogsaa fremvist adskillige Tegn til, at Wisconsinismen finder Modstand inden Synoden selv. Til saadanne Tegn regne vi Bevægelsen inden Synoden for et eget norsk theologisk Seminarium, Winchester Prestekonferentses Fredsraab og den Asperheimske Sag. Der er ingen Tvivl om, at denne Bevægelse vil medføre en større Indflydelse fra Menighedernes Side paa Synodens Sager og en større Uafhængighed af Missourianismen. Men det vil tage Tid og koste Kamp at naa frem til en saadan Stilling, som kan føre til en nærmere Sammenslutning af de norsk-lutherske Samfund paa Børnelærdommens Grund, hvilket dog er Herrens Kald til

os. Det er dog langtfra, at Begivenhederne i Aaret 1877 har svækket vort Haab om, at Guds Villie i denne Henseende vil ske blandt os. Vi ere megetmere styrkede i vort Haab. Lad kun Wisconsinisme faa udvikle sig til fuld Blomst, og Kampen mod den inden Synoden selv komme til fuld Klarhed over Sagens Alvor og vort Kirkelivs Grundskader, saa tør vi endda ved Herrens Naade haabe at se det norske Folk staa enigt samlet i et kraftigt Arbeide for Menighedens Frihed paa Børnelærdommens enfoldige Sandhedsgrund. Og ere vi end faa og smaa, saa har dog den norsk-lutherske Kirke en Gjerning i denne Retning at udføre, som Herren har kaldet den til, og hvis Ansvar falder paa den og ingen Anden. Med dette Ansvar for Øie arbeide vi og bede vi, og vi have det urokkelige Haab, at vort Arbeide er ikke forgjæves i Herren.

Hauges Synode.

Dette Samfund har i sit første Aar unegteligt havt ikke ganske smaa Vanskeligheder at kjæmpe med. Vort Kirkefolk har gjennemgaaet saa mange smertelige Rivninger, at man ikke kan undres over, at det begynder at trættes og længes efter Ro og en jevn og fast Udvikling. Det var derfor rimeligt nok, at de Begivenheder, som førte til Ellingsamfundets Opløsning i to Leire, og som føiede et nyt Kirkesamfund til det allerede sørgeligt store Tal, vilde frembringe adskillige bittre Frugter.

Skolen i Chicago var og er endnu et besynderligt Foretagende, og dens hele Historie er en Gaade for de Uindviede. Saameget er dog sikkert, at den kun var til i Navnet — og i Bekostningen — aldrig i Gavnet. Thi en Skole uden Lærere og Elever er ikke under nogen Omstændighed værdig til dette Navn. Enten det nu var denne Kjendsgjerning, eller det var den usikre og omtvistede Eiendomsret, eller det var Rivninger inden Samfundet forud for Splittelsen, eller det var Misfornøielsen med Skolens Beliggenhed, eller det var alle disse Ting tilsammentagne, nok er det, at Hauges Sy-

node ikke var villig til eller ikke istand til at bevare denne Eiendom; og Aarsmødet i 1877 modtog den bedrøvelige Underretning, at Skolen i Chicago var tabt for Samfundet. Dette Tab var allerede længe forudseet, men alligevel var det en stor Skuffelse. Ikke alene var derved en betydelig Pengesum, antagelig omkring 7000 Dollars, som Samfundet havde samlet til dette Foretagende, bortkastet uden at gjøre synderligt Gavn enten for Samfundet eller for Menigheden i Chicago, men det blev tillige aabenbart, at den uheldige Plan at bygge Skole for Samfundet og Kirke for Chicago Menighed i en Bygning kun havde hjulpet til at bringe en kraftig Misstemning tilveie mellem Samfundet og en af dets største Menigheder. Mange tog vel den Tanke af det Hele, at der paa Bunden var ikke lidet Politik, og ialfald en hel Del Mangel paa Styre og Orden.

Aarsmødet, som stod ligeoverfor denne store Sag, fattede en Beslutniug, som visselig var den eneste forstandige og rette, nemlig at man nu burde begynde med at holde Skole, siden man ingen Bygning havde. Hvis dette lykkedes, saa vilde vel Lysten til at reise sin egen Skolebygning ogsaa komme efterhvert. Havde Hauges Synodes Kirkeraad, til hvem Sagen blev overdraget, været istand til at gjennemføre denne Beslutning, saa havde det unge Samfund allerede havt et Foreningspunkt og et nyt Fremtidshaab. Beslutningen er dog hidtil ikke taget tilfølge.

Uafhængig af Aarsmødet har imidlertid den private Foretagsomhed inden Samfundet bragt Skolesagen igjen ind i det gamle Spor, Skolebygning uden Skole. Hauges Synode har kjøbt en Skolebygning i Red Wing, Min., og med en Gjeld af 6000 Dollars gaar nu det unge Samfund til det besværlige Arbeide at bygge op en Presteskole i Bygningen. Tung som denne Gjerning altid er, er den dobbelt vanskelig for et Samfund, hvis Stilling i Forhold til de ældre Samfund i Amerika endnu er saa yderst ugrei og ubestemt som den, Hauges Synode nu indtager. For vort Folks Skyld have vi kun dette Ønske, at Hauges Synode maatte være

istand til at faa en god og alvorlig Skole; thi der er vel ikke mere end en Mening om, at daarlige Prester, uddannede paa en letsindig og overfladisk Maade, er værre end ingen.

Erfaringen i Amerika synes at godtgjøre, at en god og sund Presteskole er en af de vigtigste Betingelser for et Kirkesamfunds Trivsel. Og man kan derfor med nogen Ret bedømme et Samfund efter den Iver og Nidkjærhed, det viser for Uddannelsen af sine Prester. Men om denne Gren af Samfundsarbeidet end er meget skikket til at være et Kjendetegn paa Samfundets indre Kraft, saa er der dog en anden Side af Samfundslivet, som er langt væsentligere for Samfundets Bestaaen, det er Forholdet mellem Samfundet og Menighederne. Saa enfoldigt og greit som dette Forhold er i sig selv, saa let kan det ogsaa udvikle sig skjævt, og Samfundsforbindelsen blive en Snare for Menighedsfriheden istedetfor en Bestyrkelse og Befæstelse af den. Samfundets samlede Magt og Indflydelse kan nemlig let i uforstandige eller samvittighedsløse Mænds Hænder blive brugt som et Middel til at hindre Menigheden i Udøvelsen af dens Ret. Og det er sikkert, at den mindste Forrykkelse af det sande Forhold mellem Samfundet og Menigheden fører til de største Forviklinger og hemmer bestandigt Arbeidet for Guds Menigheds Opbyggelse i Folket.

Hauges Synode har i sin korte Levetid lagt for Dagen en Mangel paa Visdom i sit Forhold til Menigheden. Den Eitremske Sag, som nu er bleven saa bekjendt, er efter de oplyste Kjendsgjerninger (vi tænke her kun paa, hvad begge Parter ere enige i) en lang Miskjendelse baade af Menighedens og Prestens Stilling i Samfundet. Derfor er Fremgangsmaaden i denne Sag faktisk en Mishandling baade af Menigheden og Presteembedet. Det er høist sandsynligt at antage, at ingen af de paagjeldende Parter fra Begyndelsen har ment noget ondt; men det første Feiltrin, at ordinere en Mand til Prest uden at være aldeles sikker paa, at han havde ordentligt Menighedskald og saa sende ham som "Missionær" til et Sted, hvor der dog skulde være Menigheder,

har draget efter sig en Række af andre Misgreb, som ikke vel kunde ende anderledes, end som skeet er. Roden til denne Ulykke ligger i den altfor almindelige Anskuelse, at det er Samfundet, som sætter Prester for Menighederne. Denne fordærvelige Betragtningsmaade har fra Statskirken vedligeholdt sig til en aldeles utrolig Grad baade hos Prester og Menigheder i Frikirken; og alle Samfund trænge til at have Øinene aabne for de Farer, som denne Mening udsætter dem dem for. Den Eitremske Sag afgiver et fortræffeligt Exempel paa, hvilke disse ere.

Endnu et andet Tab har Hauges Synode lidt. Det er, at Pastor Torgersen i Chicago har forladt sin Menighed og Samfundet. Der foreligger ikke nogen tilstrækkelig Forklaring af dette Skridt, og der kan derfor ikke godt udtales nogen bestemt Mening derom. Kun saa meget er under alle Omstændigheder sikkert, at Begivenheden i Chicago vidner om en høi Grad af Mangel paa ret Samfundsbevidsthed. At en Prest uden antagelige og tvingende Grunde forlader Menighed og Samfund, maa enten være Politik eller Letsindighed. Skulde den Aand, som aabenbarer sig i Past. Torgersens Færd, være almindelig blandt Presterne i Hauges Synode, saa vil Synoden endnu have mange smertelige Erfaringer at gjøre, inden den kommer til Ro.

Konferentsen.

Der har, siden Konferentsen blev organiseret, altid været Spaamænd rundt omkring den, som har varslet dens snarlige Fald og Opløsning. Utaalmodigheden synes dog at være bleven noget skuffet, og Spaadommen har derfor nu antaget den meget almindelige Form, at Konferentsens Opløsning vil komme „sent eller tidligt.“ Der er vel ingen, som vil gjøre sig latterlig ved at benægte Muligheden af en saadan Begivenhed „sent eller tidligt“; men det sidste Aar, som Konferentsen har gjennemlevet, har dog ikke været istand til at rokke vor Tro paa, at Gud har kaldet vort Samfund til en Gjerning for hans Rige. Og er Gjerningen end rin-

ge og uanseelig, saa er den dog stor nok, naar den for os er Herrens Kald, og mægtig til at samle de smaa Kræfter og Gaver, vort Samfund eier, til en tætsluttet Skare af Arbeidere. Naar man udenfra har forsøgt at sætte den ene op imod den anden og dele os i „vranglærende“ og „rettroende men svage“, saa vil saadanne Forsøg kun blive agtede for kirkepolitiske Kneb af alle dem, som have erkjendt, at vort Samfunds Kald er Bevarelsen af Børnelærdommens Sandhed i fri Menigheders levende Kristendom. For alvorlige Kristne er dette Maal vel værd deres Livsarbeide; og Spørgsmaalet om, hvorledes vi bedst arbeide for dette Maal, maa ofte fremkalde forskjellige Meninger blandt os, men deri se vi en Styrke, ikke en Svaghed, deri se vi Broderskab og Broderaand, ikke en Udsæd til Tvedragt og Splid. Thi vi have den Tro til Gud, at han selv styrer Sagernes Udgang, saaat det lykkes for de oprigtige, og vi ængste os ikke, som om vor Enighed og vor „Fixing“ af Sagerne skulde være det egentligt afgjørende for Udfaldet.

Aaret 1877 er det første, i hvilket Konferentsen har prøvet sin nye Forretningsorden. De sex Indberetninger fra Formand, Sekretær og Kasserer, Board of Trustees, Seminariebestyreren og Missionskommiteen kom ind i god Orden; og det er visselig en gjennemgaaende Følelse hos alle i Samfundet, at vi opnaaede det Resultat, som tilsigtedes. Sagerne kom frem vel forberedte, og det blev Aarsmødet muligt i den korte Tid at fatte mange og vigtige Beslutninger, som virkelig kunde efterkommes. Dette bringer vort Samfund frem til den Stilling, som det har tilstræbt fra sin Begyndelse, nemlig at Samfundet styrer sig selv gjennem Aarsmødet. Derved faar vore Aarsmøder en uhyre Betydning og en forhøiet Interesse for alle Samfundets Medlemmer. Derved vil vort Samfund, om Menighederne vil sende sine Delegater og virkeligt tage Del i Samfundets Anliggender, kunne blive et frit Samfund. Derved vil vi ogsaa kunne undgaa den fordærvelige Kirkeraadsstyrelse, som andre Samfund have lidt særdeles meget af. Vi faar imidlertid erindre,

at vi endnu kun har forsøgt denne Ordning een Gang, og det behøves vel, at alle have Øinene aabne for mulige Feil og Mangler, forat vi kunne rette dem i Tide, førend de gjøre Skade.

Hovedbegivenheden i vort Samfunds Liv i dette Aar er Gjeldens Afbetaling. Det er visselig ingen Ros for os, at saa er skeet, thi det var vel ikke mere, end vi vare skyldige at gjøre. Men det er dog en Glæde, at vi ved Guds Hjælp er komne saalangt; og fornemmelig er det Indsamlingen selv, som betegner et lidet Fremskridt i Samfundets Vext og giver Haab om, at vort Samfund med alle sine mange Mangler, dog ikke er uden Livskraft. At Indsamlingen væsentlig var „Lægmandsvirksomhed“, idet Presternes Arbeide fornemmelig bestod i aandelig Opmuntring og Tilskyndelse, er en „ny Ting“ i de amerikanske Kirkesamfund; og vi kunne ikke andet end agte det som en „god Nyhed.“ Jo mere Menigheden bliver selvvirksom, og Embedet bliver aandeligt Opbyggelsesarbeide, desto mere kommer alt paa sin rette Plads i Menigheden; det er derved Kristi Legemes Orden fremmes, det er derved Kristi Fyldes voxne Alder lidt efter lidt naaes. Vi haabe, at dette Arbeide vil bære sin Frugt til Samfundets Styrkelse indad og Væxt udad.

Ved Siden af Beslutningen om Gjeldens Afbetaling staar som Aarsmødets vigtigste Handling Inddragelsen af en theologisk Professorpost ved vort Seminarium. Det er ikke ubekjendt for nogen af os, at det er Sparsommelighedshensyn, som har tvunget Samfundet til denne vigtige Beslutning. Forsaavidt er der ikke noget Vidnesbyrd om megen Styrke deri. Men paa den anden Side kan det ikke negtes, at det er Menighedens fri Villie, som derigjennem er kommen frem. Det er aldeles nødvendigt, at et frit Samfund beskatter sig selv, bestemmer sine egne Udgifter; og der er ingen Grund til ved et stærkt moralsk Tryk at beholde store Udgiftsposter, naar der mangler den fornødne Kraft til at opdrive Midler til deres Dækkelse. Der er heller ingen Tvivl om, at dersom Samfundet nogensinde bliver stærkt nok til at lønne

fire Professorer, saa vil det bedste for Skolen være, at den fjerde er Professor i Engelsk og ved Arbeide i Collegeafdelingen giver de tre theologiske Professorer mere Rum til Arbeide i den theologiske Afdeling. Saameget det derfor kan synes en Beskjemmelse for os, at vi for Tiden har maattet indskrænke Tallet af vore theologiske Professorer, saa er det dog i Virkeligheden et Bevis paa Menighedernes Indflydelse paa Samfundets Anliggender og det bærer i sig Haabet om en kraftigere theologisk Undervisning i Fremtiden end den, som hidtil har været mulig.

Aarsmødets Diskussion om Religionsskolesagen har vakt ikke liden Opmærksomhed og tildels Forbittrelse. Den aabne og eenstemmige Tilslutning til vort Lands offentlige Skolevæsen forenet med en ligesaa hjertelig Iver for Ungdommens kristelige Oplysning var vel skikket til at udsætte Konferentsen for vrede Miner af dem, som arbeide forat faa al Folkeoplysning under Presternes Kontrol. De kan dog lidet skræmme os. Det staar lige fast, at en fuld Agtelse for Folkets Frihed og et oprigtigt Arbeide for levende Kristendom kan og maa gaa Haand i Haand, saasandt vort Samfund skal naa den Plads, som er anvist det allerede fra Slaveristridens Dage. Med Kristentroens Alvor, ikke med Menneskeklogskabens Feighed, maa vi møde frem i Tidens Brydninger; og hvis den frie Menighed i Skolesagen gjør, hvad Guds Ord byder den, nemlig at lære de unge at holde Kristi Befalinger, saa kan den frimodig i Tro til Herrens Ord overlade Borgersamfundet dets Gjerning. Der kommer intet godt af at gjøre andet eller mere end, hvad Kristus har befalet sin Menighed. De Kræfter, som bruges f. Ex. til „borgerlige Menighedsskoler", kunde visselig i andre Retninger udrette mere for Guds Riges Udbredelse; thi der er Velsignelse med det, som gjøres i Troens Lydighed under Guds Ord, men ikke at være klog og fornuftig udover det, som skrevet staar.

En stor Sorg har vort Samfund havt i det forløbne Aar. Det er Past. Østbys Ordinationshandling, som ikke kan andet end smerte alle, som arbeide for Orden i vort

Samfund og for Presteembedets Værdighed og Agtelse iblandt os. Saa ilde som dette synes, saa er det dog vort Haab, at den raske Protest, hvormed Handlingen blev mødt, og den skjærpede Aarvaagenhed, som derved er fremkaldt, vil baade hjælpe os til at blues over dette Feiltrin og til i Fremtiden at omgaaes mere varligt med de helligste og dyrebareste Samfundsinteresser.

Vort Tilbageblik paa det svundne Aar har vist os, at Menighedens Frihed har Uvenner paa alle Kanter; men der er dog Tegn, som vidne om, at de ædleste Kræfter i Kirken ere virksomme i Arbeidet for denne Sag. Det kan ikke vel negtes, at vort Land og vore Forholde give en særegen Anledning for Uddannelsen af virkeligt frie Menigheder, og at vor lutherske Bekjendelse giver os et stort og herligt Fortrin fremfor mange andre. Det bliver derfor ved, at der hviler et særeget Ansvar paa os, som have en saadan Stilling, og at det tilkommer os trods alle Besværligheder og al Møie at arbeide, medens det er Dag, for det store Kald, en levende Kristendom, en ren Lære og en fri Menighed. Maatte disse tre aldrig skilles fra hinanden inden den lutherske Kristenhed; deres rette Forbindelse er Kristi Legeme, og deres Fuldendelse er Kristi Fyldes voxne Alder.

Hans Nilsen Hauge.*)

Biografisk Skitse.

(Sven Oftedal).

Store Stunder føde store Mænd. Og det var en stor Stund i Verdens Liv, Slutningen af det 18de Aarhundrede. Kongemagt og Pavedømme laa og skalv, medens Fol-

*) Efter Bangs Hauge og hans Samtid.

ket, skrigende efter Brød, kom som en hevnende Aand fra et Fængsels Dyb og i strømmevis udgød sit Blod forat faa Ret og Frihed for sine Børn. Bølgeslaget af Revolutionens Redsler kom ogsaa op til det klippefulde Norge, og væltede Skum ud over dets Dale. Derunder laa Frihedsfrøet og spirede i det skjulte til en snar Vaar. Efter 500 Aars Mørke og Trældom dæmrede Lys og Forløsning ogsaa over vort Land. Indenfor dets lille Omraade var Aarene før og efter 1800 en stor Stund, en aandelig Gjenfødelses Stund, og Herren gav den unge Bondesøn, Hans Nilsen Hauge, Del og Plads i det store Arbejde.

Hauges Tid.

I religiøs Henseende herskede et stort Mørke i Norge mod Udgangen af forrige Aarhundrede. Profeten Jeremias Skildring syntes at have faaet en ny Bekræftelse iblandt os, naar han siger: "Profeterne profetere Løgn og Præsterne herske efter deres Anvisning og mit Folk vil gjerne have det saaledes; men hvad ville I gjøre, naar Enden paa alt dette kommer?" (Jer. 5, 31), — og „de læge mit Folks Datters Brøst idet de sige Fred, Fred, og der er ingen Fred." (Jer. 6, 14). Thi Kristendommen, der var bleven paatvungen med Ild og Sverd, havde paa de fleste Steder ladet Hjerterne uberørte; Reformationen var bleven indført paa en Konges Bud for at give graadige Adelsmænd Adgang til at bemægtige sig Kirkens Gods, og det var kun paa saare faa Steder at Evangeliet blev forkyndt Folket. Saaledes var den store Mængde i sin Gudsdyrkelse mer eller mindre bestemt af Overtro og Levninger af Hedendom, og Kristendommen indskrænkedes i de allerfleste Tilfælde til udvortes Kirkeskikke, der lod Hjertet øde og tildels ganske ubekjendt med Guds Riges og Evangeliets sande Væsen.

Til Gjengjeld var Folket efterhaanden mer og mer nedsunken i Ugudelighed og Laster, hvoraf Drukkenskab og Usædelighed i Forbindelse med Sværgen og Gudsbespottelse fornem-

melig havde taget en forfærdelig Overhaand næsten overalt i vort Fædreland.

En saadan aandelig Tilstand kunde umuligt have vedvaret i Aarhundreder om ikke de som skulde være Hyrder og Vægtere paa Sions Mure, laa og sov som stumme Hunde. Og naar vi vende os til Betragtning af Præsterne omkring 1800, møder os isandhed et høist nedslaaende Syn, der er vel skikket til at vække Undskyldning og Medlidenhed med det arme Folk, der var forrevne og adspredte som Faar uden Hyrder. Thi Oplysning manglede ikke Præsterne; tvertimod de var fyldte med al Kunskab og Lærdom og tyktes sig selv særdeles vise i sin opblæste Aand, men det Ord, „hvo der vil rose sig, rose sig deraf, at han er forstandig og kjender mig, at jeg er Herren, som gjør Miskund, Ret og Retfærdighed paa Jord," (Jer. 9, 24), var bleven glemt og foragtet og det Ord af Paulus: „Ingen bedrager sig selv; dersom Nogen iblandt eder tykkes sig at være vis i denne Verden, han blive en Daare, at han kan vorde vis, thi denne Verdens Visdom er Daarskab for Gud" (1 Kor. 3, 18), var bleven aflegs og Gjenstand før Spot og Latter.

Der er isandhed intet der bedre giver et Indblik i Tidens aandelige Tilstand og Nødvendigheden af at Herren opvakte en raabende Røst i den store Ørken, end den Lære som Kirkens ypperste Mænd førte og kaldte med det hellige Navn Kristendom.

Der er først en af Rigets 5 Overhyrder, Biskop Hansen i Kristiansand „en Mand ret efter Kanselliets eller Kirkestyrelsens Hjerte." Det er først ligeoverfor den nye Livsbevægelse, vakt ved Hauge, at disse „Kirkens Hyrder" faar en Seranledning at udtale og øve sin saakaldte „kristne Religion" og man maa lade dem, de lægge ikke Fingrene imellem.

I et „Hyrdebrev" han omsender til sit Stifts samtlige Præster farer han voldsomt frem mod „Fanatikerne" eller „Svermerne" hvormed han betegner de ved Hauges Virksomhed opvakte. — „De indbilde sig opløftede til nærmere Omgang med Gud selv, til dennes umiddelbare Veiledning og

Aabenbarelse, og tror sig derfor rüstede med en overordentlig Grad af Selv- og Verdensforagt, Hellighed og Fuldkommenhed. De have sværmerske Forestillinger om tiltagende Ugudelighed, om Bodskamp, om Bønnens Kraft, om at afdø fra sig selv o. s. v."

Som Grunde til saadant Sværmeri anfører han blandt andet:

"Formegen Beskjæftigelse med Bøn og Betragning, saa at vedkommendes Legeme svækkes, Blodet fordærves, Hjernen trykkes af slige Vædsker, hvoraf kommer Hjertets Beklemmelse, Tungsind o. s. v.

Dernæst: Mangel paa Kundskab til den „ægte Kristus-Religion, saa at man gjennem aandelig Nød og Kamp vil tilkjæmpe sig, hvad der dog efter Jesu Religions Anvisning kun opnaas gjennem et glad og roligt Sind. Thi den sande Kristus-Religion bestaar efter Biskop Hansens Mening i en barnlig Tillid og Overbevisning om at behage Gud ved Helliggjørelse, det er: alvorlig Bestræbelse efter at fyldestgjøre de os af Kristus forskrevne Pligter og danne os efter ham som Mønster.

Endelig den sidste Grund til saadant Sværmeri, mener Bispen er den, at der blandt Folket er udbredt saadanne Bøger som Bunian, Thomas a Kempis, Scrivers Sjeleskat, o. s. v. samt at der sørgeligvis endnu findes Præster (i Kristiansands Stift dog endnu kun en) der prædiker om Djævelens Magt og umiddelbare Indvirkninger, — om Guds Straffedoms forestaaende Indbrydelse, — om den Helligaands Vidnesbyrd inde i os, — om at være greben af Kristo, — om at hente Bevis for sin Naadestand af indvortes Følelser, — at ingen blir Kristen uden gjennem Kamp og Bod og Kristi Kors o. s. v.

Til Gjengjeld havde da denne „Hyrde" udmærkede Midler at anbefale mod „Sværmeriet" idet han tilholdt Præsterne at holde nyttige Prædikener som f. Ex. om Vaccination, at drive paa sand „Kristus-Religion" og de Unges „Oslysning", samt først og sidst Oprettelse her og der af

„Læseselskaber" om hvis Fremgang han selv fra Prædikestolen gav interessante Indberetninger.

Provst J. H. Berg paa Kongsberg, der af Biskop Beck i Kristiania omtaltes, som „den dueligste Provst og Præst han havde kjendt," benyttede vistnok Pontoppidans Forklaring ved Konsirmationsundervisningen for „simple Mands Børn", men for „bedre Mands Børn" benyttede han en „Jesu Religion", der af ham selv var udarbeidet og afpasset efter deres Dannelse og Oplysning og hvis Karakter vil forstaaes af følgende Spørgsmaal og Svar, uddragne af hans egne Optegnelser:

Sp. Hvad er Øiemedet af Religion?

Sv. At gjøre Menneskene vise, gode og lykkelige.

Sp. Hvo var Jesus Kristus?

Sv. Et sandt Menneske; men han udmærkede sig fra sin Tids Mennesker ved høiere Visdom og eksemplarisk Retskaffenhed.

Sp. Hvorledes er Jesu Lærdomme beskafne?

Sv. Alt, hvad Jesus Kristus har lært er altsammen meget fornuftigt og efterlignelsesværdigt; vi faa derved Kundskab om Guds Egenskaber, Gjerninger og især om Mennesket Natur og Bestemmelse, vi lære derved Sandhed og Dyd.

Sp. Til hvilken Hensigt blev Jesus Kristus sendt af Gud til Menneskene?

Sv. For at forløse Menneskene, det er for at gjøre dem frie 1) fra deres store Uvidenhed i Henseende til Religion og Sedelæren og fra den fordærvelige Overtro, 2) fra deres Synder og Satan 3) fra de paa Synderne og Lasterne følgende Lidelser eller Straffe.

Sp. Er Helvedes-Straffen evig?

Sv. De gamle lærte det saaledes; men vi Kristne vente af en barmhjertig Gud Naade og Benaadelse for den Ulykkelige som fortryder sin Brøde.

Sp. Hvad er Hovedindholdet af Jesu Lære?

Sv. Det bestaar i følgende 8 Punkter:

1. Han søgte at bibringe Menneskene vigtigere og værdigere Begreber om Gud, alle Væseners Fader.

2. Han lærte, at alle Mennesker uden Forskjel paa Nationer eller Seder, var i Guds Øine lige og at de skulle elske hverandre som Brødre.

3. Han lærte den trøsterige Sandhed, at Gud opholder alt, forsørger alt og bestyrer alt, og at man altsaa kan gaa frem paa Livets Vei uden overtroisk Frygt og uden engstelige Bekymringer.

4. Han lærte at den eneste rette Maade at dyrke Gud paa, og det eneste Middel til at blive ham behagelig er sand Retskaffenhed i Tale- Tenke og Handlemaade.

5. Han lærte den mosaiske Ceremoniallovs Unytte og Ubekvemhed til den menneskelige Lyksaligheds Befordring.

6. Han lærte, at den menneskelige Dyd og Retskaffenhed ikke blot bestaar i udvortes Erbarhed og udvortes Afsky for grove Laster, men i en god Tænkemaade og i et fra alle onde Hensigter og Begjerligheder renset Hjerte.

7. Han lærte, at alle som vilde tro hans Forsikringer og af ganske Hjerte forbedre sig efter hans Læres Forskrifter skulle blive Gud behagelige og lykkelige. Endelig

8. Lærte han at Menneskenes Sjele ere udødelige og at deres Tilstand efter Døden vil rette sig efter deres Forholde i det nuværende Liv.

Pastor Kvale fandt at det var dyb Melankoli, at den som vil blive salig først maa føle dyb Bedrøvelse over sin Synd og Beck i Trondhjem beviste, at det var at tillægge Gud noget, „der lignede menneskelige Svagheder" at fastholde, at Gud fordre, Fyldestgjørelse og Lidelse, før han kan tilgive Synd.

Og for at Ingen skal tro, at lignende Anskuelser kun næredes af de yderst gaaende Rationalister, men isandhed havde gjennemsyret hele Norges Præstestand, skal anføres Udtalelser af en Mand der af sine Samtidige fik det tvivlsomme Lov, at „han var streng orthodox af den ældre Skole", nemlig Biskop Schønheyder i Trondhjem. Han

lærte at Arvesynden kun var en „Svækkelse i vor Natur“, „en Overmagt som Sandseligheden har over vor Vilje“, og “at den ikke var fordømmelig.“ — „Gjenfødelsen“ siger han, „er den Forbedrelse til hvilken vi i vort hele Levnet skal opdrages og hvilken vi med Selverkjendelse og Flid og Bøn skal attraa“; og „i Almindelighed for alle tænkende Mennesker er Troen den sande og sunde Fornuft at skjønne paa og omgaaes, at rette os med al Vished efter andre Ting, end dem vi med vore legemlige Sanser fornemme og kjende, nemlig Gud, hans usynlige Skaberherskab, hans Forsyn. — Attraa og Haab at behage ham, Dydens Heder og Løn, Haab og glad Forventning om Lyksalighed i et bedre Liv.“ Det er efter Biskopens Mening „Troen, der er Dydens Oprindelse og Grundvold“, som han siger, medens dog ogsaa „enhver endog ufuldkommen Dyd“, skal engang faa Løn af „den guddommelige Gavmildhed og Retfærdighed.“ — Biskop Schønheyder stod med den ene Fod i Orthodoxismen med den anden i Rationalismen, og er et slaaende Bevis for hvorledes den lutherske Rettroenhed naar den satte Læren over Livet, Disput og Kivsmaal over Omvendelse, Præsteherredømme over sand Sjælesorg, med uimodstaaelig Magt driver ind i slet og ret Fornuftlære og Gudsforagt.

Dette være nu nok til at give et Indblik i „Hyrdernes“ Tilstand. Modstanden mod Hauges Optræden affødte Tusinder af Exempler og Beviser for det samme. Og naar det stod saa med det grønne Træ, hvad var at vente af det tørre. Naar Folkets Ledere havde vendt sig fra Herren til Afguderne hvem undres om Folket dansede om Guldkalven! —

Men dette er kun den ene af Kristendommens Tilknytningspunkter: Modsigelsen, Ugudeligheden og den skrigende Nød. Den anden, den positive, Guds Venner, de som bede og tilbede i Aand og Sandhed, manglede heller ikke ganske. Ligesom Apostlene vistnok mødte bitter Modsigelse og Forfølgelse tilligemed en over alt skrigende Nød, baade blandt Jøder og Hedninger, saa fandt de ogsaa overalt enkelte tro-

ende Jøder som i Enfoldighed forventede Messias. I dem fandt de en Rod for Kristendommen. Saaledes var der ogsaa i Norge hist og her dem som „ikke havde bøiet Knæ for Baal!" Hauge opsøgte dem overalt, imødekom dem med en inderlig Kjærlighed og søgte i dem et levende Tilknytningspunkt for sin Virksomhed.

Der var to Ting der havde virket som et Salt i denne Henseende: Børnelærdommen tilligemed den lutherske Bekjendelse og Opbyggelsesliteratur samt Vækkelsen i 1730—40.

Johan Arndt, og Scriver og andre levende Vidner fra den lutherske Kirke var kjendte blandt Folket og vedligeholdt en stille Flamme i mange Hjerter. Vor dyrebare Bekjendelse omend trampet under Fødder baade af Fornuft og Ugudelighed, var dog Kirkens offentlige Bekjendelse, hvis raabende Vidnesbyrd ingen Rationalisme kunde helt overdøve.

Endelig var der „Børnelærdommen", „Sandhed til Gudfrygtighed", der saa inderlig slutter sig til Pontoppidan og Pietismens Virksomhed. „Børnelærdommen" har havt en mægtig og endnu ei fuldt erkjendt Betydning for den norske Kirkes Udvikling og Bevarelse, den har nedlagt en enfoldig Kundskab i Børnehjertet, den har veiledet den der famlede i Mørke, den har ført den feilende tilbage til Barneaarenes levende Indtryk af Troen og Frelsen ved Jesu Blod, den har virket paa Dybet af det hele som et hemmelighedsfuldt levende Baand til at vende Fædrenes Hjerter til Børnene. Den kom at danne det mægtigste Bolværk mod Orthodoxismens og Rationalismens Overgreb, og det tør vel lægges til, at naar det norske Folk herover har til saa høi Grad modstaaet al Sekterisme, saa kan det vel neppe tillægges hverken Præsternes „Lærestrid" da Herskesyge eller Folkets Ligegyldighed, men snarere „Børnelærdommens" skjulte og dybe Indflydelse.

Vækkelsen i 1730—40, der naaede frem til adskillige Steder i det sydlige og vestlige Norge var et Verk af Hernhutismen eller Brødremenigheden. Den var bragt tillive ved Grev Zinzendorf i Tydskland og lagde i Modsætning til Datidens Orthodoxisme eller Renlæreri al Vægt, ikke paa

Læren, men paa et personligt Samfund med Frelseren Jesus. Over Danmark var Bevægelsen naaet op til Norge, hvor den vandt flere Præster, der virkede til stor Velsignelse, saa at „mange Sjæle rundt omkring bleve vakte.“ Baade i Danmark og Norge blev de efterhaanden haardt forfulgte, som Separatister og Fanatikere, og trivedes saameget desto bedre. Men imod Slutningen af Aarhundredet var deres Nidkjærhed dels betydeligt kjølnet paa Grund af den større Tolerance, dels havde deres Iver for Forsoningen avlet ikke ringe Ligegyldighed for Helliggjørelsen, og den hernhutiske Bevægelse var saaledes paa mange Maader forkrøblet dels til Lunkenhed dels til Ensidighed og sekterisk Sværmeri. — Men med alt dette er det dog vist, at de enkelte Kristne, som Hauge paa sine Vandringer rundtomkring fandt, og til hvem han knyttede sin Virksomhed, i de fleste Tilfælde skyldte den hernhutiske Bevægelse sin første Vækkelse.

Saaledes var Tilstanden blandt Præster og Folk, da Hauge fremtraadte.

Hans Nilsen Hauge.

Der er et Træk, hvori alle sande Reformatorer, store eller smaa ligne hinanden: en gjennemgribende men langsom aandelig Udvikling. Det aandelige Blik klarner sig kun for dem efterhaanden under indre Brydninger og Kamp; naar deres Kaldsopgave lidt efter lidt træder frem for dem, gyser de uvilkaarligen tilbage i Betragtning af sin egen Ringhed og Skrøbelighed; Mose Raab: „Send en Anden!“ lyder længe som en ængstet Samvittigheds Skrig, indtil Herren ved sin Aand faar fuldkommen nedslaa alt eget og med sin Ild faar røre ved Læben saa at Raabet bliver som Esajæ Raab: „Se her er jeg, send mig.“ Da er Redskabet, var det end det skrøbeligste, rede og stærkt til at gjøre alt, og lide og trodse alt for Guds Sag. Pharaos Vrede eller falske Profeters Harme, Pavens Baal og Præsters Fængsel formaar da intet mod Herrens Sendebud.

Hauges aandelige Udvikling er, ihvor ringe og upaa-

agtet et Folk hans Ord faldt iblandt, ikke væsentlig forskjellig fra de store Reformatorer.

Hans Nilsen Hauge var født i Tune Præstegjeld 3die April 1811 af fromme Forældre, der endte Dagen med Bøn og tidlig indprentede de Smaa at bede til Herren og synge hans Lov.

Hans var derfor allerede fra sin tidligste Barndom under stærke religiøse Dragelser og allerede fra sit 7de Aar fornemmede han haarde Rivninger af Kampen mellem Kjødet og Aanden. Han havde nemlig af Naturen et temmeligt gjenstridigt Gemyt, der ytrede sig i saadan Harme over Forældrenes Revselser, at den lille Dreng endog omgikkes med Tanken om Selvmord for at tage Hævn over sine Forældre. Guds Aand havde et langt og haardt Arbeide for at omdanne et saadant Kar til at blive et levende Redskab fra Herren, og Guds „forekommende Naade" drager sig som en rød og lysende Traad gjennem Hauges mærkelige Ungdomshistorie.

Han var tidlig ulig andre Gutter af sin Alder. Hans Sind var indadvendt og han fandt ingen Behag i Kammeraternes støjende Lystighed. Tvertimod fra det 9de til det 12te Aar arbeidede han under mangehaande tunge Anfægtelser. Og medens hans Sjæl droges af Længsel mod det Evige, blev hans Hjerte, efterhaanden som han læste og hørte mere, ofte greben af usigelig Angst for Helvede og den evige Dom; og fremfor alt, da han hørte om flere Religioner og om hellige Guds Mænd og Martyrer, og saa hen til den nuværende Lunkenhed og Ligegyldighed, blev han betagen af megen Tvivl og Frygt for at forspilde den evige Salighed.

Under saadanne indre Kampe og Tvivlsmaal hengik Aarene indtil i det 13de Aar en Begivenhed indtraf, der kraftigen gjennemrystede hans Sjæl og mer bestemt bøjede Viljen til at „forlade alle Ting for Jesu Skyld."

Med sin Fader, Broder og en anden roede han hjem noget Hø; en af dem faldt ud, greb i Baaden, kantrede den og alle laa i Vandet. Hans opgav strax alt Haab om Frelse

og han gjengiver selv sine Tanker saaledes: „Først tænkte jeg paa min Moder, som tager sig saa nær af en ringe Ting, og nu min Fader og Broder og jeg skal omkomme her, det vil blive en ulidelig Sorg for hende; dernest tænkte jeg paa de Smaating jeg havde af Klæder o. s. v. og tænkte saa: det faar mine Brødre; det var tungt at forlade det, thi jeg havde Kjærlighed dertil endskjøndt Døden truede. Jeg sukkede til Gud, at han vilde være mig naadig for den Herres Jesu Kristi Skyld. Helvedes Sjæleangst betog mig, og jeg begyndte at frygte for Helvedes Mørke fordi jeg ikke havde elsket Gud, saa som jeg burde; og tilsidst truede Dødens mørke Redsel saa forfærdeligt, at naar jeg tænker derpaa, da maa mit Hjerte græde."

I bevidstløs Tilstand blev han optagen, men ved omhyggelig Behandling snart bragt tillive. Dødsfaren havde imidlertid sat sit blivende Mærke i hans Aand, og Kampen derinde blev kun med hver Dag alvorligere, saa at, siger han, „naar mine Tanker under Læsning eller Hørelse af Guds Ord vendte sig til de jordiske Ting, da faldt mig tungt ind disse Tanker: „o, jeg er i Djævelens Vold og veget fra Gud," hvilket atter drev mig til Bøn om Naade for Jesu Skyld."

Saaledes hengik Tiden indtil han i sit 16de Aar blev konfirmeret. Foruden Bibelen og Katekismen, var det Pontoppidans Forklaring, Kingos Salmebog, Brorson, Johan Arndt o. s. v. der udgjorde hans kjæreste Læsning. De skulde da ogsaa bære sin Frugt i ham, som de har gjort for vort hele Land.

Efter Konfirmationen fra det 16de til det 25de Aar indtræder imidlertid en Periode, i hvilken Hauge vaklede stærkt mellem Kjødet og Aanden; skulde det blive fuldt Alvor eller ikke?

Vistnok var han i det Ydre ærbar og førte en stille Vandel; men til Gjengjeld var i det indre Kjødet desto mere mægtigt. Han havde nemlig af Naturen særdeles Anlæg for praktiske Gjøremaal og en stærk Tilbøielighed for denne Verdens Gods. Derinde havde han at stride de haardeste

Kampe. Han giver selv et Indblik i sin aandelige Tilstand i denne Tid: „Mit Sinds Lyst," siger han „henrev mig til adskillige jordiske Begjerligheder, . . . ligesaa til Handel, som førte min Sjæl til Uro, saa at jo ældre jeg blev, jo mer tabte jeg min Sjæls ædle Følelser. Jeg hørte mange Guds Ord af mine Lærere, men Verdens Lyst tog Overhaand; det timelige var mig saa angelegent, at jeg endog om Søndagen ingen Ro havde, — jeg havde mit Liggendefæ i Verden — jeg søgte paa alle Kanter at forhverve mig timelige Eiendomme. — Jeg var en forloren Søn og tænkte 6 Gange paa det timelige og sørgede for mit Legeme mod 1 Gang at tænke paa det aandelige og tænke paa min Sjæl. Mine Øine have seet efter Verdens Forfængelighed og forglemt Skaberen."

Men heller ikke i denne Tid blev Israels Hyrde træt af at søge efter sit udsøgte Redskab. To Gange kom han atter i Dødsfare paa Vandet, og en Gang bragte en alvorlig Sygdom ham atter ovenfor Spørgsmaalet om Liv eller Død, Gud eller Verden. — Naar Dødens Redsler omspandt ham søgte hans Suk atter til Faderen.

24 Aar gammel kom han i Tjeneste i Frederikstad, fik Smag paa Brændevin og blev engang endag beruset. Men Aandens Dragelser havde ikke været forgjæves; han vaagnede op med Forfærdelse og overalt omgiven af onde og ugudelige Mennesker, fik han bryde overtvert og atter søge Samfund med Herren. Og medens Forbandelser lød rundt omkring ham, og Had og Bagvaskelse forfulgte ham, fik han dog Lov, siger han, at holde ved Guds Ord, synge Davids Salmer om Nattetid, trøste sig ved sin Gud og hver Dag lære ham alt bedre at kjende.

Snart drog han da ogsaa hjem igjen, og fra nu, i hans 25de Aar begynder Naadens Lys med fuld Kraft at bryde gjennem det haarde Skal, og han bliver levende delagtig i den Tro, som overvinder Verden, fordi den er en „Guds Gave." Han siger selv derom: "Jeg fandt nu Afsky til alle Synder. Naar jeg bad til ham, saa bøiede jeg mig ned til Jorden med en Hjertens Uværdighed for det store Gode,

han gav mig, og fordi jeg ikke havde tjent Herren som jeg skulde. Undertiden faldt jeg paa Knæ og bad, at den almægtige Gud for sin Søns Skyld vilde grundfæste sin Sandhed i mig, saa jeg kunde lægges paa den aandelige Klippe, Kristus, . . . jeg paakaldte min Saligheds Gud, at han vilde aabenbare sin Søns Kjærlighed i mig, skjænke mig sin Helligaand, som kunde lade mig se min egen Elendighed og Afmagt, og lære mig den Vei, jeg skulde gaa for at følge Jesu Fodspor. . . Til at være et sandt Guds Barn, derpaa følte jeg, at der fattedes mig meget, især paa at elske ham over alle Ting og være ydmyg af Hjertet; jeg bad meget om Naade hertil og at lære at kjende hans Vilje, hvad jeg skulde gjøre og lade. Vil du, min Fader, give mig Kraft, virke din Kjærlighed i mit Hjerte, bevare mig i Ydmyghed, saa vil jeg af al min Magt tjene dig; jeg vil opofre alt endog mit Liv med de forrige Martyrer før jeg vil vige fra dine Bud."

Saa langt havde nu Herren faaet Lov at danne og opdrage Hauge, at han klarnet og styrket, ja gjenfødt gjennem disse aandelige Kampe, stod færdig til at annamme den Ilddaab, hvorefter han klart greb sit Kald, stod op og forlod alle Ting for at følge Jesum, og udraabe blandt sit Folk: "Omvender eder, thi Himmeriges Rige er kommet nær! omvender eder og tror Evangelium!" —

Aandsdaaben.

Han havde just fyldt sit 26de Aar og var en Dag ude i Markarbeide paa sin Faders Gaard. Imens sang han paa Salmen: "Jesu din søde Forening at smage." Herom fortæller hanselv saaledes:

„Da jeg havde sunget det 2det Vers",

Styrk mig ret kraftig i Sjælen derinde
At jeg kan finde hvad Aanden formaar,
Tag mig til Fange i Tale og Sinde
Led mig og lok mig saa svag som jeg gaar.
Mig og hvad mit er jeg gjerne vil miste
Naar du alene i Sjælen kan bo,
Og sig omsider paa Døren maa liste
Hvad som forstyrrer min inderlig Ro.

blev mit Sind saa opløftet til Gud, at jeg ikke sansede mig eller kan udsige, hvad der foregik i min Sjæl. . . Det første min Forstand samlede sig, da fortrød jeg paa, at jeg ikke havde tjent den kjære og over alting gode Gud; nu syntes jeg Intet i Verden var at agte. Det var en Herighed som ingen Tunge kan udsige; min Sjæl følte noget Overnaturligt, Guddommeligt, Saligt. Jeg ved alt det gode i min Aand, som fulgte siden den Stund, især den inderlige Kjærlighed til Gud og min Næste, — at jeg havde et ganske forandret Sind, en Sorg over alle Synder, en Begjærlighed, at Menneskene med mig skulde blive delagtig i den samme Naade, en særdeles Lyst til at læse i den hellige Skrift, især Jesu egen Lære, samt nyt Lys til at forstaa den, og sammenbinde alle Gudsmænds Lærdomme til det ene Maal, at Kristus er kommen til at være vor Frelser, at vi skulle ved hans Aand fødes paany, omvende os, helliges mer og mer efter Guds Egenskaber, til at tjene den treenige Gud alene, for at forædle og berede vor Sjæl til den evige Salighed. Det var da ligesom jeg saa Verden nedsænket i det onde, hvilket jeg sørgede meget over, og jeg bad Gud skulde forhale med Straffen, saa kunde nogle omvende sig. Jeg vilde nu gjerne tjene Gud og bad, at han skulde aabenbare mig hvad jeg skulde gjøre. Saa hørte jeg Herrens Røst, som sagde: Hvem skal jeg sende hen og lade indbyde til den store Nadverd, og kalde fra alle Sider, Nord og Syd, Øst og Oest? Jeg sagde: Send mig! thi mit Hjerte brænde af Kjærlighed til alle Mennesker. Det gjenlød i mit Indre: du skal bekjende mit Navn for Menneskene, formane dem at omvende sig og søge mig, medens jeg findes, kalde paa mig, naar jeg er nær og rører deres Hjerter, saa kunde de omvende sig fra Mørket til Lyset."

Hauges Virksomhed.

Hauge var saaledes gjennem Aandens utrættelige Dragelser under Guds forekommende Naade modnet for sit Kald. Han var bleven isandhed aandeligt gjenfødt; Ver-

denskjærligheden var brudt; han havde givet Gud sit Hjerte, ja han var og villig at ofre alt for Jesu Skyld. Der var i denne Tanke hverken Tvivl eller Frygt; han bespurgte sig ikke med Kjød eller Blod. Men endnu samme Aften talte han alvorligen med sine Søstre om deres Sjæls Tilstand, og de bleve begge bevægede og forandrede i sit Sind. Og Herren førte det saa vel, at den hele Familie, 5 Søskende foruden Forældrene blev grebne af ny Iver for sin Sjæls Frelse, saa at Hauge i sit Hjem fandt et Tilflugtssted hvor han især i sin første Virksomhed kunde ty hen for at finde Ly og Opmuntring og samle nye Kræfter, naar Tvivl og Modstand bøiede ham tungt mod Jorden.

En forunderlig salig Fred og Hvile dvælede over hans Sjæl i de første tre Uger efter hans Aandsdaab. Han fik festne sig og styrkes til at møde Fristelsen og Kaldets Trængsler.

Anfægtelserne udeblev heller ikke. Kjødet begjærede mod Aanden; og mangen en Nat laa han i Bøn og Graad og raabte: "O, Herre, hvorledes kan jeg tjene dig, naar jeg selv plages af onde Begjærligheder!"

Efterhaanden som han begyndte at tale mer og mer med alle han stødte sammen med om deres Salighedssag, trængte en dobbelt Fristelse sig ind paa ham. Dels fik han høre Ord som disse: „ja, naar vi blot kunde blive som dig!" og Hovmoden og Selvophøielsen begyndte at røre sig med Magt i hans Indre, saa at han heri tidligt fik se en af sine største Farer. Men dernæst blev han fornemmelig anfægtet af Fristelse til at kaste alt sit Kald og Embede fra sig. Thi naar han saa omkring sig paa Menneskenes dybe Affald, den forfærdelige Ugudelighed og Usædelighed der overalt traadte ham imøde og den Foragt og Ligegyldighed hvormed hans brændende Iver blev mødt, saa tvivlede han for det første paa Muligheden af nogen almindelig Omvendelse, dernæst kom det ham fornemmelig fore, at det var næsten formastende af ham at tænke, at han skulde kunne være Redskab for saa stor en Sag, og den Tanke sneg sig mægtigt ind paa ham: Herre, send en Anden!

Angaaende denne sin Kamp og Tvivl skriver han selv: „Engang var jeg i Skoven med min Broder og huggede. Da blev jeg heftigt oprørt i mit Sind ved at tænke paa Tidens vantroende Slægt; og med al min Iver, saa tvivlede jeg, at det kunde blive nogen almindelig Sandhedserkjendelse hos Menneskene; thi allerfleste spottede og foragtede mig i min min Tale, endel var ligegyldige og faa var de oprigtige. Da raabte jeg til Gud og græd saa heftigt, at Vandet strømmede af Øinene, og formanede Herren, at han skulde tage denne tunge Pligt fra mig, nemlig at bekjende hans Navn, og hellere sende en Biskop eller en anden høi Mand frem, ham skulde maaske Folket lyde og agte paa hans Tale, mig agtede de ikke.

Under saadanne Omstændigheder havde han kun et Ønske — at dø.

„Men," siger han videre, „da gjenlød det i mit Indre meget tydeligt: Vil du nu dø? Da du har i det fremfarne Tid tjent Synden, skulde du nu ikke arbeide for at bringe mig Saligheds Frugter? Du har jo lovet at tjene mig; jeg har ofte brugt de ringe i Verden til at udbrede mit Rige; thi dertil har jeg kaldt dem der have fulgt Ploven, Faare- og Fæhyrder, Fiskere og Toldere. Jeg skal give dig Kraft og Visdom, som dine Fiender ikke skal kunne modstaa. Bliv kun fast i dit Forsæt, og hold ud med Taalmodighed. Jeg sagde da: „ja, naar du min Gud vil styrke mig, saa vil jeg være villig."

Fra Vaaren indtil Høsten dette Aar virkede Hauge kun ved at tale til de Enkelte han i det daglige Livs Færdsel traf sammen med, om deres Sjæls Frelse. Disse Kampe og Anfægtelser var derfor ligesom en aandelig Øvelse og Forberedelse for den store Virksomhed, han snart skulde paabegynde ved at gjennemreise det hele Land, og i Herens Navn udraabe over den store Ørken blandt de falske Lærere, de sovende Hunde og de forrevne Faar: Land, Land, Land hører Herrens Ord! Omvender eder og tror Evangelium!!"

Hauges Reiser.

Før Hauge begyndte sine egentlige Opvækkelsesreiser rundt Landet, var det to Ting, der fremstillede sig for ham

som uundværlige Midler for Guds Riges Udbredelse: Ordets Forkyndelse ved Foredrag og Udbredelse af aandelige og Skrifter. Det var de to Midler Apostlerne satte i Virksomhed, og i Hauges Haand kastede de en Regn af Velsignelse over det hele Land.

Det var om Høsten 1796, at Hauge for første Gang talte for en Forsamling i sin Faders Hus for at „overbevise af Guds Ord de Uomvendte og trøste og opbygge de Omvendte." Det var noget nyt; en Bondesøn tale som en Præst; og det vakte en uhyre Opmærksomhed. Siden holdt han saadanne Forsamlinger rundt om i Præstegjeldet. Hauges gribende Foredrag trængte sig som Sverdsod og Balsam ind i Hjerterne, og det er fra denne Tid først at den egentlige Opvækkelse i Tune Præstegjeld begynder for derfra at udbrede sig med Hauge og hans Venner som en levende og frugtbargjøreude Strøm gjennem alle Norges Dale. Fra 1796 dæmrer en ny Tid over Norges Kirke.

Om Vaaren og Sommeren 1797 var det at Hauge efter nogle mindre Turer rundt i Nabolaget af Tune, foretog sine to første længere Reiser. Det var et Forsøg, der baade gav ham Angest og Mod; det var at overgive sig helt til Herren overladende Udfaldet til ham; der var Seier i Hengivelsen; men naar han saa udover det hele Land, liggende i aandelig Nød og Jammer, og maalte sit store Kald med sin Skrøbelighed og Ringhed, saa skjalv han atter.

Først drog han gjennem Mos til Kristiania og Aker, hvor han som overalt paa disse Reiser fand adskillige Levninninger af den hernhutiske Bevægelse. Mange bleve oplivede ved hans Fremtræden og sluttede sig varmt til ham; andre mødte han med Mistænkelighed for den Vegt han lagde paa Helliggjørelsen. Imidlertid spurgte han sig for overalt efter de Gudfrygtige og knyttede sin Virksomhed til dem rundtomkring hvor endnu Naadens Ild ulmede. — Gjennem Asker og Lier drog han til Drammen og derfra hjemover. Frempaa Sommeren drog han til Holmestrand og Tønsberg, hvor der fra Præsterne Lelhs og Gerners Tid var mange Troende, der ved Hauge oplivedes til ny Ild. Derfra reiste han

til Drammen og Kongsberg, idet han overalt paa Veien udkastede Sæden og sluttede Forbindelser med kristne Venner. Paa denne Reise faldt de Gnister ned i Eker, der det følgende Aar brød ud i en Vækkelsens Flamme.

Hele Høsten udover holdt Hauge sig i Ro hjemme; han havde paa nærmere Hold seet hvorledes det stod til udover Landet, og det gøs i ham som foran en forfærdelig Dødsfare. Hvad Under om han endnu et Øieblik nølede og ligesom betænkte sig og raabte efter en ny Kraft inden han gik til det store Dagværk.

Herren kom ham ogsaa tilhjælpes. I denne Tid kom han over Faulers Omvendelseshistorie.*) Saavel Faulers Kamp og Seier, som Nikolas af Basels særegne Kald og Virkemaade gjorde et uudsletteligt Indtryk paa hans engstede og ydmyge men villige Sind.—Han saa i et nyt Lys, at det staar ikke til den som vil eller den som løber, men t l Herren som gjør Miskundhed; og det Ord: Guds Kraft fuldkommes i Skrøbelighed blev en ny Trøstens og Styrkens Hvile, en rislende Naadebek, hvor han kunde lægge sig ned at drikke paa Veien.

Saa laa Landet aabent for ham med al sin Nød, med et tørstigt Folks Jammerskrig efter levende Vand, med al sin Modstand, Had og Forfølgelse; han frygtede intet; Gud er med. Den ringe Bondesøn og Lægmand fik paa Herres Kald atter Naade til at svare: „Send mig!"

Den første store Reise gik til Bergen, hvor han ankom St. Hanstid 1798. — Her virkede Biskop Brun og holdt Rationalismen noget i Tømme, og uagtet han altid med nogen Grad af Ringeagt saa paa den uoplyste Lægmand, saa var han en retfærdsfølende Mand, der altid viste sig som en Beskytter af Hauge.

Imidlertid blev ikke hans Virksomhed i denne By, hvor han vandt mange Venner for Kristi Sag, aldeles uantastet, og efter at have ladet trykke et Par af sine Bøger, drog han udpaa Høsten sydover til Stavanger og over Jædderen videre til Listerland.

*) Se Kvatalskriftet 2den Aargang Side 196.

Her traf han atter i Vanse sammen med Brødre af den hernhutiske Retning, samt med Dr. P. O. Bugge, en af de besynderligste Modsigelser sammensat Karakter, der snart holdt Kort- og Drikkelag paa Præstegaarden, snart talte og arbeidede som den alvorligste Kristen. Han sagde, da de skiltes, disse mærkelige Ord, der ikke maa have været ringe Opmuntring for Hauge: „Om Præsterne i Mængdevis reise sig imod dig, om ogsaa jeg opstaar imod dig, hold kun ud; Fremtiden hører dig til."

I Kristiansand opholdt Hauge sig kun kort og kom derfra videre østover til Gjerpen, hvor Erik Bøles Gaard blev et Midtpunkt og Stoppested for de Vakte. I Skien forefandt han ikke mere Spor af tidligere Vækkelse, og kom saa ligeunder Jul til Drammen og Eker.

Paa dette sidste Sted brændte der alt en klar Lue; den mægtige og frimodige Kristoffer Hoen gik i Spidsen for de Vakte. Men da de paa Aarets sidste Dag holdt Opbyggelse, kom Præsten Schmidt og Lensmand Gram, der særdeles bar Had mod Hauge, ind og forstyrrer Forsamlingen idet de arresterede Hauge, hvem imidlertid Hoen, da han skulde skydse ham til Lensmandsarresten, i al Fart fører udover Præstegjeldets Grændser og saaledes denne Gang frelste ham.

Hauge drog da gjennem Romerike Hedemarken og Solør og kom om Vaaren 1799 endelig hjem, hvor han dog kun standsede i nogle faa Dage for at tiltræde sin anden Bergensreise.

Denne Gang drog han gjennem Eker og Numedal. Paa Veien til sidstnævnte Sted paakom ham en skrækkelig Anfægtelse ved Tanken paa at komme til en i det dybeste aandelige Mørke nedsunken Bygd. Her kunde intet udrettes, mente han, det var bedre at tage en anden Vei. Dog rider han videre. Men anden og endnu mere tredie Gang blev han anfalden af saadan Fristelse, at det syntes ham Djævelen sad paa Sadelknappen. „Frem vil jeg og frem skal jeg" raabte Hauge og satte saa afsted indtil han naaede Rollag.

Sjelden bar Hauges Virksomhed en saa rig Frugt som denne Gang i øvre Numedal.

Over Hardanger kom han da til Bergen og efter en Tids Ophold og uden at Vennernes mest indtrængende Anmodninger kunde bevæge ham til at tage blivende Bosted i Bergen drog han nordover gjennem Søndfjord, Nordfjord, Søndmøre og Nordmøre til Trondhjem.

Her fandt han Gemytterne optagne af daarlige og unyttige Ting; Politik optog de Alvorliges Interesse. Levende Kristendom var næsten uddød, og de Menneskepaafund der fra Prædikestolene forkyndtes var just ikke synderligt skikket til enten at vække eller nære et kristeligt Liv.

Han lod ogsaa her trykke 4 af sine Skrifter og virkede med Ordet og Bøgers Udbredelse rundt omkring i det Trondhjemske.

I November kom han til Leinstranden. Her satte Præsten Steenbuch sig ivrigt imod Lægmandsvirksomheden og besørgede Hauge og Lars Hemstad paagrebne, og uagtet Vidnerne fuldkommen retfærdiggjorde de Anklagede blev de dog ført tilbage til Trondhjems Raadstuearrest. Hauge blev dømt til en Maaneds Tugthus, og efterat han i Begyndelsen af Marts 1800 var løsladt skulde han sendes Lensmand imellem hjem. Dog lode Lensmændene ham snart reise som han vilde, og overalt hvor han kom frem mødte Skarer af Folk for at høre den mærkelige Lægmand. Langs hele Veien sporedes ogsaa Virkninger af hans Taler og i Øier i Gudbransdalen blev en Vækkelse, som rev den halve Bygd med.

I Begyndelsen af April var han i Kristiania og ilede derfra hjem kun for at finde sin dyrebareste Søster Anna efter mange overstandne aandelige Anfægtelser saa nedbrudt af Helbred at hun allerede den 18de April indslumrede i barnlig og inderlig Fortrøstning til Frelseren. Det var et haardt Slag. 15 Aar efter skriver Hauge, at af al den Modgang der havde rammet ham, var Tabet af Søsteren Anna det, som mest havde saaret hans Hjerte. (Forts.)

Hans Nilsen Hauge.

(Fortst. fra 1ste Hefte.)

Reise til Kjöbenhavn og Bergen.

Senere hen paa Vaaren drog Hauge til Kjøbenhavn. I de Maaneder, han opholdt sig her, udfoldede han en isandhed storartet Virksomhed med nye og betydelige Oplag af sine Skrifter. Han sysselsatte paa en Gang fem Bogtrykkerier, et af dem endog uafbrudt i 4 Maaneder, og maa vist have trykket flere Skrifter i 4—5000 Exemplarer. Selv arbeidede han utrettelig Nat og Dag med at læse Korrektur, forbedre tidligere Skrifter og pakke de trykte Sager ind for at forsendes til Norge.

Hauge saa i dette Arbeide et af de kraftigste Midler til at nære og styrke den aandelige Livsbevægelse ogsaa da, naar han selv maatte bukke under for Forfølgelserne. Thi det var ingenlunde skjult for ham, at haarde Tider snart vilde komme. Vistnok overleverede han efter Lovens Bydende til Politimesteren et Exemplar af hver af de Bøger han lod trykke, uden at Regjeringen lagde nogen Hindring iveien for hans Forlæggervirksomhed. Vistnok var ogsaa Hauge fristet til at se Bifald fra Regjeringens Side i hvad der i Virkeligheden kun var en hovmodig og taus Overseen af en stakkels Lægmands Aandsprodukter, der efter de lærde Herrers Mening i det høieste var noget pietistisk Sammensurium, som ingen Skade kunde gjøre i en saa oplyst Alder.

Men at Hauge dog har havt et dybt Blik ind i Tiden og hvad hans egen Kaldsvirksomhed nøvendig maatte medføre, dette fremgaar klart nok af hans mærkelige Udtalelser fra denne Tid. „Fra det første,“ siger han, „Gud kaldte mig til sin Tjener at bekjende hans Navn, saa jeg vel strax,

at Trængsel vilde møde. Nu kjender jeg, at Kraften voxer, og haaber Gud giver den med Taalmodighed mere og mere til at overvinde. Nu er der dog et kort Havblik før Stormen, nu medens Kaldelsen sker og Folket siger til hverandre: „Lader os staa op og høre hvad for Ord udkommer af Herrens Mund." Men værre Tider forestaar; Guds Langmodighed med dem, der ei annammer Ordet, ophører snart; thi efter at det Gode er tilbudet og foragtet, vil Straffen komme; da vil man faa at se, at en Profet har været midt iblandt dem. „Guds Børns Trængsel vil tiltage herefter; . . thi formaner jeg eder, at ligesom Josef kjøbte ind i den gode Tid Korn til Legemets Føde at have naar den dyre kom, . . . saa I da meget mere forsyner eder med Sjelens Føde. Thi den Tid kommer, som Herren truer med, at Hunger skal blive ikke efter Brødet og ei Tørst efter Vandet, men efter at høre Herrens Ord. Og dette sker fornemmelig ved, at han tager sin Helligaands Kundskab og Overgydelse fra de Ulydige og Utro, ja han forbyder sine Redskaber at veilede eller prædike for de Onde. Thi de, som ikke ville tro Sandheden skal gives hen i kraftige Vildfarelser."

Udpaa Høsten kom Hauge hjem og gjennemreiste de fleste Sogne i Kristiania Stift. „Det er ubeskriveligt," siger han „hvad Sorg og Glæde, Arbeide og Vaagenhed jeg havde i denne Tid; mange Nætter sov jeg ikke mere end 2—3 Timer." I saadan Mængde strømmede Folk om ham for at tale med ham og veiledes af ham.

I Begyndelsen af 1801 var det at han foretog den store Reise, der endte med, at han tog fast Bopæl som Kjøbmand i Bergen.

Vi finde ham i Hallingdal, hvor Ole Olsen Bache fra Numedal og Gudbrand Væraas allerede saa vel havde forberedt Jordbunden at Past. Leigh opgiver Antallet af Hauges Tilhængere i Aals Præstegjeld alene til 300; og dog havde Vækkelsen grebet endmere om sig i Næs og fornemmelig i Hemsedals Annex. Under Vækkelsens første Varme havde en Mand fra Bergens Stift fundet vil-

lige Øren for den Mening, at Dommedag var nærforestaaende; og det var en Grund mere for Hauge at ile did op.

I Næs lod Præsterne Aamodt og Glatved Hauge arrestere af Lensmanden og føres til dem. Efter en Samtale hvori Hauge med Alvor og Aands Bevisning havde svaret for sin Sag, lod de ham fare i Fred, dog ikke uden at en gammel Klokker i Harme lod ham faa høre disse Ord: „Du har revet ned alt, hvad jeg har bygget op i 40 Aar." „Hvorledes har I da bygget, naar det saa hurtigt kunde falde sammen?" spurgte Hauge; „Eders Bygning har da vist ikke staaet paa Klippen."

I Hemsedal fortælles der blandt andet, at han talte til en ung Gut, idet han lagde Armen om Halsen paa ham og sagde: „Du kunde nok blive en Broder i Kristo."

Mange Dage gik han 3—4 Mil og holdt indtil 4 Forsamlinger. En Lørdagskveld talte han i Aal. Der var en stor Mængde Mennesker tilstede, og de var dybt grebne af hans Tale. Saa kom Lensmanden for at arrestere Hauge. Folket blev forbitret og ytrede Tegn til med Magt at ville forsvare Hauge. Denne talte imidlertid til dem og sagde: „Vi maa ikke gribe til Sværd for at forsvare os, men i Taalmodighed og Hengivenhed til Gud afvente, hvad han tillader vore Fiender at gjøre med os." Saa fulgte han Lensmanden til dennes Gaard Sundre, nær Aals Hovedkirke.

Den følgende Dag var Søndag, og der kom Mange for at tale med Hauge; kun faa fik dog Tilladelse at komme ind til ham. Derimod fik Lensmanden et usædeligt Fruentimmer til at gaa ind i Arresten og krænke ham med usømmelige Ord. Hun kom grædende ud; et Ord af Kristi Sagtmodighed og Kjerlighed havde knust hende.

Men frempaa Eftermiddagen havde Lensmanden rigtig beredt sig at have Løier med Prædikanten. Han havde sendt Bud efter hele Bygdens Ungdom til et Danselag i Arresten; Spillemanden stemte op og snart var det i en Hvirvel i Arreststuen. Med et gaar den tykke Lensmandsmadame hen til

Hauge, tar ham ved Haanden og beder ham om en Dans. Det vaktte en ustanselig Jubel.

Hauge lod sig ikke forbløffe. „Ja," sa' han; "men skal jeg danse, saa faar Spillenanden spille den Slaatten, jeg vil have. Dermed saa han paa Spillemanden og sa': „Spil nu efter som jeg synger fore," og istemte saa med høi og klar Røst Salmen:

„Nu bør ei Synden mere
Med Magt og Herredom,
Udi mit Kjød regjere
Men daglig kastes om."

Det for som et Lynslag over Forsamlingen. Lensmandskonen slap Hauges Haand og Jubelen forstummede. Saa tog Hauge Ordet og talte til de Forsamlede saa det gik dem gjennem Marv og Ben. Alle skammede sig over sin Handlemaade, Mange græd og ønskede de var som han. Det lystige Lag kom ud saa alvorlige, at de ikke var at kjende igjen.

Imidlertid blev Hauge ført til Fogden Hørby paa Ringerige, der strax igjen satte ham paa fri Fod. Saa drog han opover til søndre Aurdal, hvor Album var Præst; denne Mand var drikfældig og yderlig uskikket og uefterrettelig i sit Embede. Men efterat Hauge havde været der, fik ogsaa han travelt med at pille ud af Folk de religiøse Nykker, som Hauges Prædiken havde efterladt. Naar Hauges Venner ikke destomindre voxede i Antal, blev Præsten undertiden saa sint, at han kaldte Hauge, „den største Skurk, som Norge havde frembragt."

Saa bar Veien videre opover. I Leirdal blev han indhentet af en Mand fra Hallingdal ved Navn Bjørn Aalrust, der var gaaet efter ham lige fra sit Hjem for at faa tale med ham om Veien til det evige Liv. Han fik nu baade høre og tale med Hauge, og blev ogsaa en trofast kristelig Broder til det sidste.

Over Gudvangen drog nu Hauge til Vos, hvor de Vakte som overalt fandt en bitter Modstand af Præsterne; derfra til Bergen, hvor han ankom i Midten af Marts 1801.

Hauge i Bergen.

En stor Forandring i Hauges ydre Livsstilling foregik nu, idet han nedsatte sig som Kjøbmand i Bergen. Han mente derved at undgaa den Beskyldning for Løsgjængeri, der oftere var bleven ham forekastet, og dog have fuld Anledning til at reise omkring og forkynde Guds Ord, som han havde gjort før, idet han kunde forbinde det verdslige Gjøremaal med sit aandelige Kald.

Maren Boes, en gudfrygtig Kvinde i Bergen, havde testamenteret ham 1000 Rigsdaler, og dette i Forbindelse med mindre Summer, som Venner rundt omkring satte ind i Forretningen, gav ham Midler ihænde til at begynde en fast omend beskeden Handelsvirksomhed. Bedriften gik under Hauges praktiske Ledelse jevnt og sikkert fremad; men da han baade anvendte meget til Guds Riges Udbredelse og i stor Udstrækning hjalp sine Venner til at komme i Virksomhed, kunde der ikke, selv under hans Svogers Looses kyndige Bestyrelse, være Tale om at ophobe Rigdomme. Det viste sig derfor ogsaa, at istedetfor de Rbdlr. 200,000 som hans Fiender udskrege ham for at have erhvervet — ikke altid ved de redeligste Midler — var Hauges Bo ved det endelige Opgjør værd omkring 9,000 Rbdlr., og endog af denne Sum skyldte han større Beløb. Men han fik fra Bergen ligesom et fastere Udgangspunkt for sit aandelige Arbeide, og det er næsten utroligt hvad han i disse tre Aar, indtil sin endelige Arrest i 1804, har reist og udrettet.

Fra Bergen foretog Hauge idethele 3 store sammenhængende Reiser foruden en Tur gjennem Danmark.

Om Høsten 1801 drog han tilfods opover til Trondhjem uden at hans Virksomhed underveis er nøiagtigere kjendt. Derfra kom han over til Hevne, hvor der blev en stor og velsignet Bevægelse. Siden finde vi ham i Valdersund, hvor hans Jagt ventede paa ham og hvor en Fogdefuldmægtig undersøger hans Pas, tager det fra ham og derefter med

et Par Venner begaar alskens kaade Voldsgjerninger ombord i Hauges Fartøi.

Paa Fiskeværet „Gjæslingerne“, der var særdeles bekjendt for sin Drukkenskab og Slagsmaal, strømmer Folk i Masse omkring den navngjetne Lægmand. Mange lod sig bevæge, men den store Mængde forherdedes, saa at Hauge intetsteds synes at have mødt saamegen Modsigelse. Efter endt Fiske og nogen Overlast af en anden Fogdefuldmægtig drager Hauge atter tilbage til Trondhjem, ordner nogle Handelsaffærer og begiver sig strax paa Vandringen hjem til Bergen.

Neppe var han kommen 3 Mil paa Veien, før „Nogle som kom løbende med store Stokke i Haanden“ tog fat paa ham og førte ham til Lensmand Wold paa Bynæsset, derfra til Fogden i Strinden, der paa den kaadeste Maade krænkede og haanede ham, og saa endelig til Stiftamtmand Molkte, der denne Gang modtog ham med megen Strenghed.

Et Par høist sørgelige Tilfælde af religiøst Sværmeri og Vanvid havde nemlig fundet Sted ikke langt fra Trondhjem, idet en Mand havde bidt Overlæbe og Næsen af sin Broder, en anden havde dræbt sit eget Barn. Disse Begivenheder blev falskelig tilskrevne Virkningen af Hauges Skrifter.

Imidlertid blev han dog efter frimodigen at have forlangt Bevis for de grove Beskyldninger, der rettedes imod ham, sat paa fri Fod. Men den følgende Morgen tidlig og uden at man gav ham Tid til at spise Frokost eller tage Penge eller Niste med sig, blev han af Lensmand Wold ført ud af Byen og siden Lensmand imellem til Bergen, hvor han ankom efter 9 Maaneders Fravær.

Den anden store Reise gik over Sogn gjennem Hallingdal til Smaalenene, og derfra gjennem det sydlige Norge over Skien og Telemarken tilbage til Bergen.

I Lyster fulgte en særdeles Velsignelse hans Virksomhed; Præsten Kvale skriver senere, at „alle Skoleholdere,

Lensmanden med ganske Familie og mangfoldige Andre var Hauges ivrigste Tilhængere." Fornemmelig var den senere som Storthingsmand bekjendte Torger Næs en kraftig Støtte og Leder for det nyvakte Liv, der synes at have grebet baade Gamle og Unge. En gammel Kone fortæller hvorledes Hauge da hun endnu kun var 12 Aar gammel efter en Opbyggelse tog hende ved Haanden og sagde: „Gud bøie dit unge Hjerte til sand Gudsfrygt."

Desto ivrigere rasede Pastor Kvale mod dette Uvæsen. Rigtignok blev det oplyst med Hensyn til to Kvinder, som havde taget Livet af sig og som, efter Præstens Sigende, ved Hauges Prædiken skulde være blevne sindsforvirrede, at de slet ikke hørte til „Læserne". Men det hindrede ikke Kvale fra at gaa frem paa følgende af ham selv beskrevne, systematiske Maade for at udrydde det nyvakte Liv:

„En Bygdevegter blev ansat for at holde Bygden ren for tilreisende Gudsordsbekjendere. Dernæst blev Mangors „Landapotek" *) uddelt blandt Almuen for at betage Læserne deres blinde Tillid til Forsynet" Endelig blev Skolemestrene truede til at give Løfte om at afholde sig fra at holde Opbyggelser, og en Afskrift af Forordningen af 1741, der i Virkeligheden forbød al anden Opbyggelse end Husandagt, tilligemed Rom. 13, 5 og 1 Pet. 2, 13, blev sendt til de Huse, hvor Opbyggelser var bleven afholdt. Trods disse kraftige Forholdsregler tiltog „Svermeriet" til Kvales store Forundring.

Fra Leirdal gik Hauge gjennem Hallingdal videre indtil Nore og Rollag.

Gjennem Numedal tog han over Eker til Kristiania, hvor Biskop Schmidt lod ham fængsle, dog kun for en kort Tid.

I Smaalenene, hvor han siden ankom, skulde Lensmand Svane paa Sognepræstens Anmodning anholde ham og examinere ham. Men han erklærer selv, at han der-

---

*) En Slags Huslægebog.

under blev saaledes bunden af Guds Ord, at han følte sig altfor svag til at staa Hauges Aand og Visdom imod. Han tilbagemeldte derfor til Præsten, "at han i Hauges Tale intet fandt, der stred mod Religionen eller den augsburgske Konfession."

Over Vallø og Skien naaede han derefter til Holden. Her havde Præsten Bræmer fra Prædikestolen advaret mod at tage Hauge i Hus. Ikkedestomindre var der 5 Bønder som aabnede sine Huse til Opbyggelse; de maatte imidlertid senere bøde en ikke liden Pengesum for sin Opsætsighed. Derefter gjennemreiste han Bø, Siljord, Vestfjorddalen, Mjøstrand og Rouland i Telemarken, satte saa over Fjeldet til Røldal og Suldal, derfra over Jelse og Augvaldsnæs til Bergen, hvor han ankom i December 1802.

Den tredie og største Reise

foretog Hauge i Begyndelsen af det næste Aar. Han naaede denne Gang saalangt nord som til Tromsø.

Han reiste nordover med 4 smaa Fartøier i den Hensigt at gjøre Indkjøb ved Fiskerierne og sælge sine Handelsvarer. I Trondhjemsfjorden, hvor der havde været Uaar, var han især velkommen med Sædekorn. Pastor Schønheyder, som han besøgte, forklarede ham ogsaa, at han var meget mer velkommen med Sædekorn, end med Guds Ord i religiøse Taler, hvortil Hauge svarede, at Sædekorn var godt, men Guds Ord bedre; derfor bør enhver først adspørge Guds Rige og hans Retfærdighed, saa skal og alle Ting tilfalde os. " Det er ved sit Ord, at Herren baade opholder alt og gjenføder Sjelene og dømmer Menneskene paa den yderste Dag. Og paa den Dag haabede han at frifindes „for Tugthusstraf som Lediggjænger".

I Brønø bar fornemmelig Hauges Virksomhed velsignede Frugter, hvorfor Sognepræsten Kjerschow, da der, efter hvad han erfarede, neppe fandtes et Hus, hvor der ikke var hemmelige eller aabenbare Tilhængere af Hauges „Be-

drageri", som han kalder det, skriver om de mange Vakte i Menigheden: „Til nogen Oplysning om deres onde Væsen kan meldes, at den Retfærdighed og Hellighed som de sladre om, gjøre sig til af og indbilde sig selv og Andre at de besidde, er alene Hykleri og bestaar deri, at de forvende Mæle, Ansigt og Øine, saa de neppe kan kjendes. Hovedsagen af og i deres Lære og Adfærd er, at skrabe sammen og bringe til H. N. Hauges Kasse, hvad Penge og Gods Nogen besidder."

Fra Hemnæs drog Hauge gjennem Nordranen over Fjeldet til Saltdalen. Han maatte gaa hele 16 Mil paa Ski. Turen over Fjeldet varede 3 Dage; de maatte overnatte under aaben Himmel, og da det led frempaa, tog Veiviseren feil paa Veien, og deres Niste, som bestod af Barkebrød og lidt Kjød, slog op, saa at de var aldeles udmattede af Hunger og Anstrengelse, da de endelig ved Midnatstiden, en Lørdagskvel, ankom til den øverste Gaard i Saltdalen. Efter to Timers Søvn stod Hauge op, fulgte med til Kirke og holdt Opbyggelse om Søndagskvellen. Saadanne Anstrængelser maatte Hauge døie mere paa denne Reise end nogensinde; og naar dertil kommer den Uvillighed, han paa mange Steder mødte, ja, at han stundom bogstavelig maatte lide Mangel paa nødvendig Føde, saa er det næsten ubegribeligt, hvorledes han kunde holde ud.

Gjennem Bardu naaede Hauge til Maalselven. Her som paa saamange andre Steder, baade nord og syd i Landet, var hans Disciple og Venner komne før ham og Vækkelse og Liv fulgte deres Fodspor. Her i disse Nybygder var Ordet endog annammet med særdeles Redebonhed. Det rygtedes derfor som Løbeild at Hauge var kommen til Fagerlidalen, ved Maalselven.

Da han endelig havde naaet Tromsø, hvor han ogsaa prædikede for nogle Finner, tog han Søveien sydover.

I Trondhjem standsede han denne Gang kun en Dag og kom saa over Dovre til Lesje og Lom. Her havde Erik Skamsol, en enfoldig Gudsordsbekjender, skrevet efter Hauge. Da han kom, traf han ham paa Sotte-

sengen; da han alt var inde i Døden og hans Hustru rakte ham en Drik Vand at læske sig med, udbrød han: „Nu har jeg faaet Livsens Vand uforskyldt," og dermed døde han.

Gjennem Gudbrandsdalen drog Hauge, efter at have besøgt de fleste Sogne i Kristiania Stift og opholdt sig en Stund ved Eker Papirmølle og hos sine Forældre i Smaalenene, over Skien til Telemarken; her tog han denne Gang Veien gjennem Hvidesejd, Vraadal og Nissedal til Aamlid; derfra til Bygland i Sætersdalen og videre til Kristiansand, hvor han stansede nogen Tid. Over Ekersund, Jedderen og Stavanger, hvor der overalt var begyndt at røre sig et kraftigt aandeligt Liv til almindelig Forargelse for Præsterne, kom Hauge tilbage til Bergen i Marts 1804 efter at have brugt 15 Maaneder paa denne Reise og, for det meste tilfods, reist over 650 Mil.

Sidste Reise før Arresten.

Det lider nu mod Enden af Hauges Virksomhed og Reiser. Mørke Uveirsskyer drager sammen over hans Hoved. Præsternes Forbitrelse og Raseri begynde at bære Frugt. Biskop Hansen i Kristiansand gjorde sin sidste Kjærligheds-gjerning mod hvad han kalder det „elskværdige" norske Folk, ved at indsende til Regjeringen, idet han overflyttedes til Danmark, en Forestilling om at stanse Hauge i hans frække og dristige Uvæsen, „da det nu var kommet saavidt, at Flokke af Hauges Tilhængere overspandt Riget, saa at Næringsveiene kom i Afmagt, Folk sank ned i fortvivlelsesfuld Modløshed og Mistillid udsaaedes til Statens første Autoriteter og Lærerstanden."

Hauge selv var i denne Tid beklemt og nedbøiet af mørke Anelser om Fremtiden, baade for sit eget personlige Vedkommende og for det Guds Arbeide, han havde begyndt. Hist og her viste der sig blandt Vennerne Misligheder, som lagde sig tungt paa ham. For somme maatte han ikke uden Grund frygte „at de skulde ombytte et himmelsk Sind for denne Verdens Kjærlighed" at de opslugte af Tanken for de

timelige Sysler skulde glemme „at arbeide flittigen for den Mad, som varer til evigt Liv.“ Andre vilde helst aldeles slutte med at arbeide, atter andre knurrede mod sine Husbønder og alt bidrog til at fylde Hauge med bange Ængstelse for Kristi Kirkes Fremtid og hans Breve er i denne Tid fulde af Formaninger til at bevare „et evigt Sind i Kristo og at bygge paa Klippen.“

Imidlertid foretog han sin sidste Reise. Over Kristiansand reiste han til Jylland i Danmark, hvor samtidigt en stor Vækkelse havde begyndt. Videre drog han sydover til Kristiansfeld, hvor Hernhuterne har sit Hovedsæde; efter nærmere Bekjendtskab kom de gjensidigen at agte og skatte hinanden høiere. Derfra drog han over Fyen og Sjelland tilbage til Fredrikshald og derfra nordover gjennem Smaalenene over Kristiania og Drammen, efter endel mindre Ture, til Ekers Papirmølle. Her var han ventet og en stor Skare havde samlet sig og speidede efter hans Ankomst. Endelig kommer han. Efter at have hilst paa hver enkelt og givet hver sit Ord og Formaning, gaar han ind; Mængden følger med, Sangen begynder, og Hauge taler. Det var sidste Gang. —

Nogle Dage efter kom Lensmand Gram; Hauge vilde ikke unddrage sig; hans Time var kommen. Han blev indsat i Haugsunds Arrest og samme Dags Aften 24de Oktober 1804 belagt med Jern.

Saaledes endte Hauges Reiser og dermed hans Virksomhed som Vækkelsesprædikant.

Hauges Person.

Her er et lille Billede af Hauge:

I Begyndelsen af dette Aarhundrede var der i Norge en ringe Bonde, der efter nogle faa Aars stille Virksomhed havde tiltrukket sig hele Landets Opmærksomhed. Han var at træffe overalt i By og Bygd, paa Hav og Land, og overalt var han kun dreven af en eneste Tanke: at kalde arme Sjæle til Frelsen i Jesus. Han var en liden undersætsig

Mand med brede Skuldre, hvelvet Bryst og før af Lemmer, vel skikket til at arbeide haardt og taale store Anstrængelser. Han havde et aabent, bredt Ansigt med storfaldne grove Træk og langt lysebrunt stavet Haar; han kunde ingenlunde kaldes en smuk Mand. Men han havde en høi, ædel Pande og der var en forunderlig Blanding af Mildhed og Alvor udbredt over hans Aasyn. En dyb Fure mellem de buskede Øienbryn vidnede om alvorlig Tænkning og megen aandelig Prøvelse. Hans Øine vare store og lyse og der talte en usigelig Venlighed og et forunderligt gribende Alvor udaf dem. Naar han saa stort og dybt paa nogen, der var brændemærket i sin Samvittighed, saa stak det dem og de slog Øinene ned, som en Hund der skyr Menneskeblik. Folk der er saaledes seet paa, vil i ni af ti Tilfælde blive bittre Fiender for sin brændte Samvittigheds Skyld. Men naar hans Blik faldt paa den Fattige, den Elendige, den der led i sin Synd og troede sig forladt baade af Gud og Mennesker, saa gik det dem til Sjælen med en usigelig Varme og de følte sig lokkede og dragne til den Frelse, han forkyndte. Disse hang i tusindevis med en urokkelig Kjærlighed og Hengivenhed ved ham som deres største Velgjører.

Naar han talte, faldt Ordene fulde og tunge fra hans Læber. Intet Skrig og Skraal og ingen Fakter. Stundom var Talen noget tungvindt og det var som veltede der sig i hans Aand store Tanker, som kun med Vanskelighed kunde presses ind i Ordets trange Form, men atter igjen flød Talen let og livligt som en stille Elv, og stundom brød den frem som en Vaarflom, greb med ustanselig Magt Tilhørernes Hjerter, nedslog endog de Gjenstridigste og bøiede den syndebrudte i Støvet, indtil der gjennem hele Forsamlingen gik et Suk og et stille Raab efter Frelse. Da blev hans Ord bevingede og lysende af himmelske Erfaringer, og klang igjen rundt om i Hjerterne som en ubeskrivelig Kjærligheds Røst: „Kommer hid til mig alle I som ere besværede, jeg vil give eder Hvile for eders Sjæle." —

For det meste vandrede han tilfods, stundom med Hove-

det bøiet som af tunge Tanker. Men ofte var hans Blik løftet og hans Ansigt straalende af barnlig Fryd naar han i Vaarsolen vandrede langs Skovkanten eller Elvebredden og Fuglene sang rundt omkring. Han glædede sig inderligt i Naturen. I Almindelighed saa du ham paa Landeveien med Strikketøi i Haanden. Han var i den Grad hengiven til Arbeide at han neppe noget Dieblik fandtes ubeskjæftiget.

Saa sætter han sig ned ved Veikanten for at hvile, idet han læser grundende over en Bog. Det er et Nytestamente. Manden, som eiede Gaarden nærved, kom drivende hjem fra Marken og undres hvem det kan være, der sidder paa Grøftekanten og læser. Han frygter for at det enten er en gal Mand eller kanske en af de forrykte Læsere, og han er bestemt paa ikke at høre nogen gudelig Snak. Dog hilser han „Goddag" da han kom forbi. „Goddag" sa' Hauge, idet han saa paa ham med et langt Blik, „du har en god Gaard her." „Aa ja, jeg faar ikke klage", sa' Manden og en, to, tre var de inde i saadan livlig Passiar om Gaardsstel og forbedret Brug, og Hauge viste saadan Indsigt og havde saamange gode Raad, at Manden var ganske henreven og lykkelig fordi han ikke udenvidere havde passeret forbi. Men hvorledes det var eller ikke, saa tog Samtalen lidt efter lidt en forunderlig Vending, og da Hauge stod op, tog Manden i Haanden og sagde med Alvor: „Nu maa du leve vel" saa fik han Taarer i Dinene. —

Hundrede Mil derfra finder du den samme Bondegut igjen vandrende langs Landeveien. Han kom i Tvivl om Veien og gik ind i et Hus for at spørge sig for. Der er bare to Jenter hjemme, men de er villige at følge ham et Stykke og vise ham frem. Underveis talte de om dit og dat, men da de just skulde skilles sa' Hauge til den ene: „Nu har du vist mig den legemlige Vei; maatte jeg til Gjengjeld faa vise dig den aandelige" og før de skiltes, var det løsnet i hendes Hjerte; hun fandt „Veien" og har nu mødt sin Velgjører i Himmelen.

Udenfor Jædderen seiler han i en Jagt. En Fisker kommer ombord og Hauge kjøber noget Fisk. Men idet Fiskeren stiger i Baaden, giver han ham en lille Bog og ledsager den med en Formaning og et Blik som for ham til Marv og Ben. Aar gik og Aar kom, men Fiskeren kunde aldrig blive kvit det Blik og det Ord. De forfulgte ham Nat og Dag, indtil han 70 Aar gammel maatte bøie sit haarde Hjerte for Frelserens Kjærlighed og søge til Korset.

Saa træffer vi ham igjen paa Landeveien. Denne Gang er han ikke alene. Der følger med ham en lille Mand bøiet under en tung Byrde; det er Ole Rørsveen, der er bleven krogrygget af at bære Bøger for Hauge. De komme forbi en Hytte ved Veien. Hauge titter ind; der sidder en Kone og spinder. „Goddag", siger hun, „Goddag" siger han; han saa paa hende langt og tankefuldt. „Du trænger nok en Bog" sa' han; dermed tog han frem en af sine Bøger gav hende og gik.

Ikke længe efter kom de til Ole Rørsveens Hus. Gamle Mor Marthe, Oles Kone tager imod dem med Glæde og opvarter dem som Peters Svigermoder. Der samles Venner, og Hauges Hjerte oplives af barnlig Glæde. Spøg og Munterhed vexlede med Alvor og Gudsord; Hauges Tunge tar til at løbe raskt, — vel raskt. Saa kommer gamle Marthe over Gulvet, klapper ham paa Skuldrene og siger: „Pas dig nu, Hans!" Hun var bange for, at de Unge og Uerfarne skulde misforstaa eller vildledes ved hans frie og oprømte Maade at være paa. „Tak, Marthe" sa' Hauge „jeg bliver ofte saa glad mellem Venner, at jeg glemmer vi er paa Jorden og i Udlændighed." —

Dagen derefter var der Opbyggelse. En stor Mængde Mennesker havde samlet sig. De staar ude paa Tunet og venter paa ham. En er kommen over 20 norske Mile for at faa Hjælp i sin Sjælenød. Endeligt kommer han langsomt vandrende og en hel Del Folk i Følge med ham. Stilfærdigt gaar han rundt og hilser enhver i Haanden og ser paa dem. Der blir en underlig Bevægelse i Forsamlingen.

Da han kommer til den Langveisfarende stanser han noget længer og med et kjærligt Blik siger han: „Du kunde nok blive en Broder i Kristo.“ Det var som Svar paa alle hans Længsler, og det greb fat i mange andre.

Saa gaar han ind i Stuen. Folkene følger med. Mange maa staa udenfor. Først synger de en Salme. Derpaa holder En af Følget en Bøn og en Formaning. Det giver kun ringe Gjenlyd i Hjerterne. Alles Forventning er til Hauge. Han reiser sig, ser langsomt omkring og begynder at tale. De første Ord farer som Ild gjennem Forsamlingen. Siden kommer de andre som Slag paa Slag, huggende altid paa det samme Sted, indtil det blev saa ømt, at de maatte aabne sine Hjerter for Kristi huldsalige Evangelium. De alvorsfulde Ord om Synd trængte sig saa nær ind paa hver enkelt, at det var som Enhver fik sit eget syndbesmittede, gjennemfordærvede Hjerte lagt foran sig, saa at det med Gysen blev klart, at her kun var et at gjøre: at staa op og gaa til sin Fader som den forlorne Søn, eller at blive evigt fortabt. Der var faa Taarer. Ordene var for tunge til kun at naa Hjertets Overflade. Men der var mange, som med Haanden under Kinden og stirrende mod Gulvet lovede sin Gud, at fra nu af skulde det blive anderledes, og der var Jubel i manges Hjerter, idet de fik Naade til at gribe de livsalige Evangelieord og i et troende Hjerte annamme Frelsen ved Syndernes Forladelse i Jesu Blod.

Da Talen var tilende, og atter en Salme affsunget begyndte Forsamlingen i Stilhed at adspredes. Enhver syntes at have nok med sig selv og sine egne Tanker. Mange ventede for at tale personligt med Hauge om sin Sjælenød, og da han efter atter at have hilst paa hver især gik ud af Huset syngende en Afskedssang, blev de uvilkaarligt stirrende efter ham, saalænge de kunde øine ham paa Veien.

Endnu et Sted vil vi følge denne samme underlige Mand, der ikke synes at sky noget Offer for at finde og redde og retlede en Sjæl. Det er i det allernordligste af Norge. Han har udholdt usigelige Anstrængelser for at naa derhen.

Han har sovet ude om Nætterne og nær forkommet af Hunger og Kulde. Men han er som altid ved godt Mod; han har en forunderlig Glædeskilde vældende i sig. Han kommer til Gaards tidlig om Eftermiddagen. Rygtet var gaaet foran ham og der samles snart mange Folk. Imidlertid var han gaaet hen til en Fos i Nærheden for at se om den kunde bruges til noget Nytte. Han havde altid et Øie for alslags Drift og Forbedringer. Han saa et Slags Gudstjeneste i at bruge Tiden og Gaverne vel.

Folk saa studsende paa hinanden. Dette kan vist ikke være Hauge; en saa hellig Mand vil ikke bekymre sig om saadanne verdslige Ting. Somme tænkte endog paa at gaa hjem igjen. Men saa kom han langsomt slentrende bortefter Veien; han havde et fint Strikketøi; det var da rene Forfængeligheden, tænkte de. Men var de først komne, fik de vel stanse over og høre. Men hvormeget større blev ikke deres Forundring, da den fremmede Mand istedetfor at holde Opbyggelse, saa sig omkring og sa': „det er godt Veir idag; jeg tænker det er bedst at gaa til Arbeide; Vaaren er kort og Veiret foranderligt." Dermed tog han til at arbeide med paa Gaarden, saa at mange vidste ikke hvad de skulde tænke. Men Hauge havde hørt at adskillige Nyvakte paa dette Sted begyndte at foragte Arbeidet, som noget der ikke var ret aandeligt. Imidlertid fik Folk tænke hvad de vilde.

Om Aftenen samlede han saamange, som vilde, til Opbyggelse. En usædvanlig Ild og Kraft besjælede hans Ord denne Aften og snart føltes det i Forsamlingen at Hauge var midt iblandt dem.

Han standsede der nogle Dage; men aldrig var han uden Arbeide; snart deltog han i Gaardsstellet og gav nyttige Raad, snart strikkede han eller lappede Klæder, snart holdt han Opbyggelser eller læste eller skrev. Han maatte ligesom være nærværende over hele Landet. Vennerne rundt om længedes saa usigeligt efter at høre fra ham.

Han maatte derfor ved Siden af de mange Bøger, han udgav, skrive en Mængde Breve. Her er Uddrag af eet,

hvoraf vi faar ligesom et Indblik i hans indre Liv og Samfundet mellem Læreren, og hans Disciple:

„Du Ole B. bliver du af Skade vis og nu stadig graver dybt, udrydde det Onde og med Tjeneren binde op om dig, Luk. 17, 8, vær (da) villig til at lide, ydmyg dit Hjerte, tak og tjen Gud oprigtig, som har kaldet og draget dig til det Gode."

„Du Kiel K. tænker jeg paa og haaber, du er tro efter det, du forstaar; mit Ønske er, at du mer og mer kunde indtages af det guddommelige Liv og Lys, bliv tro til at give Gud Æren og tjene ham, bevise mod Næsten, hvad Gud mod os gjør."

„Du Marthe vil jeg glæde mig i som før, at du gaar fra dig selv aandelig og legemlig (for) at søge og tjene Herren efter det Lys, han har givet dig; øv dig med Ydmyghed i at gjøre Godt, saa Gud kan give dig Mere."

„Ligesaa du Anders O. og de andre Husfolk, byg paa Klippen Kristus, lad os blive ham lig i Kjærlighed og Ydmyghed."

„Samtlige paa Nedre Røne; lad ingen Fred og Enighed blive i Synden og ingen Uenighed lukke os ude fra Guds Rige. Vær den Ene ei for nidkjær, streng og karrig, og de Andre ei for god, ødsel eller ubetænksom, men — tro og rette Husholdere."

„Du Jakob F., hvad mener du om Kræfter til at bære Godt og kjende dig uværdig dertil? Vær da dobbelt flittig, naar Gud ved Midler ophjælper os. . . Om vi har seet Klenodiet, da har vi det ikke, uden vi følger Lyset. Ikke vil jeg hjælpe Nogen paa den brede Vei, at ligge stille eller gaa let uden Betænkning og Flid; . . . . thi de, som sørge for Sjælen ret, er flittig til Legemet."

„Lars og Jørgen J., lad os erfare, at de er tro Medbrødre, som efter Kræfter formerer Faderens Gods . . . Herren give os alle Visdom til, hvorledes det ret skal ske, saa vi ei rører ved forbudne Ting og forkaster det Lovlige."

„Du Kristian, som menes var funden, og en Tid har været fortabt, kom nu igjen og lad dig lede vel."

„Du Paul V., dersom du bevarer dig selv med Ydmyghed, Vaagen og Bøn, saa skal det Onde ikke røre dig, men det Gode voxe fra Dag til Dag. Staa ei stille . . men hast til gode Gjerninger; . . i dig ser du det Onde, og da har du Intet at ophøie dig af."

„Saa og du Birthe, jeg frygtede og frygter for dig som for mig selv og Alle, men mest for Eder Vanvittige og Svage, at det Høie og Daarlige vil opstige, ... haaber, du strider imod og lærer at kjende dig selv."

„Du Otter B. glæder jeg mig i, naar det Guld og Sølv kunde luttres, dog det vil gjøre dig ondt, naar Hø og Straa skal opbrænde. . . Allermest frygter vi for, at, da du har bygget saa høit . . Grundvolden er for svag. . . Der kan da mange Ting ligge i Hjertet, hvorfor En gjør Godt for Menneskene, være lysende udvortes og mørk indvortes, eller søge sig selv egen Ære, dog mene, at En søger Guds Ære. Dersom du vil tro og modtage Raad, saa bøi dig under de Enfoldige og Oprigtige, . . søg ei Verdens Venskab og gjør dig Umag derfor, saa (at) de med Hykleri kan bedrage din Sjæl; forlad dig ei paa din Forstand, forkast ikke det, Gud vilde dig betro, eller forlad at arbeide, (fordi) du ei kommer frem efter eget Sind og Villie."

„Du Ingeborg maa vaage fornemmelig for at blive bevaret i Ydmyghed."

„Du Paul, jeg glæder mig i din Troskabs Tilvæxt og synes vel, det har været ilde, for du har været saa sendrægtig til at overgive dig ganske, da Tiden kunde derved været forspildt, . . men det er igjen en stor Naade, at vi lever i Tiden og nu bruger den flittig."

„Ligesaa du Karl, lad os forene os alle i Jesu Sind og deri lydig blive."

„Lad os alle bære det hellige Kristi Navn med Bevis af vore Gjerninger, at vi ere sande Kristne, det bedes og hilses (I) af Eders Broder, Ven og Tjener i Kristo."

Men det var ikke alene mod Vennerne hans kjerlige Hjerte bar Trøst og Formaning; ogsaa ligeoverfor Fienderne, naar de bespottede og forhaanede ham, viste han et taalmodigt og venligt Sindelag, der undertiden afvæbnede og bøiede de bitre og hovmodige Sind.

Saaledes finder du ham atter i Opbyggelse; det er trange og tunge Dage; de frelsesøgende Hjerter maa næsten stjæle sig til at høre Guds Ord. Præsternes Had er over dem; Lovens Haand er imod dem. Og dog kommer de sammen; Syndenøden driver dem; Tørsten efter det levende Vand lader dem trodse alt; Kristi Kjerlighed tvinger Hauge at møde dem med Livsens Ord. Men derfor er der saa rig Frugt; der er aabne Øren og Hjerter. Hauge er just tilende med Talen. Præsten, der uagtet han var sendt Bud efter negtede at møde, kom dog nu larmende ind i Stuen; han rasede som en Saulus. Hauge gjentager for ham i Korthed Indholdet af den Tale, han har holdt; endmere forbitret farer Præsten op og spytter Hauge i Ansigtet; saaledes var Israels Hyrder. Rolig svarer Hauge: jeg tænker vi faar synge Salmen: "Urene Aand, far ud!" Forsamlingen stemte i og Præsten gik ud.

En anden Gang var det paa et Gjestgiversted. En Skolemester anholdt ham med Banden og Bespottelser. Hauge formanede ham efter Guds Ord. I forbitret Raseri slog da Skolelæreren til ham og vilde kaste ham ud. „Vent lidt," sa' Hauge, „indtil jeg faar betalt Vertinden, hvad jeg skylder." Saa knappede han Overfrakken roligt til, saa paa Skolemesteren og sagde: „Det er godt at være vel klædt, naar det er koldt; ligesaa at være rustet med Kristi Kjerlighed, at jeg kan bede for dem, som overfalde og forfølge mig." Det var formeget; det tog Graaden af Skolemesteren, og det var kun med Møie, han kunde fremhulke sit Farvel.

Lovens Haandhævere for imidlertid ikke lempeligere frem. Lensmænd, Fogder og Sorenskrivere kappedes med Præsterne om at fortrædige og haane den ringe Lægprædikant. Denne Gang var det en Assessor som fandt den berygtede

Gudsordsforkynder hos en af sine Husmænd. Han var bange for „Smitten“ og blev saa rasende ved at se Hauge, at han slog og saarede ham med en stor Stok. „Vær ikke saa vred,“ sa' Hauge roligt, idet han klappede den indsende Mand paa Skulderen. „Snart skulle vi begge stilles for den store Dommer; det er godt hernede at forlige sig med sin Modstander og have et Hjerte i Kristo.“ Assessoren blev stille og skamfuld; kanske var et Hjerte atter vundet.

Saaledes var Hans Nilsen Hauge.

Hauges Lære og Indflydelse.

Der var i denne Mands Karakter og Virkemaade, i selve hans Ringhed og Uanseelighed i Forbindelse med Folkets usigelige Nød og Gudsforladthed, noget der sætter hans Virksomhed i Lighed med de store Reformationer eller Gjenfødelser i Verden. Ogsaa Kristendommen var i sin Begyndelse upaaagtet eller i det høieste udleet af de store og mægtige paa Grund af sin Ringhed og Enfoldighed; den fik derfor Lov til næsten uantastet at tiltale og gjennemtrænge de laveste og dybeste Lag i Folket, indtil den hastig og uventet stod som en aandelig Magt, der truede med at opsluge selve det mægtige Verdensherredømme; og da vaagnede ogsaa dette op med Fortvivlelsens Raseri og Kraft, for med et Slag, at knuse den foragtede Modstander. — Men det var for sent. Forfølgelsernes Blod og Skjendighed gav kun Kristendommen ny Kraft og endelig Seier.

Ogsaa Munken Martin Luther blev leet af i Rom, og Paven gjorde sig lystig over ham og den hele Bevægelse, saa at den for sin Uanseeligheds Skyld, fik Tid til at rodfæstes i Folket; og da saa Keiseren og hele Pavemagten endelig skulde slaa sit knusende Slag, viste det sig, at det var forsent.

I det hele og store taget gjorde man sig ligesaadan lystig over den ringe Bondesøn og hans religiøse Vaas, som de kaldte hans enfoldige Gudsordsbekjendelse. Vistnok for adskillige, især af de mest smaa aandede Præster og Lensmænd, frem imod ham med raa Spot og letkjøbt Mishandling; men de høie og store, Bisper og Professorer og Regjering,

saa med fornem Foragt ned paa den koftekædte Bondegut og hans Tilhængere, som noget saa uendeligt dybt under dem, at der var Latterlighed i Tanken om et Øieblik endog at lægge Mærke til dem, uden det skulde være for en Gangs Moro, eller for stundimellem at „statuere et Exempel", saa at den „forbandede Hob" dog ikke skulde glemme, at Pidsken endnu altid var i Herrernes Hænder. Trods de mange Smaafortrædelser fik derfor den haugeske Bevægelse i flere Aar en mærkelig Ro til i Stilhed at udbrede sig, og fæste Rod langt ned i Folkets Dyb, indtil det pludselig stod som en fuldbaaren Aandsmagt i Folket, og truede med at omstyrte hele det præstelige og kongelige Despotis Vælde.

Det var nu just otte Aar siden Hauge i Høsten 1796 for første Gang holdt en Opbyggelse i sin Faders Hus for at „overbevise af Guds Ord de Uomvendte og trøste og opbygge de Omvendte." Og i denne Tid havde han og hans Medarbeidere naaet frem til hver eneste Krog af Landet og forkyndt det glade Budskab; fra Tromsø til Lindesnæs, i næsten hvert eneste Præstekald i Norges fem Stifter, fandtes flere eller færre Mænd eller Kvinder, der middelbart eller umiddelbart gjennem Hauges Virksomhed var komme til Omvendelse og Fred med Gud, og som skulde danne en levende Mur mod Præsternes Vantro og Kamp mod Sandheden. Uvilkaarligt kom det Spørgsmaal med Forbauselse op: „Hvorledes kan det være gaaet til, at en Hans Nilsen Hauge, en uvidende Bondeson, i en saa oplyst Tid gjør saa hastige og store Fremskridt." De lærde Herrer besvarede det efter deres bedste Forstand paa aandelige Ting, men Resultatet blev nu dog bestandigt, at det var paa Tide, at Regjeringen skred ind med Kraft for at knuse den farlige Bevægelse.

Et Middel, som Hauge fra først af med Rette havde anseet som uomgjængeligt nødvendigt ved Siden af Prædikenen, til at udbrede Riget, var Forfattelse og Trykning af gudelige Skrifter.

Man har fra Hauges Haand 37 forskjellige Skrifter, hvoraf mange f. Ex. „Samlingspostillen", „Den kristelige

Lære" og andre, var af endog betydelig Størrelse. Man kan vanskelig gjøre sig Begreb om, i hvilken Udstrækning disse Bøger blev udbredte, og med hvilken Begjærlighed de blev grebne og læste af Folket, iblandt hvem der før kun fandtes saare faa Skrifter, og hos hvem baade Læse- og Skrivekunst endnu var i sin tidligste Barndom. Af mange Skrifter gjorde han flere Oplag, og undertiden i et Antal af 4 a 5000. Som han selv forfattede dem, saa ere de og alle trykkede paa Hauges Bekostning, ofte med Tilskud af hans Venner. Han og hans Medarbeidere kolporterede dem selv omkring blandt Folket, idet de dels solgte dels bortskjenkede Bøger, hvor de kom, og saaledes overalt efterlod sig en Sæd, som den Dag idag mangesteder staar som en lys og grønnende Ager.

Det er næsten ligesaa ubegribeligt hvorledes Hauge kunde finde Tid til at forfatte alle disse Skrifter. Han var næsten bestandigt paa Reiser, og, naar han ikke talte i Opbyggelser, mer eller mindre bestormet og betrængt af Folk, som i privat Samtale søgte Lys og Retledning i deres Salighedssag. Men han var i Besiddelse af store baade Aands- og Legemskræfter, saa at han kunde holde ud at arbeide baade Nat og Dag, og han lod ikke nogen Stund gaa ubenyttet hen.

Men som Følge deraf bærer ogsaa hans Bøger, trods deres Enfold, trods deres Kraft og klare Veiledning endog i de dybeste Ting, Spor af at være affattede i Hast under Tidens Tryk. Naar derfor Spørgsmaalet er om Hauges Lære, da kan den ikke ventes at fremkomme i strenge, vel afveiede og affilede spidse dogmatiske Udtryk. Han vilde vistnok iblandt dette Lands tillærte skarpfilte Dogmatikere gjøre en daarlig Figur, ligesom han ogsaa i Norge af pripne Kritikere er bleven angreben for sin Lære. Men ligesom saadan Tilspidsen gjerne tilhører de smaa Aander, saa var Hauge optagen af en altfor stor Sag og havde Øiet altformeget fæstet paa Hovedsagen, til at fortabe sig i dogmatiske Snurrepiberier. Han bar Troen i Hjertet, ikke paa Tungespidsen eller i en Lommebog, som Nutidens Basundogmatikere. Til Gjengjeld

var der i hans Fremstilling af Frelseveien en Djervhed og Greihed, der meget minder om Luthers Stil, og saa som hans Lære i alt væsentligt lagde Pontoppidans „Sandhed til Gudfrygtighed" til Grund, saa er der Ingen som med Rette kan forekaste Hauge Mangel paa fuld Overensstemmelse med vor Kirkes Bekjendelsesskrifter.

Kun faar man komme ihu, at Hauges særegne Kald til at være en raabende Røst, en Bods- og Omvendelsesprædikant, og det Modsætningsforhold, han strax fra første Haand maatte sætte sig i, til den udartede slappe Hernhutisme, naturligen fører det med sig, at saavel hans Prædiken, som hans Skrifter, kom til at lægge den største Tyngde paa en grundig Omvendelse og en daglig og sand Helliggjørelse.

Forsoningen og den frie Naade synes derfor ofte at komme i Skyggen; men medens Hovedsagen for Hauge var, at vi med Troen saa Kristi Livs Kraft indplantede i vore Hjerter, faa det tabte Gudsbillede igjen med ny Kraft og Lyst til at gjøre Guds Villie, saa var Grundvolden for dette dog altid Steder som: „vær frimodig, dine Synder ere dig forladte, og „i Kristi Blod have vi Forløsning, nemlig Syndernes Forladelse."

Saaledes klinger den frie Naades salige Ord igjen hos ham, om end ikke i saa skarpe, saa dog i rene og fulde Toner.

En Virksomhed, der strakte sig saa dybt og langt ned imellem Folket, kunde ikke andet end nedlægge rige Sædekorn og fremkalde gjennemgribende Bevægelser henimod en almindelig folkelig Gjenfødelse. Hauge var en særdeles praktisk begavet Mand, og der var i hele hans Kristendom en mærkelig solid Livsfriskhed, der i alt Arbeide og al praktisk Virksomhed ligesom saa en Form af Gudsdyrkelse, naar det kun skede i barnlig Tro. Ligesom Luthers Reformation ogsaa medførte en national Fornyelse af det tydske Folk, saaledes havde Hauges Virksomhed et fremtrædende norsk Præg, og blev en Løftestang for den hele folkelige Udvikling.

For det første fik Folket ved de talrigt udbredte Hauges Skrifter Sans for Læsning og større Oplysning. Ja en-

dog hans skrevne Breve blev af betydelig Nytte i denne Retning, idet saare Mange benyttede dem som Forskrifter, for deraf at lære at skrive og kunne meddele sig Broder og Broder imellem. Der paastaaes endog, at af den Grund havde en stor Del af Hauges Venner en Haandskrift, som paafaldende lignede hans. Dette var deres Skole; thi Folkeundervisningen havde ikke naaet saa langt op under det danske Herredømme.

Af større Vigtighed endnu blev det livlige Samkvem som efterhaanden fandt Sted mellem Hauge og hans Venner, og mellem disse indbyrdes fra de nordligste Trakter af Norge til de sydligste. Dette bevirkede nemlig en ikke ubetydelig Omflytning fra den ene Landsdel til den anden, saa at ellers ubebyggede Strækninger blev settlede, og nye Næringskilder oparbeidede. Især gav Hauges praktiske Anlæg og aldrig hvilende Aand Stødet til mangehaande Anlæg og Fabriker, hvoriblandt Ekers Papirmølle har faaet en fremtrædende Plads, fordi den kom at danne et levende Midtpunkt for de Troende, og fornemmelig for Hauge blev det Sted, hvor han kunde søge tilbage og hvile i Venners Skjød, naar Trængslerne lagde sig tungt om ham. Han havde desforuden hvorsomhelst han reiste et aabent Øie for Steder, der kunde være skikkede enten for lønnende Gaardbrug eller Fabrikdrift eller Handel, og i mange Tilfælde kjøbte han saadanne Steder for sine Venner, hvorved disse ikke alene i de fleste Tilfælde blev velhavende og vindskibelige Borgere, men ogsaa kom at danne faste levende Midtpunkter og Missionsstationer for Guds Ords Virksomhed blandt Folket.

Idethele lod Hauge det sig være magtpaaliggende, at tilskynde de Fattige og tildels foragtede Klasser til at se sig om efter noget fordelagtigere Erhverv end deres ofte usle Daglønnerarbeide, og enten ved Udflytning eller ved at slaa sig paa noget nyt, ofte ogsaa bragt igang ved Sammenskud af Venner, at udnytte baade egne Evner og Naturens Gaver bedre end Tilfældet var. Derved kom der i det norske Folk en kraftig Vexling og Bytte af Folkelag, der er vedblevet

endnu den Dag idag og maaske er en af de dybeste og kraftigste Aarsager til vort Folks jevne og sikre Frihedsudvikling.

Der var paa denne Tid i hele Europa en mægtig Folkegjering. Det kogte og bruste nede mellem Folkene overalt; der var et Skrig efter Frihed og et Raab mod de ugudelige, skamløse Konger og deres Hjælpere — Præsterne. I Frankrig havde de halshugget sin Konge og dræbt eller udjaget Undertrykkerne. De kaldte sig nu Republik og roste sig af sin Kraft og sit Folkestyre. Men hele denne Frihedsbevægelse, ihvor berettiget i sig selv, var drevet ind i et aldeles feilagtigt Spor og havde bygget sig en Grundvold, der var indvortes raadden og snart vilde synke sammen og drage med sig hele den herlige Bygning. Denne Grundvold var — Vantro. Jeg tager ikke i Betænkning at sige, at dette skyldes Præsterne. De katholske Præsters Overgreb og Ugudelighed og de protestantiske Præsters Vantro havde saalangt de kunde række, gjennemsyret Folket med Foragt for Guds Aabenbarelse og Frelse, og istedet derfor sat et fattigt, lappet og skiddent Menneskeværk, som de kaldte „Oplysning." Derved forstodes større eller mindre Kundskab om alle mulige Verdens Ting, og den blev i denne Tid i alle Lande prædiket og udbasuneret af Præster og Philosopher og udstillet og bortkremmet af Markskrigere af alle Slag. De forsikrede, at naar Folket kun fik „Oplysning", saa vilde Guldalderen og med den Frihed og Lykke vende tilbage til de forsmegtende Folk. Heldigvis naaede ikke denne Lære ret dybt ned. Paa de fleste Steder blev dens Hulhed og Løgn, undertiden rigtignok først gjennem usigelige Folkelidelser, aabenbaret, før den fik trenge ned i Folkets Marv. Den holdt sig derfor mest iblandt de saakaldte høiere Klasser, der saaledes ikraft af sin „Oplysning" baade kunde undvære Religion og tillige have Tilfredsstillelsen af at kunne se ned paa den uvidende Hob.

I Norge finder vi Talsmænd for „Oplysningen" og den vantro Frihedsretning hos alle de saakaldte Dannede, Præsterne og Bisperne i Spidsen, saa som vi have seet. Naar

derfor disse lærde Herrer skal søge at forklare den forbausende Udbredelse, som Hauges Virksomhed i saa kort Tid har vundet, saa ved de ingen anden Grund at anføre end den norske Almues „forfærdelige Overtro og Vankundighed“ i Forbindelse med de smaa Rester af Kristendom som var levnet i en ret „Bibeloversættelse“ og enkelte kristelige Skrifter og troende Præster. Naar man blot kunde skaffe det afveien vilde nok alt blive godt.

Herren vilde det anderledes i vort Land, og heri faar vi visselig se en af de største nationale Velsignelser ved Hauges Virksomhed. Her har Herrens Forjættelse isandhed faaet en Opfyldelse for hele Folket: „Søger først Guds Rige og hans Retfærdighed, saa skal og de andre Ting tillægges eder.“

Medens man oppe i Salerne raabte paa Oplysning og Frihed, og ved Hjælp af det store Skrig søgte gjensidigen at indbilde hinanden, at de alt havde grebet det, laa Hauge og hans Venner og puslede med Guds Ord nede i Folkeroden. Det var den eneste sande Podningskraft for et ulykkeligt og kraftesløst Folk. Deri var den eneste urokkelige Grundvold for en sand Frihedsudvikling. Den ringeste, den mest foragtede, Mand eller Kvinde, der ved Evangelium blev vakt til Tro og et nyt Liv i Gud, fik derved ogsaa et fuldkommet nyt Blik paa sig selv og sit Forhold. De Væsener for hvem Gud har hengivet sin eenbuarne Søn i Døden, maa være af uendelig, evig Værd. Og de Mennesker, som han opsøger og faar delagtiggjøre i sin Frelse, sit eget guddommelige Liv, maa blive Indebærere af en Skat og en Rigdom, der paalægger en ufattelig, en evig Ansvarlighed. Og disse to Ting: hvert Menneskes evige Værd og fulde og store Ansvarlighed for Gud, er den eneste sande-levende Grund for en ret Frihedsudvikling. Ti Mennesker, med fuld Bevidsthed om sit personlige Værd og personlige Ansvarlighed, de være i den ringeste og mest foragtede Stilling i Samfundet, er en større aandelig Kraft hos et Folk end tusind Soldater eller Statsmænd. Og det er kun en sand Kristendom der

kan meddele levende Bevidsthed om saadant Verd eller Ansvar.

Medens nu det overfladiske Frihedsskrig gik for sig oppe i det norske Folks øverste og kjoleklædte Lag, kom der som Vaarsaften i et vintertørt Træ, op fra de laveste Klasser i Folket en aandelig Bevægelse sikkert og jevnt, trods Modstand og Kamp stedse kraftigere og mere omsiggribende, indtil den mødtes med de øvre Lag og fik gjennemtrænge ogsaa dem mer eller mindre med Frihedens rette Alvor og Ansvar.

Mangfoldige af Hauges Venner saasom Ole Svanø og John Sørbraaden arbeidede sig ved sit Alvor og Dygtighed frem til de forreste Pladse iblandt vort Folk, og i lang Tid efter Hauge fandt det norske Folk sine bedste Storthingsrepræsentanter blandt dem, der vare paavirkede og gjennemsyrede af den haugeske Bevægelse. Og naar Norge idag efter en sextiaarig, fredelig og jevn Udvikling, staar som et af de frieste Lande i Verden, saa skyldes det ikke mindst, at Bønderne efterhaanden har naaet frem til at have Majoritet og den fulde Kontrol i vor Folkeforsamling.

Men af større Betydning end de enkelte Mænds Dygtighed og Indflydelse, var den Følelse af Selvstændighed og personligt Ansvar, der pludselig ligesom med et Trylleslag gjennemstrømmede det norske Bondefolk. Det Ord: „Man bør adlyde Gud mere end Menneskene", blev en moralsk Kraft og fik en praktisk Anvendelse. Det Folk, som før havde levet i etslags aandelig Dødssøvn, som halve Trælle vant med at agte paa Embedsstandens mindste Vink, og adlyde i alt som villige Lastdyr, uden et Øieblik at tænke, at de havde en personlig Ret eller personligt Ansvar, det samme Folk vaagner met eet op, negter Lydighed, hvor de ikke finder denne stemmende med sin Samvittighed, og begynder at have sine egne, til og med vel begrundede Meninger om Ting, som Embedsmændene hidtil i Kraft af den kongelige Enevoldsmagt, troede at have Eneret til. Der er noget heri, som minder om Luther og hans Venner, som ikke længer vilde tilstaa Paven og Bisperne Ret til at fortolke Bibelen. Der

vaagnede med andre Ord noget hos Folket, som kaldes „Samvittighed" eller „personlig Ansvarsfølelse", som alle Dage har været af stor Modbydlighed baade for Kongevælde og Præsteherredømme, og som de derfor altid har stræbt efter at udrydde eller bortforklare og ialtfald reducere til det mindst mulige. Man maa tage denne Omstændighed skarpt i Øie for til nogen Grad at kunne forklare sig det Raseri og indædte Bitterhed, hvormed den hele Embedsstand i Norge med den danske Enevoldsregjering i Spidsen, plagede og forfulgte med Vold og Uretfærdighed disse stille, vindskibelige og tilsyneladende aldeles uskadelige Hauges Venner. Det var Aandsretning, der stødte mod Aandsretning, og derfor blev der en voldsom Kamp, hvori Sandheden tilsidst seirede, — dog som gjennem Ild. I en saadan Kamp har Verdensmagten, hvadenten den kalder sig Keiserdømme eller Pavedømme eller Oplysning og Dannelse, intet andet Vaaben at forlade sig paa, end den „raa Voldsmagt."

Forfölgelserne.

Den blev ogsaa i dette Tilfælde anvendt i en forfærdelig Udstrækning. Naar vi nu kaste et hurtigt Blik over den Bitterhed og Vold og Uretfærdighed, der blev Hauge og hans Venner tildel, er det saare vanskeligt at tro, at dette gik for sig i det fri Norge, og ikke meget over et halvt Aarhundrede tilbage.

Desværre maa det med Skam erkjendes, at disse Forfølgelser udgik fra dem, som havde faaet Forligelsens Tjeneste, og som kaldtes Israels Hyrder, — fra de „oplyste" og hovmodige Præster. Og for at vi straks kan faa et Indblik i Forholdet mellem Faarene og Hyrden, lad det ihukommes, at i denne Tid af usigelig aandelig Nød og Tørst efter Frelse, har man ikke Exempel paa, at en eneste Mand eller Kvinde i sin Syndejammer og Samvittighedsnød tyede til „Præsten", for at faa Raad og Veiledning til Sjelens Frelse. Det er en forfærdelig Dom over den Tids Præsteskab.

Til Gjengjeld brugte de samme Præster med Bisperne i Spidsen, alle sine Kræfter og en sand djevelsk Skarpsindighed,

for at udrydde eller nedbryde de første Spirer til en sand Kristendom. I den Grad var Lyset taget bort fra Lysestagen, at de mente at gjøre en Gudstjeneste ved at forfølge de stakkels enfoldige Kristne.

Det var den berygtede Forordniug af 1741, der tjente som deres første og nemmeste Vaaben. Da den betydelig minder om lignende Foreteelser iblandt os i dette Land, gjengives den her efter sit Hovedindhold:

Forordningen af 13de Januar 1741 tillod Præsterne at holde gudelige Forsamlinger i „deres egne eller Andres dertil bekvemme Huse“ saavel om Hverdagene som om Søndagene; ligesaa indrømmede samme Forordning Lægfolket i de forskjellige Præstegjeld Tilladelse til paa egen Haand at samle sig „for at opbygge sig af Guds Ord i private Huse“. Men heri var gjort den Indskrænkning, at saadanne Sammenkomster kun maatte bivaanes af „ganske faa Personer“, at man maatte komme sammen i al Stilhed og kun være forsamlet en kort Tid, at Forsamlingerne skulde afholdes „ved lys Dag“, at hvert Kjøn maatte samle sig særskilt, at man i Sammenkomsterne hverken maatte nyde Mad eller Drikke, at man foruden Bibelen ikke maatte bruge andre end „ordentlig censurede Bøger, Bønner og Salmer“, eller holde „Bønner, som sigte til Foragt mod Næsten eller mod det ordentlige Læreembede“, samt at man altid havde at gjøre Anmeldelse hos sin Præstbaade om „Stedet og Tiden“, naar Forsamlingen skulde holdes, og var Præsten ikke blot uden Ret til at forbyde Sammenkomsterne fremmede, men endog tilpligtet at kontrollere dem og ofte personlig indfinde sig i dem „at se og høre, at Intet enten imod Guds Ord eller Kirkens og Statens Indretning der forhandles, og intet Fanatisk foretages, paa det han, ikke efter Andres Snak, med Vished kan tale, dømme og, naar forlanges, referere derom, og at han kan raadføre dem, hvorledes de kan indrette Forsamlingen til deres Opbyggelse“. Fremdeles var det tilladt Husfædre og Husmødre at holde Husandagt med deres Børn og Tjenere; Husfædrene kunde overdrage sin Ret i saa Henseende til en

„bekjendt Person i deres Hus"; derimod var det forbudt at indkalde Fremmede til disse Husandagter; skulde En eller Anden udenfor Huset af Hændelse komme til eller og begjære at være nærværende, maa det tillades dog aldrig mere end 1, 2 a 3 Saadanne at være tilstede". Disse to Slags Forsamlinger vare ogsaa beskyttede af Loven mod al „Vold og Ufred" — Forbudte vare derimod alle andre gudelige Forsamlinger, der ikke vare indrettede efter ovenmeldte Forskrifter, saa Forsamlingsfriheden i Virkeligheden var saa godt som ingen. — Ligesaa var det forbudt at reise om fra Sted til Sted for at holde Opbyggelse „alene eller med Følgeskab". Fremmede, som indfandt sig i saadant Øiemed, skulde af vedkommende Præst „med Beskedenhed og Kjærlighed" underrettes om Lovgivningens Bestemmelse og tilholdes at forblive i Stilhed „uden Samlinger at holde"; paa samme Tid skulde den verdslige Øvrighed undersøge deres Pas og Ærinde, samt „tilholde dem i Mindelighed og Høflighed. at de begive sig hen igjen, hvor de ere komne fra".

Med denne Forordning i Haand, søgte Præsterne at forhindre eller forulempe enhver Opbyggelse eller anden Virksomhed, der kunde sigte til Sjæles Frelse og Guds Riges Udbredelse. Da den ikke syntes at hjelpe saa hurtigt og eftertrykkeligt, som de ønskede, greb de til kraftigere Forholdsregler, idet de tog den verdslige Magt tilhjelp.

Opbyggelserne søgte man paa den raaeste Maade at forstyrre. Snart sendte man en drukken Haandværkssvend til at gjøre Opstuds, snart kom en Fiolinspiller i Følge med en Pøbelhob, og forandrede Samlingen til et sandt Helvede. Snart kom Præst og Lensmand og brød op Forsamlingen eller arresterede den, der holdt Opbyggelse eller Manden hos hvem den holdtes. Manfoldige saadanne maatte i lange Tider vansmægte i Fængsel uden Lov og Dom og ofte blev de sendte til „Tugthuset".

En stakkels fattig Husmand i Jevnaker blev paa Foranstaltning af en drabelig Kjæmpe, Sognepræst Lange, an-

klaget fordi han havde holdt Opbyggelse i sit eget Hus. Han blev ilagt en Mulkt af 13 Rigsdaler, og da han ikke var istand til at betale, fratog man ham hans eneste Ko, for at dække Boden. Sognepræst Lange kjendte neppe Nathans Fortælling om den fattige Mands eneste Lam. Stundom føiede man gyselige Bespottelser til den udvortes Raahed. John Blegen, blev saaledes af sin Officer med Sabel i Haand kommanderet til at tage Brekpulver, for at „brekke op den Helligaand". Samme Underofficer blev ogsaa senere afskediget for ikke at udbrede „Smitten" blandt Sokdaterne.

Som aandelige Vaaben brugte man paa mange Steder at mærke de „Vakte", som aldeles forlorne Mennesker, idet man satte dem under Kirketugt, og negtede dem Herrens Sakramente.

Pastor Feyermann for endnu mere radikalt frem. To „Venner" agtede sig tilalters. Da de kom noget fortidlig, benyttede de Anledningen til at se indom til Nils Bersø, en ret berygtet og forstokket Hauges Ven. Da de paa Grund deraf kom noget sent til det private Skriftemaal, som den Tids Rationalister drev ivrigt paa, spurgte han dem om Grunden til deres sene Ankomst. Da han hørte den, forstod han, at han havde to „Hellige" for sig, og i sin Forbitrelse blev han saa rasende, at han tog en Svøbe og med Pidskeslag drev dem paa Dør. Det var Altergangen de fik den Dag.

Endnu mer rørende og oprørende er den Fremgangsmaade der brugtes mod Hauges Skrifter og dem, der var i Besiddelse af saadanne. Efter Hauges Arrest blev Uddeling eller Salg af Hauges Skrifter forbudt. Præsterne fortolkede dette lidt videre, og Lensmændene rundt omkring fik Ordre til at anstille Husundersøgelser hos de „Vakte", og de tog hvad findes kunde, Sange, Bøger, Afskrifter af gudelige Bøger baade af Hauge og Andre, kort alt som var mistænkt for at kunne vække eller nære et kristeligt Liv. Alle disse sammenhobede Bøger blev under den „lange Arrest" fortærede af Møl eller paa anden Maade tilintetgjorte; ialfald var der faa igjen da Forbudet i 1816 blev ophævet.

Men hvor Folket anstrængte al sin Skarpsindighed for at skjule og bevare de dyrebare Gudsord! Og hvor dette minder om Hedningernes Rasen mod de første kristne og deres hellige Bøger!

Som et nogenlunde nøiagtigt Billede af den Opfattelse, det herskende Præsteskab og Embedsvældet havde af den aandelige Vækkelsesvirksomhed, kan anføres et lille Uddrag af en Bog, som residerende Kapellan Beck i Trondhjem troede sig forpligtet til at udgive mod „Svermerne“:

Forfatteren gaar iblandt andet over til at skildre de store Ulykker, Svermeriet afstedkommer: „Jordbrugeren forføres bort fra Ploven, Haandværkeren fra sin Haandtering, den fattige Husfader eller Husmoder fra Orden, Flid og nyttige Beskjæftigelser — for at fortære Tiden i Suk og Griller og tankeløs Andagt. Børn forlade Forældres Huse, streife om fra Bygd til Bygd og som Mennesker, der ere forvildede i Hovedet, opholde de Gjække, der ville høre paa dem, med usammenhængende og ufornuftig Skvalder; de gavnlige Haandteringer forsømmes, Familierne forstyrres, al Orden ophæves, og den skammeligste Lediggang vorder en Kilde til allehaande Daarskab og Elendigheder.“ „Galenskaben har naaet den Høide, at de Forvildede have paa det Skrækkeligste og Latterligste tillige mishandlet sit eget og Andres Legemer i den affindige Tro, de derved vilde frelses fra den tilkommende Fordømmelse, ja at en Forrykt har gjort Ende paa et uskyldigt Barns Liv og det med Faderens Bifald i den ligesaa affindige Mening at ville uddrive en ond Aand af en Skabning, om hvilken Jesus saa tydelig erklærer, det er just Saadanne, som høre ham til.“ Vistnok maa Bech medgive, at „disse Udsvævelser ikke finde Bifald af Sværmeriets Formænd, men endog afskyes af dem og de fleste Tilhængere“, men „Ingen ved, til hvilke nye eller lignende Galenskaber det kan forlede.“ Selv om det „ikke drog Døden efter sig eller bragte de Befængte til det Raseri at ville myrde og mishandle sig selv og Andre“, saa kunde man dog ikke lukke Øinene igjen for et Onde, der „forvilder og nedværdiger

Fornuften, berøver Mennesket sund Eftertanke, gjør ham til en latterlig Gjæk og Drømmer, adsplitter Familier, forstyrrer den borgerlige Orden, omskaber nødvendig og gavnlig Virksomhed til fromt Gjøgleri og andægtig Lediggang."

Men med størst Bitterhed og Voldsomhed farer man frem mod Hauge selv; Vi har allerede ved at følge ham paa hans Reiser seet, hvorledes han overalt efterhaanden maatte døie haardere og haardere Forfølgelser. Man handler efter den Grundsætning: „at slaa Hyrden og adsprede Faarene."

Det er det mindste, at en Mand, hvis Datter ved Hauge var bleven vakt til Liv i Gud, i sin Forbitrelse hidser Hunden paa ham, eller som vi have seet, at de enkelte, snart Præsten, snart andre, bespotter ham, bespytter ham og slaar ham med Stokke- eller Næveslag. Hvad der er mere, hele Præsteskabet og Embedsstanden, i Ledtog med det dansk-norske Riges Regjering, slutter sig sammen om, for enhver Pris, og ved hvilkensomhelst Uretfærdighed at knuse denne ene Mand, den ringe, uoplyste Bondesøn. Saa maatte enten hele denne store Magt være saare ringe eller den ringe Bondesøn maatte være saare stor og mægtig.

Gang efter Gang blev Hauge arresteret, og for hver Gang behandlet med større Strenghed. Ikke mindre end ni Gange maatte han gaa i Fængsel, før det sidste og afgjørende Slag blev ført mod denne uanseelige Kjæmpe.

Den lange Arrest.

Vi forlod Hauge, da han 24de Oktbr. 1804 blev arresteret paa Ekers Papirmølle af Lensmand Gram. I det Angreb, som nu gjøres mod Hauge, samler sig ligesom i en Sum alt det Had, Verdensmagten bærer mod Guds Rige. Hermed begynder den saakaldte langvarige Arrest, der drog ud i 7 lange Aar, fulde af usigelige aandelige og legemlige Trængsler, og en af de Retsprocesser, hvortil kanske hele Verdens Historie kun kan opvise faa Sidestykker.

Som tidligere anført, var det Biskop Hansen som bevirkede det hele Regjeringsmaskineri sat i Bevægelse, for at domfælde og knuse den „dristige Lægmand“. Efter at Biskopen havde indgivet sin Indstilling om den store Fare, der fra Hauge nu truede det hele norske Folk, og som nu ikke længer kunde lægges Dølgsmaal paa, sendte Kancelliet Order til alle Embedsmænd over Norges Land, om at anstille Undersøgelser angaaende den haugeske Bevægelse, og fremkomme med Raad til dens hurtigste og sikreste Undertrykkelse. Imidlertid var Hauge hensat i Haugsunds Arresthus.

Lidt efter lidt strømmede de forlangte Beretninger ind fra geistlige og verdslige Embedsmænd. Hvor det var et velkomment Hverv endelig engang at faa udtømme sig over den forhadte Lægmand og hans Tilhængere!

Se her det Billede som deres Erklæringer udkaste af det enfoldige Herrens Sendebud:

Hauge, „den bekjendte Sværmer og Folkebedrager“, „en Skjælm, der bør behandles som en Skjælm“, tør man ikke engang gjøre „den Ære, at man kalder ham en Sværmer og Fanatiker“; meget mere er han at anse for en „listig og aandelig Partigjænger, der, efterat have udstuderet Bondens og den taabelige Almues svage Side, benyttede sig af den til sin Fordel; han er en lumsk Forræder . . med ærgjerrige og rovbegjærlige Hensigter“ og gaar frem „med Slangelist“, en „Bedrager“, der „lumskelig har hidtil gjort sin betydelige Fremgang . . og udsat sit graadige Egennyttes Skildt“. Ja, „det er umuligt at anføre alle de Maader og Kunstgreb, denne Folkeforfører anvender til at bedrage den lettroende Almue“.

Hans egentlige Plan er da at “tilvende sig store Gaver og Foræringer“, at indbilde Gaardeiere og Bønder, at de for at vorde salige, maa skille sig med alt timelig Gods“ og „give ham selv det i Forvaring“; det Hele „gaar ud paa Egennytte“, er „en merkantilsk Spekulation“, en „Finantsoperation for at berige sig af uoplyste og lettroende, til Sværmeri opmuntrede Personers Midler“. For at naa

dette Maal, for at faa Almuen i sin Magt søger han, paa samme Tid som han „personlig indbilder den uoplyste Mand, at han ved Aandens Kraft kan gjøre mirakuløse Gjerninger“, at nedværdige Lærestanden i Almuens Øine“, at indbilde Folk, at „Guds Naade, Samvittigheds Fred og det evige Liv alene kan erholdes, ved at give sig med Person og Gods i (hans) Vold“; saaledes er hans „Slangelist“ skjændig, og „viser fuldelig Simoniets hele Aand“. Hans mest fremtrædende Medarbeidere ere „skinhellige Skurke“, der leve i „indbyrdes Vellevnet“ paa de forførte Tilhængeres Bekostning, medens de søge at „skrabe sammen og bringe til Hauges Kasse, hvad Penge og Gods Nogen eier“. Ved Løfter om fremtidig Understøttelse forlokke de især de „mindre Formuende“, til hvem de helst henvende sig, og paa samme Tid, som de stiller dem i Udsigt „Tilgivelse for deres Synder“, giver de tillige Tilsagn om, „at Selskabet skal sørge for deres Underholdning“. Til Gjengjæld maa disse da stille deres Person til Hauges Raadighed, de maa „trælle som hans Lastdyr og Slaver i hans Teglværker, Papirmøller og hans mange andre vidt adspredte Anlæg“. Andre derimod paastaa, at de ikke trækker nogen Fattig, men kun Rige over i deres Selskab, og disse maa da „deponere sin Formue i Selskabets Kasse“, mod „Forsørgelse af Selskabet i Fremtiden“, ligesom de ogsaa ere „forbundne til at reise allevegne i Selskabets Erinder og foretage hvert Arbeide, dem paalægges, uden derfor at fordre Andet end nødtørftigt Livsophold“; tillige maa enhver Ugift „forbinde sig til at leve i ugift Stand, for ei at betynge Selskabet eller blive hindret i dets Forretningers Udførelse, og i Overtrædelses Fald udelukkes af Selskabet, uden Regres for, hvad til samme er overgivet af Eiendom eller Midler“. Uden at lægge Mærke til Selvmodsigelsen, gives der frisk væk tilbedste af de samme Mænd, der anse hele den aandelige Bevægelse for en Frugt af Ophavsmandens Egennytte, at Hauge og Medarbeidere ere „Dovenskabs og Ladheds Talsmænd“, der foraarsage „Lediggang, Dovenskab og Modløshed“, og det „fortvivlelsesfuld Modløshed“. Andre

derimod paastaa, at det kun var i den første Tid af sin Virksomhed, at Hauge prædikede „Ringeagt for alt Timeligt"; men at han efter at være bleven Kjøbmand, „indser, at han nu maa høste den største Rente af sine Tilhængeres Vindskibelighed", hvorfor han da ogsaa — for at faa større Handelsomsætning — i den senere Tid har ansporet Folk til Virksomhed i det Timelige. Hauges Tilhængere udgjøre „et vidt forgrenet Selskab, der udvise Intolerance, Ubarmhjertighed og Haardhed mod Enhver, som ikke ere af deres Sekt", især mod de Fattige. Der ymtes endog om, at „Samfundet skulde forbinde sine Lemmer ved Ed".

Medens nu Hauges Formue „har voxet saaledes, at dersom der ikke itide sættes Skranker for dette Uvæsen, vil han ved sine Penge, om ikke ved hans Lære, faa en uberegnelig Indflydelse", har hans „fanatiske Lære" paa „mange Steder gjort Menneskene fortvivlede endog til Selmord", ikke at tale om, at samme „fanatiske Lære" har fremkaldt „Usædelighed, Ryggesløsheb" og andre Laster; thi den „Retfærdighed og Hellighed, de sladre om, gjøre sig til af og indbilde Andre, at de besidde, er alene Hykleri".

For desto bedre at bane sig Indgang blandt „den uvidende Almue" for „deres elendige, nonsensialske og jammerlige Præk", have baade „Formanden for denne Yngel" og hans Tilhængere gjort gjældende, at de „drives af Guds Aand". Og idet Øvrigheden har forsøgt at hævde Loven og derfor modsat sig „dette Onde", har de ogsaa forsøgt at undergrave dens Anseelse hos Almuen og udbredt den Lærdom, at Øvrigheden er „en ukristelig Øvrighed"; paa samme Tid have de sat sig udover „alle Love og Øvrigheds-Foranstaltninger, som ikke behager den Guddom, hvoraf de besjeles".

Andre lade det uafgjort, hvorvidt Hauge er en bevidst Bedrager eller en Sværmer med redelig Hensigt, medens de sammen med dem, der som ovenfor skildret, antager det Første, forsøge at skildre det aandelige Indhold i Bevægelsen, „det afskyelige, skadelige Sværmeri", den aabenbare Guds

Ords Fordreielse", det Væsen, der bestaar i den groveste Mystik, blandet med bibelske Sprog" og „Taarekistesnak", og har faret som en „Sjele-Epidemi" over Landet. Med fræk og uforskammet Selvtillid" og med en „elendig Aandskultur", har den „omstrippende og uoplyste Bondedreng, nu Borger og Kjøbmand i Bergen" fremtraadt, „som sand Oplysnings og sand Kristendoms Modstander" og holder paa at „lede en hel Nation hen paa en Vei, hvorfra man i de sidste Decennier, har søgt at bringe den tilbage, fra Vankundighed, Overtro og falsk Kristendom". I denne Hensigt anbefaler han endog „sine Tilhængere den Augsburske Konfession og gode gamle Forklaringer over samme, som derfor ei lettelig savnes i noget Haugiansk Bibliothek. Hans Skrifter, der kun indeholde „kristeligt Pjat" og ere „fulde af Dumheder over den hellige Treenighed, udbrede i Forening med hans Virksomhed kun „Overtro, Fordomme og Vildfarelser fra Sandheden"; hans Tilhængere „synes at sætte det Væsentlige af Religionen i at synge, læse og bede, og derfor næsten uophørlig beskjæftige sig dermed.., og da de samles ofte hos hverandre for at holde Religions-Øvelser, saa bliver Følgen denne, at deres Sind og Agtsomhed bortvendes fra det, som er Hovedsagen i Religionen. Desforuden, hvad Iver, Lyst og Munterhed, som er saa nødvendigt til Liv og Tristighed i Forretninger, skal man vel kunne vente hos Mennesker, i hvis Øine denne Jord er en sand Jammerdal. Udvortes fremtrædende Mærker paa Sværmeriet er „en lumsk, afskyelig Legemsstilling med Hovedet hængende paa Brystet og Øinene nedslagne til Jorden"; paa samme Tid ere Sværmerne indvortes fordærvede, „deres moralske Karakter er fordærvet, da de ere stolte og egennyttige". — I det Timelige foraarsager Sværmeriet stor Elendighed: Børn forlade deres Forældre for at løbe til H. N. Hauge, der opstaar Tvedragt i Familierne, arbeidsdygtigt ungt Mandskab forlader sine Hjembygder for at drage om i Landet og prædike. En Præst fremholder to af den sidste Omstændighed „flydende Uleiligheder"; for det Første, at „slige unge Udvandreres Forældre nødven-

dig maaa sættes i Sorg og Bekymring over disse Exkursioner til fremmede Steder", og for det Andet, at „en og anden Gaardmand . . kan komme til at mangle de til hans Gaards Drift behøvende Folk."

Nogle faa Præster og andre udtale sig noget mildere, søge endog at undskylde Hauge og hans Venner, ja roser de „Vakte" som vindskibelige, fredelige og lydige Borgere. Men disse faa Røster tabte sig aldeles i det store nye Skrig: korsfest, korsfest!

Især var man skarpsindig i at udtænke Midler til at stanse det omsiggribende Uvæsen. Somme mente at en sagtmodig og venlig Belærelse, uden Skjeldsord og Haan vilde være mere skikket til at drage de Vildfarende tilbage til en sund Kristendom og en sand Oplysning. Andre mente, at man som en Skjærpelse i Tilfælde af Gjenstridighed burde tilføie Kirketugt og Udelukkelse fra Herrens Nadverd. Atter Andre mente at man for enhver Pris burde se til at stanse de fordærvelige Opbyggelser, dels ved Pengebøder baade mod Prædikanter og dem som laante Hus, dels ved Tugthusstraf, der for hver Gjentagelse af Forbrydelsen skulde forhøies indtil livsvarigt Fængsel.

Men en større Del syntes, den nemmeste Maade var med et eneste Slag at tilintetgjøre baade Sekten og dens Overhoved.

Nogle foreslaar da Hauge „sat paa Munkholmen paa Livstid; en Amtmand ønsker dog, at dette maatte gjøres i al Hemmelighed, og „saa lidet som muligt komme til den menige Mans Kundskab, der saa let vrangelig udtolker endogsaa de viseste og mest velgjørende Foranstaltninger." Andre ønsker Hauge paa Livstid „indespærret i den mildeste civile Arrest, hvor han Intet mangler til det anstændigste Ophold", men ved at unddrage ham Brugen af „Blæk og Pen burde al Korrespondance mellem ham og hans Parti afskjæres." I Forbindelse hermed foreslaaes, at forsaavidt Nogen opkastede sig „i hans Sted til Formand" for „Sekten", maatte en saadan strax „paagribes og sættes under

strængt Forvar." Naar da Sekten er „uden Anfører", et „Legeme uden Hoved", da vil den „ufeilbarlig af sig selv efterhaanden opløses, idetmindste aldrig blive farlig." Og skjønt der vare Enkelte, der fandt det betænkeligt at „antaste Sekten som Sekt", var der paa den anden Side et betydeligt Antal, der ikke blot vilde ramme Hovedet, men ogsaa Lemmerne og fremsætter derfor Forslag om, at „den hele Bande af Landstrygere paagribes og overleveres til det Steds Øvrighed, hvorunder de sortere, — at „de skinhellige Skurke" som „Løsgjængere og Folkebedragere" sættes ind paa „Tugthuset for at uddampe deres Galskab", — at Enhver, som „foregiver at have noget overordentlig Kald til at opvække Andre", eller mene sig at „staa i Korrespondance med Engle og Aander", faar Ophold paa Tugthuset, — at foruden Ophavsmanden „alle øvrige til Komplotten hørende paagribes og dømmes" enten til „Landsforvisning eller evigt Fængsel."

Imens sad Hauge i Jern i Haugsund. Hvad han tænkte, medens alle disse Uretfærdigheder hobede sig op omkring ham, vil bedst sees af følgende Bøn, han der bad for Herrens Menighed:

„Langmodige Gud og barmhjertige Fader, du som har længe ventet efter vor Omvendelse! Vi, som haver erkjendt og lydt dit Kald at komme i din Vingaard for at arbeide og nu givet dig Omvendelsens værdige Frugter — du ser, at vi ei kan komme til dig af vor egen Magt, og at vi Intet formaar af os selv; men saa skulle vi søge dig i Tro og Bøn og gjøre Vold paa de vigtige Ting, at rykke til os dit Riges Retfærdighed og tjene dig i Hellighed og være brændende i din Kjærlighed til at hade det Onde og hænge fast ved det Gode... Opvæk da vor Aand til Betænkning om dig ved alle dine Midler, og rør vort Hjerte til i Bønnen at søge Kraft fra dig, og giv os din Kjærlighed saa brændende, at vor Villie maatte indtages og (vi) villig lade Livet til for vore Brødre, som du, o Frelsermand haver ladet Livet for os... Fader, du ser, hvor de Vanvittige og de, (som vandre) i For-

hærdelsens Mørke, forvender og beskylder dine Bekjendere og Tilbedere; vær du langmodig mod dem, opvæk og oplys og overbevis dem med hvad Middel du ser, der er nyttigst, og giv dine Tjenere Magt og Frimodighed med Visdom og Ydmyghed til at forsvare din Sandhed og Gjerning, som du, o Gud, haver begyndt i os, at den maatte faa Fremgang, dit hellige Navn til Lov og Pris og vore Sjæle til Salighed. Opvæk Enhver af sin Lunkenhed, løs de Fangne i Synden, og tilskynd dine frigjorte Børn at jage efter Kjærlighed med alle Gaver. Giv Ord og Bøn med Kraft i Gjerning til at løse de Bundne, saa at Mange kunde komme til at tro paa dit Evangelium og det udbrede vidt i Verden. Det beder jeg dig om for mig selv og Andre, at du vil opvække os til at bede den Bøn, som du har lovet at bønhøre: giv os din Sandheds Aand, lad ham tugte os fra alt Ondt og oplære og tilskynde os i det Gode, — og at dit Evangelium maatte have sin Kraft."

Efter nogen Tids Forløb blev han overflyttet til Kristiania og indsat i en streng Arrest, hvor han hensmegtede i 7 lange Aar før han fik sin Frihed. I de to første Aar var der negtet ham Pen og Blek og Ingen fik Lov til at besøge ham. Ofte kom der Folk til Kristiania langveisfra for idetmindste at se det Sted, hvor deres aandelige Fader og Velgjører holdtes bunden. Stundom kunde han ved noget Tegn meddele sig til dem; engang, da en saadan Besøgende nedslaaet vandrede frem og tilbage udenfor hans Vindue tænder han et Lys, bringer det hen til Vinduet og pudser det med en Lysesax. Den Reisende følte sig i høi Grad opmuntret, thi han forstod Tegnet. En anden Gang sang han et Vers gjennem Vinduet, og hvert saadant Ord eller Tegn blev bragt som dyrebar Hilsen over det hele Land.

Processen gik for sig med den yderste Langsomhed. Først blev der nedsat en Undersøgelseskomite af to Mænd, Collett og Yngstad. De undersøgte Sagen paa Grundlag af de fra Præster og andre indkomne Erklæringer. Forhør blev af Sorenskriverne optagne rundt omkring over Hauges

Tilhængere, der, ihvor hensynsløst og stundom umenneskeligt Vidnerne behandledes, dog godtgjorde at Præsternes Indberetninger var mindre paalidelige, ja En, Pastor Parelius blev endog vitterlig overbevist om at have opspundet og indberettet Løgn. Hauge selv blev flere Gange forhørt med lange Mellemrum, indtil Vaaren 1806, da han maanedsvis forhørtes og spurgtes om de utroligste og pinligste Smaating. Komissærerne gik i sine mange Hundrede Kvestioner frem, med en Hensynsløshed og „unfairness", der mere gav dem Udseende af Inkvisitorer, der kun søge efter Skingrunde for at fordømme en Mand, hvem de allerede paa Forhaand har dømt, end af upartiske Undersøgelsesmænd.

Om Høsten 1807 indsendte de Resultatet af sine Undersøgelser til Kancelliet, og erklærede, at Hauge i det Væsentlige var befundet skyldig i alle Anklagepunkter, og tilraadede Nedsættelsen af en særegen Kommission for at paadømme Sagen.

Først i 1809 kom der Svar fra Danmark, og de to samme Mænd blev ogsaa ansat som Kommission med dømmende Myndighed. De kom saaledes at dømme paa en Maade i sin egen Sag, og man kunde nok tænke, hvorledes Udfaldet vilde blive. Imidlertid optog de atter Forhør, hvor de havde ikke mindre end 600 Kvestioner. Endelig i 1813 blev denne Kommission færdig med sit Arbeide, og idømte Hauge 2 Aars Slaveri. De syntes nok de maatte saa gjøre for Skams Skyld; thi efter 9 Aars lange og vidtløftige Undersøgelser at maatte erkjende, at den Mand, de i hele den lange Tid havde holdt i et barbarisk Fangenskab, var aldeles uskyldig, syntes dog formeget at vente af to saa høit stillede Rettens Haandhævere. Men at en saadan Overbevisning dog af og til maa have trængt sig ind paa deres Viskelæderſamvittighed, det kan man forstaa deraf, at Collett endog gjorde et Forslag til Regjeringen om at lade Hauge hemmelig forsvinde, og betyde ham, at han ikke skulde blive eftersat, om han undveg. Regjeringen havde dog Skamfølelse nok til ikke at indgaa paa dette.

Da Dommen var falden appellerede Hauge til Rigets daværende Høiesteret. Mange fraraadede ham dette, endog Medlemmer af selve Retten. Der skal nok ikke saa lidet til undertiden for at dømme en uskyldig Mand. Men han appellerede alligevel, og langt om længe, sidst paa Aaret 1814, blev han af Overkriminalretten dømt til — 1000 Dalers Bod.

Paa denne Maade takkede det norske Folk for Friheden af 1814. Enhver, som har Hjerte for Ret, maa med Forfærdelse spørge: er der ingen Retfærdighed for Folkenes Forbrydelser? Thi det var det norske Folks Forbrydelse at dømme deres største Velgjører. Det norske Folk har nydt en sextiaarig blomstrende Udvikling, og Retfærdigheden synes at tøve. Dog tørhende, at Straffedommen alt er begyndt, og at Straffen vil komme over — den norske Kirke. Den sukker endnu i skammelige Lænker, dobbelt skammelige, fordi de ere letbaarne. Men, hvad ville I sige, naar Enden paa disse Ting komme?

Det var ikke alt, hvad der blev forbrudt mod den stakkels Gudsprædikant, — de 1000 Dalers Bod. Men den skammelige Arrest, Pinslerne og de aandelige Anfægtelser, ja allermest Anfægtelserne, — hvem skal betale for dem? Der burde staa Skamrødme paa hver Nordmands Pande, naar de drog sig til Minde Fædrenes oprørende Uretfærdighed mod Hauge.

Han gik ind i Fængslet, en Mand i sin kraftigste Alder, sterk og herdet af Anstrængelser og Arbeide for Guds Rige, med opret Pande, fordi han var uskyldig, og haabefuldt Blik fordi han endnu troede paa — Kongens Retfærdighed. Han kom ud derfra 7 Aar efter, bøiet som en Olding, nedbrudt og sammenfalden, gusten og skjelvende af mangehaande Sygdomme, ludet Pande fordi Anfegtelserne stundom endog havde bragt ham til at tvivle om sit Kald, og modløst Blik, thi han maatte endog opgive Troen paa Regjeringens Retfærd.

Han led alt dette inden han endnu var dømt skyldig; det er en almindelig Retsgrundsætning at anse en Mand uskyldig, indtil han er overbevist om Brøde. Mod de argeste Forbrydere iagttages denne Regel. Kun mod det enfoldige

Sandhedsvidne blev alle saadanne Hensyn anseet for overflødige. Han led mer før sin Domfældelse end Røvere og Mordere efter deres Dom.

I det første Aar af sin Arrest fik Hauge ikke engang komme ud i frisk Luft. Hans Helbred blev derved allerede saa nedbrudt, at man maatte give ham Adgang til at komme ud i Gaardsrummet en kort Tid hver Dag. Da det led noget længer frem, var han saa medtaget af Skjørbug, at hans Tænder faldt ud. Kort Skridt for Skridt blev næsten hver eneste Del af hans Legeme angrebet og pint af forskjellige Sygdomme, saa at en middelaldersk Inkvisitionsret ikke kunde have udtænkt mer umenneskelige Pinsler over et af sine Ofere.

Men endnu mer utaalelige var de aandelige Lidelser, han maatte undergaa. Først Tanken paa de mange tusinde Venner og Disciple rundt om i Landet, der nu var uden Fører og Støtte, underkastede alslags Vold og Forfølgelse for at bringe dem til Fal. Dernæst den stadigt nagende Tanke, at endog Konge og Regjering, til hvem han saa op som til den af Gud indsatte Øvrighed, var hans Arbeide imod, og at han kanske havde gjort Synd, ved at handle imod dens Bud. Endelig kom den Omstændighed til, at da man efterhaanden lod ham faa Bøger, sørgede man for, at det alene blev saadanne Vantroens og Rationalismens Værker, der efterhaanden skulde kunne bringe ham til Fornuft og bedre Tanker. Det kan heller ikke negtes, at de delvis opnaaede sit Formaal. Vant til aandeligt Arbeide kastede Hauge sig med Begjerlighed over den Læsning, som raktes ham, og som kan lignes med halvraaddent forgiftet Vand, der rækkes den, som midt i en Ørken er nær ved at forsmægte af Tørst. Han drikker med Begjærlighed ihvad det er, naar det kun ligner Vand. Men snart vil han erfare Giftens Virkninger. Hauge drak og drak, og blev ikke uberørt af den aandelige Gift. Gud i Himmelen alene ved, hvilke usigelige Kampe og Kvaler han maa have udholdt i disse Anfægtelsens Stunder. Han skrev rundt til sine Venner, at han ansaa det rigtigst, at de stansede

med Opbyggelserne. I et Øiebliks Svaghed erklærede han ogsaa selv paa Spørgsmaal, om han fremdeles vilde fastholde sin tidligere Erklæring om ikke at afstaa fra Opbyggelser, at „efter sin Samvittighed og det Gud givne Løfte, troede han sig forbunden dertil; men da han i den senere Tid havde erfaret, at saadant var mod Kongens Villie, og desuden, at den af ham tilsigtede Opbyggelse, formedelst det store Sammenløb ikke kunde opnaaes, saa ansaa han sig nu forbunden til at aflade fra, hvad han indsaa ikke kunde bringe den tilsigtede Gavn.“ Saavidt var han kommen, og det er med fuld Grund han skriver, naar han siden ser tilbage paa denne Tid: „Jeg savnede det Lys af Herrens Aand og Ord i min Sjæl og den Kraft deraf, som forhen.“

Af dette vil forstaaes, at der i denne Tid var en ikke ringe Tilbagegang i Hauges aandelige Liv; man sporer intet af det gamle sprudlende Liv og uforfærdede Kraft, snarere en død, træt Sjæl, udmattet af Anfægtelse og Fortvivlelse i Forbindelse med det til Døden udpinte Legeme.

Hauges sidste Dage.

Efterhaanden fik han dog større Frihed, undertiden ogsaa Tilladelse til at besøge Justitsraad Bull paa Tøien, der velvilligen tog sig af den forfulgte Mand; ja i 1808 blev han endog for en Tid ganske fri, dog paa en Maade, der er skikket til at kaste en end mørkere Skygge over denne Tids aandelige Barbari.

Det var i Krigens Tid, og i det fattige og udpinte Norge var der, ved Siden af den øvrige Elendighed, indtraadt en stor Saltnød. Da man kjendte Hauges praktiske Anlæg fik han Frihed fra Fængslet, for at anlægge Saltkogerier, hvilket han ogsaa gjorde paa flere Steder langs Kysten. Efter at have vist denne Tjeneste mod sit Land, blev han til Tak ført tilbage til sit Fængsel. Er det muligt, at saadan umenneskelig Grusomhed ikke skulde føre Straf tilbage over Folket?

Dog blev hans Fængsel fra denne Tid mildere og mildere, og da hans Helbred var i den Grad medtaget, at der

begyndte at blive alvorlig Frygt for hans Liv, slap han i 1811 ganske fri, dog kun saaledes, at han hvert Dieblik maatte være forberedt paa at gaa tilbage til Fængslet, om nogen kræ- vede det.

Hans Broder kjøbte ham Gaarden Bakke ved Sagene, hvor han med ungdommelig Kraft atter tog paa Arbeidet, indførte mange Forbedringer og kom i taalelig økonomisk Forfatning. Til samme Tid indtraadte et glædeligt Opsving, ja Fornyelse i hans aandelige Liv. I 1810 døde hans Svo- ger Lootse, hans tro Medarbeider, i 1811 hans Moder; begge disse Dødsfald gjorde et gribende dybt Indtryk paa den bøiede Mand, og blev, i Forbindelse med andre Omstæn- digheder, et Middel i Herrens Haand til at lade et nyt Pint- seveir blæse over den haardt prøvede Tjeners Hjerte. Man mærker det i hans Breve og Tale; den vantroe Læsning bli- ver kastet tilside, og han finder atter i den dyrebare Bibelbog alt, hvad han behøver for sin Sjæl.

Hauges Arrest og Tilbagegang i aandeligt Liv og Frisk- hed, var paa en forunderlig tilsvarende Maade ledsaget af en sørgelig Tilbagegang eller Stillestaaen i den ved ham frem- bragte Vækkelse. Dog laa Livet og glødede som Ild under Emmer, og da Hauge blev fri og og det gamle Liv atter strøm- mede gjennem hans Ord og Skrifter, saa livnede og lyste det atter igjen omkring i Norges Dale.

I 1815 havde Hauge indgaaet Ægteskab med Andrea Nyhus, som imidlertid døde samme Aar efter at have født en Søn, den nuværende Provst Hauge. I 1817 giftede Hauge sig igjen og kjøbte i samme Aar, ved Venners Hjælp, Gaar- den Bredtvedt i Aker, der nu, ligesom Bakkehaugen før, i flere Aar blev Midtpunktet for det kristelige Liv i Norge.

Men det lakkede snart mod Aften. Vistnok fik Hauge i de sidste Dage se en stor Forandring i Bedømmelsen af hans Virksomhed, saa at Bevægelsen endog begyndte at gribe selve Præster; men paa den anden Side var der mange Tegn, som tydede paa Strid og Splittelse mellem Hauges egne Venner; han bad Herren forskaanes for at se disse udbryde, og han

længtede efter sin Opløsning. De utallige Sygdomme fra Arresten bøiede efterhaanden det før saa kraftige Legeme mod Graven. Det var i Vaaren 1824.

En Kraftløshed havde i det sidste bemægtiget sig ham, saa at han sjelden kunde forlade Sengen. Han mærkede at Enden nærmede sig, og skrev i denne Tid „Testamente til sine Venner". I 14 Dage havde han næsten uafbrudt maattet ligge. En Søndagsmorgen havde han faaet saa stærk Brystkrampe, at han kun med stor Vanskelighed kunde faa et Ord over sine Læber. Saaledes laa han den hele Dag og følgende Nat. Hans Hustru som stod ved Sengen mærkede da, at han arbeidede med at sige noget, han ønskede skulde blive forstaaet. „Gid jeg kunde forstaa det!" udbrød hun. Saa siger han saa høit, at alle de Tilstedeværende kunde høre det: „Følg Jesum!" Og kort efter udbryder han med et saligt Glædesudtryk i sit Ansigt: „O du evige, kjærlige Gud!" Da Hustruen sagde: „Han vil vist tage dig til sig nu," svarede han „ja", og bad derpaa alle, der stod om ham, at bede med sig. Saa kom Herren og tog sin Tjener hjem. Det var Mandag den 29de Marts, Klokken 5 om Morgenen.

„Hans Liv havde hengaaet under Formaninger til Omvendelse og Gudsfrygt; med Formaningen paa sine Læber om at elske og følge Jesum, blegnede han i Døden."

Conciliet i Nicäa.

(Efter Broglie.)

Den store almindelige Kirkeforsamling, som Keiser Konstantin lod udskrive til Nicæa, i Lilleasien, Aar 325 efter Kr., var fornemmelig foranlediget ved den omsiggribende Strid og Splid, der var vakt ved den aleksandrinske Præst Arius's Vranglære, at Jesus Kristus ikke var „sand Gud

født af Faderen fra Evighed." Mange, baade læge og lærde, havde sluttet sig til denne Anskuelse, og det blev nødvendigt, at faa en endelig Afgjørelse paa denne Strid, om ikke Kirkens indre Kraft, aldeles skulde undergraves.

Det er utvivlsomt, at mere end een af de Theologer, der dengang hyldede den arianske Lære, i Særdeleshed hendroges dertil ved Ønsket, om at gjøre Treenighedens Mysterium mere forstaaeligt for de Nyomvendtes Blik, og mere overensstemmende med Forestillingen om en eneste Gud. I den første Begeistring for denne guddommelige Eenhed, kunde det forekomme Mange, at det var mere overensstemmende med den Guds Majestæt, der er alle Væseners Fader, at indtage Pladsen alene paa Evighedens Throne, og i Særdeleshed, at han ikke, uden at nedværdige sig, kunde være nedstegen fra den, for at iføre sig Menneskenaturens elendige Klædebon. Dette var rimeligvis den Tanke, der foresvævede de oplyste, men raisonerelystne Prælater, som med hovmodig Haardnakkethed holdt fast ved Arius's Vildfarelse og forsvarede den med alle Intrigens Hjælpemidler, men som maaske i Begyndelsen havde givet den Indgang, ifølge en samvittighedsfuld Overbevisning.

Saadanne vare en menneskelig Klogskabs kortsynede Beregninger, som Fremtidens Historie vilde have skuffet. Vanskeligheden bestod ikke i at føre Menneskene til Erkjendelsen af en eneste Gud — thi dette var mere end een Gang lykkes Philosophien, — men i at holde dem fast derved — at bringe dem til at fastholde i dens forfærdende Storhed, Forestillingen om et Væsen uden Lige, udfyldende med sin Tilværelse en eneståaende Evighed. Denne majestætiske, men kolde Tanke, havde ingensinde formaaet at tæmme Sandseligheden eller at fængsle Indbildningskraften eller at røre Hjerterne. Naar Menneskene i nogen Tid havde betragtet den, vendte de sig bort fra den fulde af Træthed og Forfærdelse, for at danne sig Guder efter eget Maal og egen Lignelse. Saaledes fremkaldtes der i hele den hedenske Oldtid et dybt og ulykkeligt Brud imellem Philosophien og Religio-

nen, imellem de Vises Tanke og de Enfoldiges Fromhed; Philosophien søgte en abstrakt Gud, en Tankegud, som den kun med Møie kunde fatte, og hvis Storhed overvældede den; Religionen hentede fra Folkenes besudlede Indbildningskraft Afgudernes vanskabte Træk. Fornuftens Gud svandt bort i en idealistisk Taage, medens Mængdens Guddomme nedsænkede sig i Materiens Dynd.

Jesu Kristi dobbelte Natur havde løst det Problem: at fremstille for Menneskene en Gud, der paa een Gang er usynlig og synlig. Ifølge Jesu Kristi dobbelte Natur, blev den lærde Granskers Tanke begeistret ved den samme Gud, der rørte den fattige Kvindes fromme Sjæl. Jesus Kristus, Guds Ord, var den usigelig ophøiede Behersker af Menneskets Tanke; Jesus Kristus, den Korsfæstede, var hans Hjertes Ven. I denne majestætiske Enhed indeholdtes Hemmeligheden af Kristendommens Kraft og hurtige Udbredelse. Det var tilvisse et Mysterium, men et Mysterium, der indgjød Naturen Trøst, istedetfor at overvælde den.

De rettroende Kristne fra den ene Ende af Jorden til den anden, annammede Mysteriet med from Underkastelse, og glædede sig ved dets Velgjerning, uden at lægge an paa at udgrunde dets Dybder. Arianismen forsøgte forgjeves at gjøre det begribeligt, og opnaaede kun at forflygtige det. Dersom den arianske Lære havde vundet Overhaand, vilde Jesus Kristus kun være bleven en Halvgud, opstillet paa et Alter, i Lighed med en eller anden velgjørende Prometheus eller med et eller andet kydsk Billede af Osiris eller Hippolyt. Ved Siden af eller nedenunder ham, vilde den folkelige Lettroenhed ikke have tøvet med at opstille andre overmenneskelige Væsener for at tilveiebringe nogle Trin imellem Himmel og Jorden. Menneskeheden vilde saaledes atter have styrtet sig ned i en Afgrund af Overtro og Drømmerier, i hvilken den saalænge havde besudlet sig og fortabt sig. Det var de nicænske Fædres Storhed, at de baade begrebe Angrebets Fare og den sande Forsvarsmaade, og at de, til Trods for de Taager af dialektisk Spidsfindighed, hvormed man om=

hyllede dem, ikke en eneste Dag tabte dette lysende Punkt af Sigte. *)

Konstantin havde ikke Fortjenesten af saa skarpt et Blik. Men han røgtede sit Hverv som Hersker, idet han itide om end dunkelt indsaa, at en stor Fare truede baade de Folk, der vare betroede til ham, og den Sag, til hvis Tjeneste han havde helliget sig. Denne Følelse forlod ham ingensinde, end ikke under den bedrøvelige og undertiden latterlige Tvivlraadighed og de ilde anbragte Fordringer, hvormed han mere end en Gang forstyrrede Kirkens alvorligste Overveielsers Gang. Til ingen Tid kan man regjere Menneskene uden ved, at dele deres Følelser og forstaa deres Trang.

Det var forøvrigt unægtelig et storartet Foretagende, at forsamle den hele kristne Kirke paa et eneste Sted, men det fremstillede sig ikke for Konstantins Blik, som noget Forfærdende eller Umuligt. Fra de Høider, paa hvilke hans Lykke og Geni havde stillet ham, omfattede hans Øie i et Nu den hele civiliserede Verden. Han betragtede sig selv som et Centrum, i hvilke alle Straaler naturlig samlede sig. En Ordre, der var undertegnet af hans Haand eller udgaaet af hans Mund, fløi i et Øieblik til Keiserdømmets yderste Grændser. Alle Nationer levede, ifølge gammel Vane, i Traditionerne om den romerske Enhed, der, skjønt saaret i Hjertet, dog endnu frembød et Skin af Kraft og Liv. Vel var de mindre inderlig forenede ved Følelsernes Fællesskab, end i vore Dage, men de frembøde et mere ensartet Skue. En Reisende, der kom fra Atlanterhavet, ankom i to Maaneder, uden Standsning, til Dardanellerne, midt igjennem Alpernes Is, Rhonens og Donauflodens uregelmæssige Løb, Tyrols og Albaniens vilde Kløfter, uden en eneste Dag at

*) Athanasius udvikler paa en særdeles sindrig Maade denne Tanke, at Arianismen ad en Omvei, der end ikke var meget lang, traadte tilbage paa Hedenskabets Enemærker: „Er det ikke øiensynligt, at Arianerne stille sig i Klasse med Hedningerne, eftersom de have tvende Arter af Gudsdyrkelse, een for den Gud, som har skabt dem, og een for hans Skabning? . . . . . saa at den Skabning, som de tilbede, kun er een iblandt den Mængde af Guder, som Hedningerne dyrke.“

forlade den smale Chaussee, paa en Vei, der var brolagt med uopslidelige Fliser, og han forefandt paa den ene Station efter den anden Heste, Opvartere, Herberger med Keiserens Vaaben. Den romerske Administration, skjønt nær ved at sønderbrydes, holdt dog endnu Jorden under sit Scepter; Konstantin havde nys grebet alle dens Tøiler og førte dem med kraftig Haand.

Kirken var, for sit Vedkommende, aldeles forberedt paa, at besvare hans Opfordring. Vel var dens Udstrækning endnu videre end Keiserrigets, men Forbindelsen imellem Yderpunkterne og Midtpunktet, var hverken mindre hurtig eller mindre let. De tvende Organisationer, den politiske og den religiøse, begyndte virkelig paa dette Tidspunkt i Historien at svare meget nøiagtig den ene til den anden. Overalt dannede der sig geistlige Provindser, som i Henseende til Inddelinger og Grændser, svarede til de keiserlige Provindser, og som erkjendte Hovedstedets Biskop som Primas, saavel i Henseende til Anseelse som til Myndighedsomraade. Hyppigheden af de biskoppelige Sammenkomster, for hvilke enhver Egns Hovedstad var det naturlige Midtpunkt og Mødested, de nye Forhold, der udviklede sig imellem Kirkens høie Embedsmænd og de politiske Øvrighedspersoner, den Glands, der omgav dem og naturlig voxede i Forhold til enhver Stads Vigtighed og Rigdomme, Alt bidrog til at gjøre dette Hierarchi Dag for Dag mere iøinefaldende og anseet. Navnene paa dem, der vare i Besiddelse af Primasværdigheden, paa Exarcher eller Erkebiskopper, kundgjorde en Overlegenhed, som Begivenhedernes Magt havde skabt, som Tiden havde beseglet, og hvis Udøvelse en hel kirkelig Lovgivning snart skulde sanktionere og nærmere bestemme.

Over selve Metropolerne hævede sig dernæst i Orienten stedse mere de to Stæder, Antiochia og Alexandria, den ene rivaliserende med den anden, men uden at erkjende nogensomhelst anden Medbeiler. Biskoppen i disse tvende Stæder vare hele den orientalske Kirkes Fædre, og senere skulde denne faderlige Autoritet blive helliget ved Navnet Patriarch, der

var laant fra Jødernes Sprogbrug. Deres Bispesæder vare, i Forening med Roms, de fortrinsvis apostoliske Throner. Biskoppen af Alexandria havde Overherredømmet over Provindserne Ægypten, Libyen, Cyrenaica og Pentapolis; hans Navn var bekjendt og æret, selv af de omvankende Folkestammer, der vare blevne brune af den nubiske Sols Glød. Biskoppen af Antiochia beherskede under den samme Titel hele Mellemasien, og hans Røst gik ud over selve Keiserrigets Grændser, og naaede endogsaa hen til Ørkenens Arabere og Perserkongens ubetvungne Undersaatter; thi disse Folkestammer, der stedse vægrede sig ved at bøie sig under Civilisationens Aag, lode sig dog nu og da blødgjøre og bøie ved Kristi Lov. Lilleasien var det eneste iblandt de store orientalske Lande, der ikke havde nogen almindelig anerkjendt Patriarch. Ephesus, Cæsarea, Heraklea tvistedes om Primasværdigheden, medens der blev gjort en Ende paa denne Kappestrid, ved Anlæggelsen af et nyt Rom ved Bredderne af Bosphorus. Biskoppen af Rom, den hele Kirkes Bannerfører, var det eneste Overhoved for alle den latinske Kirkes Metropolitankirker. I nærværende Tilfælde havde Pave Sylvester fra den første Dag af, modtaget officiel Underretning fra Alexander om den Fordømmelsesdom, der skulde gjøres gjældende overfor Arius. Rom havde taget Dommen til Følge og haandhævede den.

Naar Konstantin vilde opfordre alle Kirkens Overhoveder til at træde sammen til en høitidelig Forsamling, behøvede han altsaa kun at henvende sig til et ringe Antal af fremragende Geistlige, Patriarker og Biskopper, og hans Indbydelse kunde da gjenlyde regelmæssig gjennem en fortsat Række af Trin. Han tilskrev imidlertid et meget stort Antal af Prælater Breve, der dog ikke vare affattede i Form af Ordre, men i Tonen af ærbødig Anmodning. Han opfordrede Kirken til at forsamle sig for at gjøre Ende paa en Strid, der havde ligesaa megen Betydning for Staten, som for Religionen. Men han iagttog en stor Varsomhed i hele sin Adfærd, for at det ikke skulde have Udseende af, at han rettede en Befaling til dem.

Bevægelsen var stor fra den ene Ende af Keiserdømmet til den anden. Haabet om at udrette noget Godt, Kjærligheden til Freden, det Overordentlige ved Foretagendet og, siger Eusebius, selve Nysgjerrigheden efter at se Dagens Helt, vakte overalt Røre i de bisfoppelige Residentsstæder. Keiseren havde lovet at skaffe alle de forsamlede Bisfopper fri Reise. Han stillede baade Vogne og Muldyr til deres Raadighed og for deres Følge. Antallet paa de Ordrer, der saaledes maa være udstedt, overvælder vor Indbildningskraft, naar man betænker, at der ti Aar i Forveien havde fungeret halvfjersindstyve Bisfopper paa det Koncilium, der var blevet afholdt for den ene Provinds Carthagos Vedkommende. Mængden af Bispesæder var en Levning fra Forfølgelsens Tider, i hvilke Samkvemmet ofte var besværligt, saa at man maatte koncentrere hele den kirkelige Magt hos en eneste Præst, der igjennem en længere Aarrække, var i Stand til at opretholde Evangeliet i en mindre By. I visse Egne af Orienten var der næsten ligesaamange Bisfopper, som vi nutildags have Sognepræster i vore Diocceser. Under Bisfopperne rangerede Korbisfopperne, der havde Tilsynet med de Landsbymenigheder, som stødte op til Stæderne, og de simple Præster; efter Præsterne fulgte Diakonerne; under Diakonerne alle de lavere Ordener, Akolyther, Cantorer, Ostiarii. De udgjorde tilsammen en hel Befolkning, iblandt hvilken der sporedes en almindelig Opbrusning og Gjæring, da Konstantin hævede sin Stemme. Selve Lægfolk og Hedninger bleve grebne af den almindelige Bevægelse. Alle modtoge et levende Indtryk ved det usædvanlige Skuespil. I Løbet af mere end tre Aarhundreder havde der ikke været holdt nogen fri Forsamling paa noget Punkt i Keiserriget; en Røst, udgaaende fra Samvittigheden, havde ingensinde ladet sig høre i denne Stilhed af en uindskrænket Regjering, der alene blev afbrudt ved Rhetorernes svulstige Lovtaler eller ved Offrenes Sukke. For første Gang i Løbet af saa mange Slægter skulde man nu se hæderlige Mænd, opfyldte af Følelsen af deres personlige Værdighed og stærke ved ærefrygtindgydende

Uafhængighed, ile hen til Jordens Behersker, ikke for at smigre ham eller forraade ham, men for at raadslaa frit i hans Nærværelse. En upartisk Overveielse skulde standse disse hyklerske Skuespil af Loyalitet og Magt, der uophørlig opførtes paa Keiserdømmets stormfulde Enemærker. En Sandheds-Røst havde vækket Samvittigheden, der saalænge havde forglemt sin Fribaarenhed og sine Rettigheder.

Kirkens Mødested var i Nicæa, en meget gammel Stad, som Ammianus kalder de bithynske Stæders Moder. Med et mindre Indbyggerantal, men mere berømt end Nikomedia, laa Nicæa, ligesom denne Stad, i Nærheden af en af de smaa Bugter, som Marmorahavets Vande danne, hvor de skyde sig ind imellem de lilleasiatiske Landstrækninger. Det var et meget velvalgt Midtpunkt paa Grændsen af de to Fastlande. Tilmed begyndte Konstantin at henvende en særdeles Opmærksomhed paa Marmorahavets og Hellespontens skjebnesvangre Bredder. Hans Phantasi skulde for Fremtiden ikke tabe disse Egne af Sigte, der ere saa selsomt udtungede i Havbugter og Næs, og hvor Naturen selv synes at have anvist Stedet til en stor Bro, der kunde forene Orienten og Occidenten.

Biskopperne forsamlede sig i denne lille Stad henimod Midten af A. 325, under Paulinus's og Julianus's Konsulat, i det nittende Aar af Keiser Konstantins Regjering. Antallet af Biskopper alene, uden at medregne deres Medhjælpere, deres Tjenere og deres Lærde, beløb sig til mere end tre hundrede. Senere have de kristlige Forfattere, idet de støttede sig til et Sted hos den hellige Athanasius, fundet for godt at anslaa Antallet til tre hundrede og atten, der i den hellige Skrift forefindes som Angivelse af Tallet paa Abrahams Tjenere; men de sædvanlige Beretninger nævne ikke noget bestemt Tal, og de afvige i Henseende til deres Angivelser.

Den første Sammenkomst af disse fromme Mænd gav Anledning til rørende Scener. Forenede ved den samme Tro og ved fælles Prøvelser, men adskildte ved Have og

Bjerge, kjendte Enhver især kun de Andres Fortjenester og deres Lidelser. Det var en uudsigelig Glæde at stifte Bekjendtskab indbyrdes, at omfavne hverandre, at samtale om de Onder, man saa længe havde udholdt, og om den nærværende Tids uventede Goder. Man udpegede de mest berømmelige Guds-Tjenere. I den forreste Række lyste de, som vare blevne tilbage fra Forfølgelsens Tider, og som bare en hæderfuld Bekjendelses Mærker paa deres Legemer. Da Paphnutius, Biskop af Thebais, traadte ind, slæbende et Ben, hvis Muskler vare blevne overskaarne, medens han arbeidede i Bjergværkerne, og fæstede sit brustne Dies udslukkede Blik paa de Forsamlede, da Paulus, Biskop af Neo-Cæsarea ved Euphrat, velsignende opløftede en Haand, der var lemlæstet af Ilden, fremkaldtes en almindelig Rørelse, og man ilede hen for at kysse Sporene af disse hellige Saar. Eneboerne, hvis selsomme Bodsøvelser udgjorde et Yndlingsæmne i alle kristelige Familiehjem, tildrog sig ikke ringere Opmærksomhed. Saaledes Jakob af Nisibis, kjendelig ved sin Klædning af Gede- og Kamelskind, der gav ham en vis Lighed med den hellige Johannes Døberen. Han havde levet flere Aar i de øde Grændseegne imellem Mesopotamien og Persien, nærende sig af vildtvoxende Planter og Bær. Saaledes Potamon, Biskop af Heraklea ved Nilen, der kunde fortælle om de indre Forhold i Klosteret Pispir, og give en Skildring af den hellige Antonius. Der var fremdeles Spiridion, Biskop af Cypern, hvis barnlige Blidhed og landlige Sæder vare blevne til et Ordsprog, og som endnu vogtede Faar, efterat han var bleven Biskop; men han bevogtede dem meget slet, og da nogle Røvere vilde tage dem fra ham, raabte han til dem: „Hvorfor gjøre I Eder ikke den Uleilighed at bede om dem?“ Ved hans Side befandt sig den blide og hellige Nikolaus, Biskop af Myra, Børnenes Ven, hvis Minde, medens det blev forbigaaet af Historien, bevaredes i Familiernes erkjendtlige Traditioner. Dernæst kom de Lærde, Skribenterne, hvis Navn var blevet bekjendt ved deres Prædikener og deres

Skrifter: Theodorus af Tarsus, der var bleven opdraget i Athen, Leontius af Cæsarea, Gregor af Nazianz's Lærer, Eustathius af Antiochia, Makarius af Palæstina, Marcellus af Ancyra, en Mand af en urolig men energisk Aand, og i deres Midte Dagens fremragende Personlighed, den ærværdige Alexander, der støttede sig til sin unge Raadgiver Athanasius, fra hvem man vidste, at han var uadskillelig og hvis opdukkende Talenter og brændende Nidkjærhed man kjendte. Imellem disse Østerlændere udmærkede sig for Occidentens Vedkommende: Pederotus af Heraklea, Protogenes af Sardika, Alexander af Thessalonika, Eustorgius af Milano, Capito fra Sicilien, Nikasius, Biskop af Digna i Provence, Cæcilian af Carthago. I Spidsen for disse viste den Deputasion sig, der var bleven affendt af Biskoppen af Rom, den hellige Sylvester, hvis høie Alder ikke havde tilladt ham at tiltræde Reisen. Den bestod af to Præster Viton og Vincentius og anførtes af Constantins Ven, Spaniens Lys, Osius af Cordova. Tvende Barbarer, en Person ved Navn Johannes og en Gother ved Navn Theophilus, fuldendte denne Menneskeslægtens Sammenkomst. Det var en Blanding af Accenter, og selv af forskjellige Sprog, der paa saameget mere rørende Maade, fremhævede Fællesskabet i Henseende til Følelser. Man mindedes Sprogenes Gave og den første Pintse. Alle de Folkeslag, der paa hin Dag vare spredte omkring, forenede sig efter tre Aarhundreders Forløb stolte af de Prøvelser, som de havde gjennemgaaet for Troestegnets Skyld, og af de utallige Sønner, som de havde tilført Jesus Kristus som Børn.

Man udsatte i nogle Dage Paabegyndelsen af Forhandlingerne, fordi man ventede paa Konstantin, der standsede i Nikomedia for at høitideligholde Aarsdagen for Seiren, som han to Aar tidligere havde vundet over Licinius. I Mellemtiden udspandt der sig Samtaler og Forhandlinger af Enkelte. Man kunde her forud gjøre sig en Forestilling om den hellige Forsamlings Karakter. Conciliet delte sig øiensynlig i to Leire, der vare meget ulige i Henseende til Antal. De

talrigste vare de aandelig Enfoldige, der uden Videre vilde følge den Vei, der var beredet ved Fædrenes Tradition, og ved enhver Leilighed granskede efter, hvad der var Kirkens sande Tro. Disse vare tillige de navnkundigste paa Grund af deres hellige Vandel. De Andre, som vare mere nyhedslystne, mere stolte af deres videnskabelige Dannelse, erklærede, at man ikke burde paaberaabe de Gamles Mening uden at gjøre den til Gjenstand for Undersøgelse. Disse begunstigede aabenbart Arius's Lære. De vare neppe mere end en Snes i Tallet, men de gjaldt som de Dygtigste. De vare følgende: de Tvende med Navnet Eusebius, Theodotus af Laodicea, Paulinus af Tyrus, Athanasius af Anazarbe, Gregorius af Berytus, Aetius af Lydda, Metrophantes af Ephesus, Narcissus af Neronias, Patrophilus af Skythopolis, Theognis af Nicæa, Theognes af Marmarica og Secudus af Ptolemais, hvilke sidste allerede vare fordømte af Alexander. Arius var fulgt med dem ifølge Konstantins Ordre og konfererede lønlig med dem.

Hæderlige Lægmænd, Philosopher, ja selv Hedninger, drevne af Nysgjerrighed, maaske i Ønske om at kunne faa Stof til Spot over Kirkens Spaltninger, toge Del i disse Samtaler, der endnu manglede officiel Karakter. Hedningene i Almindelighed og i Særdeleshed Philosopherne, der følte meget ringe Interesse for selve Diskussionen, hældede naturligvis til Arius's System, der syntes mere overensstemmende med Dialektikens Tankegang. Den Ide, at gjøre Sønnen til et Mellemvæsen, Alskabningens Midler og Behersker, den guddommelige Tankes Fuldbyrder, tiltalte dem i høi Grad. De gjenkjendte heri Spor af den platoniske Philosophi. Det var altsaa fordetmeste i Arius's Interesse, at de bestormede de kristelige Biskopper, med hvem de indlode sig i Strid, med Bevisgrunde, idet de derhos ikke ved given Leilighed undlode at benytte sig af Citater af den hellige Skrift, til hvilken den hedenske Videnskab begyndte at have ret godt Kjendskab. Disse Samtaler gave Anledning til flere livlige Sammenstød, hvis Selsomhed gjorde et levende

Indtryk paa de Tilstedeværende, og de hedenske Philosophers Samtaler med Fædrene i Nicæa afgave senere Stof saavel til rørende Legender som til deklamatoriske Øvelser, i hvilke den kristelige Talekunst fandt Behag. Gelasius af Cyzicus, en Forfatter, der levede i det femte Aarhundrede, har saaledes helliget et halvt Bind til en aabenbar opdigtet Dialog imellem Philosophen Phædon og de lærdeste Mænd af Conciliet: Eusebius Pamphili, Osius, Leontius af Cæsarea og Makarius af Jerusalem. Philosophen forsvarer her det arianske System med en Overflod af bibelske Citater og et Kjendskab til den kristelige Theologi, der aldeles overskrider Grændsen af det Sandsynlige. Man finder her ikke synderlig andet Fornuftigt og Naturligt end følgende Svar, som en af Fædrene gav paa en Philosophs Spørgsmaal: „Min Kjære! vi have allerede en Gang for alle erindret Dig om, at man aldrig bør spørge om: hvorfor eller hvorledes, naar Talen angaar de guddommelige Mysterier."

Sokrates, Sozomenus og Rufinus berette derimod enstemmig følgende Anekdote, der med større Simpelhed forener Fortjenesten af en rørende Ynde. I en af disse Samtaler, der havde vedvaret i lang Tid og begyndte at antage en bitter Karakter, udgjød den Hedning, der havde taget til Orde og var begavet med en høi Grad af Veltalenhed, sig i Spotterier imod den nye Kultus og hoverede i fræk Tone. En Olding skred da frem af en Gruppe og nærmede sig for at tage til Gjenmæle. Det var en ærværdig Mand, som havde bekjendt Jesus Kristus i farefulde Dage, men uden Talent til Diskussion. Hans Fremtræden fremkaldte et Smil paa Nogles Ansigt og vakte hos de Andre Frygt for, at han skulde gjøre sig latterlig. Ingen vovede imidlertid at standse ham, da han nød almindelig Agtelse. Den hellige Mand tog da saaledes til Orde: „Hør, Philosoph! i Jesu Kristi Navn. Der er kun en Gud, Himlens og Jordens, alle synlige og usynlige Tings Skaber. Han har frembragt Alt ved sit Ords Kraft og beseglet Alt ved sin Aands Hellighed. Det er dette Ord, som vi kalde Guds Søn, der forbarmede sig

over Menneskenes Vildfarelser og over deres Levevis, som lignede Dyrenes, og nedlod sig til at lade sig føde af en Kvinde, til at omgaaes med Menneskene og til at dø for dem. Han vil komme igjen som Dommer over den Maade, hvorpaa Enhver har anvendt sit Liv. Se det er ganske simpelt dette, vi tro. Anvend da ikke saamegen frugtesløs Anstrengelse paa at fordre Bevis for de Ting, som Troen alene fatter, og paa at opsøge Grunde for, at det er saaledes eller ikke saaledes. Men svar mig uden Omsvøb: vil Du tro?" Pilosophen blev hel forvirret og svarede stammende: „Jeg tror." Derpaa forsikrede han dem, der før havde været af den samme Mening som han selv, at han havde følt en uimodstaaelig indre Tilskyndelse, der nødte ham til at bekjende sin Tro paa Kristus.

Det maatte da være indlysende strax fra den første Dag af, at Kampen vilde blive ført imellem Videnskabens Hovmod og Troens Enfoldighed. Men Sandhedens Seier vilde have været slet begrundet, dersom den alene havde støttet sig til den numeriske Majoritet i en from og ulærd Forsamling. I Henseende til saa vanskelige Spørgsmaal som dem, der her skulde forhandles, kunde tilmed de Biskopper, der vare Tilhængere af Arius og vare duelige og velbevandrede i alle Sprogets Hjælpekilder, udfinde mere end en Udvei til at skuffe deres Kollegers Skarpsindighed, og til at bringe dem til at billige visse tvetydige Udtryk, som vare tilsyneladende uskyldige, men i Virkeligheden listige, og som de forbeholdt sig senere at fortolke og at udstrække elastisk efter eget Behag. Den fromme Ærlighed, der udmærkede det store Antal af Biskopper, gjorde denne Fare mere overhængende. Her fremlyser den uvurderlige Betydning af Athanasius's Nærværelse. Uagtet den underordnede Stilling, som han endnu indtog, ere dog alle Forfattere enige i at erkjende, at han fra den første Dag af udøvede en overlegen Indflydelse paa den hele Forsamling. Hans Aands Hovedsærkjende bestemte ham ganske naturlig dertil. Det var en sjelden Forening af sund Sands og dialektisk Finhed. Intet undgik

hans Opmærksomhed selv i den mest indviklede Diskussion, og Intet bragte ham ud af Fatning. Han havde Øie for alle de fineste Afskygninger i hans Modstanders Tankegang, og han trængte ind i alle dens Vendinger; men ingensinde tabte han Sagens Hovedpunkt og Endemaal af Sigte. Hans Aand var gjort smidig ved alle Dialektikens Kunstgreb, men med den Forskjel fra de andre orientalske Lærdes, at den ikke havde lidt Tab paa Enfoldighed og paa Kraft, medens den vandt i Flersidighed og Bøielighed. Forenende de tvende Skolers Egenskaber, diskuterede han som en Græker, og uddrog sine Slutninger med en Klarhed som en Latiner. Denne eiendommelige Forening, der forhøiedes ved en urokkelig Karakterfasthed, udgjør endnu bestandig den eneste Fortjeneste, som vi, der betragte Sagen paa lang Afstand, tilfulde kunne paaskjønne i hans Skrifter. Den særlige Begeistring, der besjælede dem, er kjølnet i vore Hjerter tilligemed Faren, og kan ikke mere opvarme os i samme Grad; den trætter os tvertimod ofte ved sine Gjentagelser og sin haardnakkede Vedholdenhed. Men, naar man taalmodig har fulgt dens Diskussion, igjennem Labyrinthen af de Vildfarelser, som han forfølger og bekjæmper, naar man, saa at sige, har omhugget Skov og Krat i denne Labyrinth, saa er det en Fryd at befinde sig ved hans Side paa en urokkelig Klippe, fra hvilken man med et eneste Øiekast overskuer hele Sandhedens Mark. —

Keiseren ankom endelig den 4de eller 5te Juli, og den høitidelige Aabning af Conciliet blev ansat til den følgende Dag. Om Aftenen modtog han Besøg af flere Biskopper, de mindst hæderlige af Forsamlingen, der talte til ham med megen Bitterhed om forskjellige Enkeltheder og endogsaa overleverede ham Indlæg imod flere af deres Kolleger. Konstantin, der ankom med det Forsæt at stifte Fred og fast besluttet paa at bringe Spaltningerne til Ende, modtog dem med megen Uvillie og lod Papirerne kaste i Ilden, idet han sagde: „Kristus har sagt, at den, som vil, at man skal tilgive ham hans Fornærmelser, han maa ogsaa tilgive sin Broder

saadanne. Hvad mig angaar, tilføiede han, dersom jeg saa en Biskop, der var greben i Hoer, da vilde jeg tildække ham med min Kappe af Frygt for, at Synet af en saadan Forargelse skulde være skadeligt for Tilskuernes Sjæl." Det lader imidlertid ikke til, at dette ubehagelige Indtryk paa nogen Maade forringede Ærbødigheden, som Konstantin nærede for den hellige Forsamling.

Den følgende Dag begav det hele Concilium sig tidlig om Morgenen til Raadhuset, hvis store Sal var indrettet til Modtagelsen. Langs med Væggene var der anbragt Stole, hvis Antal nøiagtig svarede til Biskoppernes. Enhver traadte ind, begav sig til sin Plads og oppebiede i Taushed Keiserens Ankomst. Dørene aabnedes og Officererne af den keiserlige Garde skrede frem den ene efter den anden uden Støi. Man bemærkede, at det kun var Kristne, der gjorde Tjeneste den Dag. Endelig forkyndte man Keiserens Ankomst; Alle reiste sig, og Konstantin traadte ind. Han var iført en Purpurklædning, der glimrede af Guld og Diamanter; han skred frem, siger Eusebius, med sænket Blik, med en let Rødme paa Kinderne, med en ædel, om end noget usikker Holdning, hvori den kongelige Høihed gav sig tilkjende, mildnet ved kristelig Ydmyghed. Hans høie Vært, hans Dies Ild, Glandsen af Ædelstenene i hans Diadem gav hans hele Personlighed en vis overmenneskelig Majestæt. „Man skulde," siger Eusebius, „have troet en Engel aabenbare sig." Han skred saaledes frem igjennem hele Salen, og standsede ved dens øverste Ende foran en lille guldsmykket Stol, som man havde stillet hen for ham. Her vendte han sig om imod Forsamlingen med en let Hilsen, som om han bad om Tilladelse til at sætte sig. Alle Prælaterne bukkede, og satte sig først, efterat han havde sat sig.

Den Biskop, der sad ved hans høire Side, og hvis Navn Eusebius ikke anfører, maaske fordi det var ham selv, reiste sig derpaa og hilsede ham med nogle faa Ord, idet han opsendte Tak til Gud den Almægtige. Da denne korte Tiltale var til Ende, reiste Keiseren sig atter under en almindelig

Stilhed. Han lod smilende sit Blik gaa hen over de Forsamlede, og overalt saa han, at Alles Øine vare rettede paa ham; derpaa udtalte han (efter Eusebius) med mild Røst følgende Ord paa Latin; en Tolk oversatte dem efter som de bleve udtalte:

„Mine Dyrebare! det var mit høieste Ønske en Gang at glædes ved Eders Nærværelse. Da denne store Glæde idag bliver mig til Del, saa takker jeg derfor Verdens Behersker, og som en af de største iblandt hans Velgjerninger nævner jeg den Lykke, at se Eder forsamlede omkring mig, og beredte til at behandle enhver Sag i Endrægtigheds Aand. Lad da for Fremtiden ikke nogen Fiende, misundelig over vor Lykke, vove paa at forstyrre den, og efterat Tyranniet, der havde erklæret Gud Krig, er bleven tilfulde tilintetgjort ved den almægtige Guds Hjælp, saa lader os give Agt, at ikke den onde Aand finder paa et andet Middel til at udsætte den guddommelige Lov for Bespottelser! Hvad mig angaar, da har Kirkens indre Spaltning forekommet mig skrækkeligere og mere frygtelig end nogensinde Krig og Kamp, og ingensomhelst ydre Begivenhed foraarsager mig mere Sorg end denne. Da jeg, ifølge den Almægtiges Understøttelse og Raadslutning, havde beseiret mine Fiender, tænkte jeg, at der ikke stod Andet tilbage for mig, end at takke Gud, og at glæde mig i Forening med dem, som han havde befriet ved min Haand. Men, saasnart jeg erfarede den Spaltning, der var opstaaet iblandt Eder, formente jeg, at det var en magtpaaliggende Sag, der ikke burde forsømmes, og da jeg tillige ønskede at raade Bod paa dette nye Onde, sammenkaldte jeg Eder uden Opsættelse, og det er mig en stor Glæde at være tilstede i Eders Forsamling. Men jeg tør dog ikke tro, at jeg har opnaaet den fuldstændige Opfyldelse af mine Ønsker, førend jeg har seet Eders Hjerter gjennemtrængte af de samme Følelser og forenede ved den Endrægtighed, der bør herske blandt os, efterdi det er Eders Pligt — som de, der have helliget Eder til Guds Tjeneste, at forkynde den for Andre. Tøver da ikke, mine Venner — I Guds Tjenere,

I en fælles Herres og en fælles Frelsers Tjenere! tøver ikke med at bringe enhver Tvedragts Rod til at forsvinde, og med at løse Eders Stridigheders Knude med Freden. Saaledes ville I gjøre, hvad der er velbehageligt for den guddommelige Majestæt, og jeg, Eders Broder i Guds Tjeneste, vil være Eder mere forbunden, end jeg formaar at udsige."

Da denne Tale var til Ende, tilføier Eusebius, gav han Ordet til Formændene for Forsamlingen.

Det er ikke let at angive den Gang, som Forhandlingerne derpaa toge i denne og i de følgende Sessioner. Vi have ikke nogen omstændelig og aldeles troværdig Beretning om Conciliets indre Forhold. De orthodoxe Skribenter lade sig øiensynlig altfor meget henrive af deres Nidkjærhed, og vilde man fæste Lid til deres Forsikring, at Arius og hans Tilhængere strax den første Dag bleve enstemmig fordømte ifølge et Udbrud af almindelig Harme, saa har man vanskeligt ved at begribe, hvormed Forsamlingen da sysselsatte sig i de sex Uger, i hvilke den endnu vedvarede. Paa den anden Side lade de Skribenter, der ere mistænkte for Arianisme, saasom Eusebius af Cæsarea, med Forsæt Alt staa hen i en ubestemt Dæmring, og indflette behændigt imellem Udtalelser af Ærefrygt nogle ugunstige Insinuationer imod Conciliets Forhandlingsmaade. Ved at sammenholde disse Beretninger og i Særdeleshed ved Hjælp af nogle Fragmenter af den hellige Athanasius, der udgjøre en Del af hans Polemik, kan man imidlertid, som det synes, gjøre sig en Forestilling om Hovedtrækkene i Forhandlingerne.

Da Conciliet var samlet i Anledning af de nye Lærdomme, der vare blevne gjorte gjældende af Arius, maatte Forkynderen af de nye Lærdomme og hans Venner først forsvare deres Meninger. Arius blev indstevnet for Conciliet. Her, under Paavirkning af den Stolthed, som han følte ved den store Rolle, som han spillede i den forsamlede Kristenheds Øine, tilsidesatte han, som det synes, ethvert Klogskabshensyn. Han udviklede strax sin Anskuelse i dens hele Skarphed. Han paastod, at Ordet hverken var evigt som Faderen,

ei heller af samme Natur, ei heller af samme Substants, — at Ordet ikke var Gud, men alene delagtigt i Guddommen paa samme Maade, som Skriften udsiger, at dette er Tilfældet med alle Mennesker — at det heller ikke er selve Faderens Visdom, ved hvilken han har skabt Verden. Han tilføiede, at i Begyndelsen var Faderen ene, og at han havde frembragt Sønnen af Intet, ved en Akt af sin Villie; endelig sluttede han med den Erklæring, at Faderen var usynlig og ufattelig selv for Sønnen; thi hvad der har en Begyndelsen, kan ikke fatte, hvad der er fra Evighed. Han var ikke engang tilfulde forvisset om, at Sønnen kunde tilfulde begribe sin egen Substants.

Et Udbrud af meget levende og meget lydelig Harme ytrede sig i Forsamlingen, da alle disse sælsomme Bemærkninger vare til Ende. De mindst lærde Biskopper følte sig krænkede derved i deres Sjæls Inderste, og stoppede Ørene for ikke at høre mere derom. Arius's Person havde fra den Dag tabt sin Sag i alle Fædrenes Omdømme.

Men han havde mindre kompromitterede Venner, der paatoge sig at sikre ham Tilbagetoget. De tvende Biskopper Eusebius traadte i Skrankerne. Paa den ene Side bearbeidede de Konstantin meget ivrig, for at der ikke skulde blive taget nogen Forholdsregel imod Arius. Paa den anden Side bestræbte de sig i Forsamlingen for at faa opsat en Troesbekjendelse, der lod Døren blive staaende aaben for Striden.

Visselig var det ikke tilstrækkeligt at fordømme den falske Lære. Under den usikre og forvirrede Stilling, hvori Aanderne befandt sig, var en tydelig Udtalelse af den sande Tro en Nødvendighed og en Fordring, der blev opstillet af den hele Kristenhed. Det var heraf at Arius's hemmelige Tilhængere ventede at kunne drage Fordel. De formente ikke uden Grund, at Conciliet ved en saa vanskelig Materie vilde have ondt ved at udfinde Udtryk, der vare saa klare og bestemte, at det ikke skulde kunne være muligt at forvanske dem ad Fortolkningens Vei. Det var da deres Plan, saavidt

muligt at billige de Udtryk, af hvilke Majoriteten af Conciliet betjente sig, og at tiltræde dem med en saadan Udtydning, at Meningen kunde blive tvivlsom. Paa denne Maade vilde de paaskynde Tilendebringelsen af Conciliet, og efter dettes Opløsning skulde da den opstillede Troesbekjendelse, istedetfor at gjøre en Ende paa Diskussionen, tvertimod kun tjene til at tilføre den nye Stof. Planen var snildt udkastet, og uden den Hellig Aand og Athanasius, der tjente den som Redskab, havde Kunstgrebet mere end en Udsigt til at lykkes.

Under denne Tingenes Stilling syntes det ønskeligt for Arius's Tilhængere at holde sig tilbage, og at lade deres Modstandere føre Ordet. Men, hvad enten det nu var fordi man havde gjennemskuet deres Kunstgreb, eller fordi de allerede havde sagt altfor Meget, til at man skulde kunne fritage dem for at afgive Forklaring, saa bad man dem, siger Athanasius, med Venlighed og Høflighed om, at give deres Grunde tilkjende, og om at retfærdiggjøre sig for enhver Meddelagtighed i Arius's Kjetteri. Denne Opfordring syntes at sætte dem i stor Forlegenhed, og der paafulgte et forvirret Optrin, idet de modsagde hverandre paa en temmelig latterlig Maade, og ikke formaaede at opstille en Formel, der tilfredsstillede dem alle, uden at vække Conciliets Utilfredshed. Eusebius af Cæsarea, som var den mest øvede Skribent i hele Forsamlingen, og tilmed havde blottet sig langt mindre end hans Navne, haabede at opnaa et bedre Resultat ved skriftlig Fremstilling, og han bestemte sig til, i eget Navn at afgive en Troesbekjendelse, der er bleven bevaret. Midt imellem Ytringer af en dyb Ærefrygt for Sønnen, Ordet fra Gud, født forud for alle Tider, fandtes følgende tvetydige Udtryk indsmuglet: „Den Førstefødte af Alskabningen."

Affattelsen var imidlertid saa vel anlagt, at den blendede Konstantin, som fulgte alle disse Debatter, uden tilfulde at forstaa dem, og som kun var besjælet af en eneste Tanke, nemlig den, at nedstemme Diskussionen, naar den blev altfor levende, og at tilveiebringe en enstemmig Beslutning. Han

henvendte først i den Anledning nogle smigrende Ord til Eusebius; men man gjorde ham opmærksom paa, at Arbeidet manglede Klarhed, netop i Henseende til Hovedpunktet, og han indrømmede, at der burde tilføies noget angaaende Identiteten af Faderens og Sønnens Substants. Eusebius's Troesbekjendelse blev da, om end ikke sønderrevet, som nogle Historieskrivere sige, saa dog henvist til en ny Forhandling for at blive forbedret, rettet og opklaret.

Nu var det de Orthodoxe, der maatte tage til Orde. Der begyndte en mærkelig Diskussion, der er bleven skildret af Athanasius med saa levende Farver, at det er utvivlsomt, at han maa have været en af Hoveddeltagerne. Eusebius og hans Flok, som han kalder dem, vedkjendte sig ethvert af de Udtryk, som man opstillede, idet de gave dem en Fortolkning og en Mening, der betog dem deres hele Kraft, og de opdyngede Skriftsteder paa Skriftsteder for paa en Gang, at retfærdiggjøre deres Billigelse og deres Forbehold. Man spurgte dem, om de vilde erklære i Troesbekjendelsen, at Sønnens Natur er af Gud. „Vi samstemme heri," sagde de, „thi ogsaa vi ere af Gud; der er kun en Gud, siger Apostelen, og Alt er af Ham." — „Ville I erkjende, vedblev man, at Sønnen ikke er en Skabning, men Faderens Magt, hans Visdom og Billede, i Sandhed Gud?" De saa til hverandre, hvidskende Et og Andet, og sagde derpaa: „Vi samstemme heri. Thi ogsaa vi, vi Mennesker, kaldes Guds Billede og Ære, og der er tilmed mange Ting, der i Skriften benævnes Guds Magt. Saaledes siges der i en Psalme, at al Herrens Magt er draget ud af Ægypten. . . og selv Græshopperne og Edderkopperne benævnes Herrens Magter; hvad det angaar at sige, at han er sand Gud, da se vi ikke, at der er Noget til Hinder derfor; thi han er det, siden han er bleven gjort til en Saadan." De syntes at udæske Conciliet til at finde et Udtryk i Sproget til at gjengive dets Tanke, som ikke skulde ligesaa vel passe til deres.

Det var for at komme ud af denne Forlegenhed, at Conciliets Ordførere, i hvis Spidse Osius figurerede, un-

derstøttet af Athanasius, fremdroge et Ord, der vistnok ikke fandtes i den hellige Skrift, men allerede var gjængs i det theologiske Sprog, og hvis Betydning var ganske overensstemmende med Evangeliets Tanke. Det var et Udtryk, sammensat af to græske Ord, "homo" og "usia", hvoraf det ene betyder „samme" og det andet „Substants". Det betegnede følgelig, at Sønnen var „af samme Substants" som Faderen. Man har gjengivet det paa Latin ved Ordet consubstantialis. Dette Ord fandtes allerede hos Origenes. Det var saa almindeligt i de theologiske Skoler, at man henimod Midten af det 3die Aarhundrede havde bebreidet den hellige Dionysius af Alexandria, at han tilsyneladende havde vægret sig ved at bruge det i et dogmatisk Brev. Vistnok var det kommet noget i Miskredit, efterdi nogle Kjettere havde misbrugt det, til dermed at bestride enhver Adskillelse imellem Sønnen og Faderen. Men under de nærværende Forhold syntes det særdeles skikket til at afskjære Eusebianernes haardnakkede Taktik.

Foruden den Fortjeneste at være fuldkommen tydeligt, frembød Ordet virkelig den Fordel, at det var blevet udtrykkelig forkastet af Eusebius fra Nikomedia i et Brev, der gik omkring mellem de Forsamlede. Det var da umuligt for ham, her at vedblive med den listige Billigelse, som han hidtil havde tilkjendegivet i Henseende til Alt, hvad man havde forelagt ham. Han fandt sig, som den hellige Ambrosius siger, gjennemboret af sit eget Sværd. Athanasius havde naaet sit Maal. Forsamlingen vilde nu kunne skjelne imellem dem, der vilde yde Jesu Kristi Guddommelighed en oprigtig Hylding, og dem, der kun ydede den en skrømtet Ærbødigheds tomme Tribut. De bestyrtede Eusebianere lagde ogsaa øieblikkelig en stor Harme for Dagen, og søgte at fremstille Sagen som i høi Grad forargelig. De vare uudtømmelige i Spotterier, i latterlige, ja endogsaa usømmelige Fortolkninger af det foreslaaede Udtryks Betydning. Conciliet lod sig ikke skræmme, men underkastede Forslaget en alvorlig Prøvelse, og da man erkjendte, at det ikke laante Øre

til nogen af de slette Betydninger, som man vilde finde deri, saa blev, ifølge en almindelig Beslutning, idet kun sytten Personer afholdt sig fra at stemme, Ordet optaget i Troesbekjendelsen.

Dette Resultat blev modtaget med almindeligt Bifald, og man hørte endog en schismatisk Biskop, der var Forstander for en lille Sekt, som søgte at udsone sig med Kirken i Nicæa, udraabe: "O, min Keiser! Intet af alt det, som Conciliet har bestemt, er nyt; lige fra Apostlenes Dage har man stedse havt denne Tro."

Man paabegyndte nu Udarbeidelsen af Symbolet, det vil sige: af en simpel, kortfattet Formel, som kunde indpræge sig i Alles Hukommelse, og som endog kunde indforme sig i en musikalsk Rhytmus og synges ved offentlige Høitideligheder, i Lighed med det allerede tilstedeværende korte Indbegreb af Troen, der saa længe havde tjent til Gjenkjendelsestegn for de rundtomkring i Verden forfulgte Kristne. Saadan var den berømmelige Tilblivelse af det Symbol, som i Henseende til hele dets første Del kun er en aabenlys og nøiagtig Vedkjendelse af Kirkens gamle Tro paa den guddommelige Treenighed. Men Conciliet indskrænkede sig viselig til at udtale sig angaaende de Punkter, der vare ligefrem Gjenstand for Strid. Conciliet afholdt sig fra at indlade sig paa alle de ørkesløse Spørgsmaal, som man havde villet indblande i den egentlige Forhandling. Det vilde saaledes ikke indlade sig paa at afgjøre det Spørgsmaal, der var blevet opkastet i Skolerne: om det græske Ord „Hypostasis" passende kunde anvendes som Betegnelse for Personerne i Treenigheden. Medens det paa den ene Side havde tillagt Udtrykkene den største Betydning, saalænge som der var Tale om en virkelig Tanke, saa viste det derimod paa den anden Side Ringeagt for Terminologiens barnagtige Kjevlerier.

Idet Conciliet fordømte de nye Kjetterier, drog det tillige, for ikke at efterlade nogen Uklarhed, Omsorg for at fornye alle de Fordømmelsesdomme, som Kirken havde fældet over tidligere Vildfarelser, og for i Særdeleshed at und-

gaa, at man, hvad der laa saare nær, skulde gaa fra den ene Yderlighed til den anden, fordømte det høitidelig de Meninger, der vare blevne fremsatte af Sabellius, som sammenblandede de forskjellige guddommelige Personer i en eneste. —

Til Symbolet er føiet følgende Canon: „Hvad angaar dem, der sige, at der har været en Tid, da Sønnen ikke var til, eller at han ikke var til førend han blev født, eller at han er bleven skabt af Intet, eller at han er af en anden Substants eller Væsen end Gud, eller at han er omskiftelig og underkastet Forandring, da udtaler Guds hellige, katholske, apostoliske Kirke Fordømmelsesdommen over dem."

Denne almindelige Exkommunikation skulde nu bringes i Anvendelse paa de Kjettere, der vare tilstede paa Conciliet. Sagen frembød ingen Vanskelighed med Hensyn til Arius. Han tilbød ingen Underkastelse eller man forlangte ikke nogen saadan af ham. Conciliet var i høieste Grad forbitret imod ham. Man oplæste offentlig, under en almindelig Bevægelse, det forargelige Digt om Thalia. Han havde rimeligvis forudseet, at denne Storm vilde bryde løs; thi man hører ikke længere Tale om, at han var tilstede i Nicæa, og han havde saa meget mere Grund til at bortfjerne sig, efterdi Konstantin, der endelig var kommen ud af sin vaklende Stilling, hverken viste sig at være den sidste eller den mindst ivrige til at dele den almindelige Følelse. Med Hensyn til ham fulgte de borgerlige Straffe umiddelbart efter Kirkens Anathema. Der blev øieblikkelig tilstillet Arius Befaling om at begive sig til Galatia og forblive i Forvisning der tilligemed alle de Præster, der delte hans Anskuelse. Da Konstantin derefter vilde gaa frem med samme Strenghed imod Skrifterne som imod Personen, ansaa han det for passende, under Trusel af svære Straffe, at forbyde Læsningen af dem ved et Edikt, der var affattet i hans sædvanlige Stil, som uden Tvivl allerede var saa vel bekjendt, at den ikke vakte Overraskelse.

„Konstantinus Augustus til Biskopperne og til Folkene:

„Efterdi Arius er traadt i de onde og ugudelige Menneskers Fodspor, saa er det billigt, at han idømmes den samme Straf, som er bleven dem til Del. Ligesom da Philosophen Porphyrius, den sande Religions Fiende, efter at have forfattet hadefulde Værker imod den, derfor høstede den rette Løn, nemlig: at han er bleven brændemærket for Efterslægten, at hans Minde er bedækket med Skjændsel, og at hans ugudelige Skrifter ere blevne tilintetgjorte, saaledes er det vor Villie, at Arius og hans Tilhængere for Fremtiden skulle kaldes Porphyrianere, paa det at de kunne have Navn tilfælles med dem, hvis Sæder de have efterlignet. Alle de Skrifter, der ere blevne forfattede af Arius, skulle fremdeles brændes, paa det at ikke alene hans forhadte Lære kan blive tilintetgjort, men end ikke Mindet om den skal kunne gaa i Arv til Efterkommerne. Og jeg erklærer endvidere, at, dersom Nogen bliver greben i at have skjult noget Skrift af Arius, og ikke øieblikkelig brænder det, da skal han lide Døden. Livsstraffen skal fuldbyrdes umiddelbart efter Opdagelsen af Forbrydelsen. Gud være med Eder!"

Keiseren havde sandsynligvis hørt ytre paa Conciliet, at de arianske Vildfarelser vare hentede fra de neoplatoniske Philosopher i Alexandria, og han gjorde her sin nylig erhvervede Kundskab gjældende ad denne Vei, ved den legale Ligestilling. Conciliet, der ikke fremkaldte denne Iver, men heller ikke formaaede at lægge Baand paa den, hentydede nogle Dage efter i sit Synodalbrev til den strenge Dom i følgende rørende Udtryk: „Hvilke Bestemmelser der ere blevne trufne imod denne Mand, det vide I eller I ville snart faa det at vide; det sømmer sig ikke for os at haane en Ulykkelig, der udsoner sin Brøde ved en retfærdig Straf."

En saa hurtig og saa streng Afgjørelse gav de Biskopper, der vare mistænkte for Arianisme, meget at tænke paa. Eusebius af Nikomedia, der havde en Hofmands Væsen og var vant baade til de keiserlige Gunstbevisninger og til den almindelige Hæder, kunde navnlig ikke finde sig i at synke i sin Herres Gunst, paa samme Tid som han befandt sig i

øiensynlig Minoritet i Kirken. Symbolet var imidlertid underskrevet af alle Prælaterne med Osius og de tvende andre pavelige Deputerede i Spidsen; man ventede nu paa Eusebius's og hans Tilhængeres Underskrift. En heftig Kamp foregik i hans Sjæl imellem hans Stolthed, mulig ogsaa hans Samvittighed, og de politiske Indflydelser. Han raadførte sig med Prindsesse Konstantia, der uden Tvivl ikke lod ham øine noget Haab om at kunne stille hendes Broder tilfreds, uden ved en ubetinget Underkastelse. Politiken gik endelig af med Seiren, og han bestemte sig til at underskrive Symbolet, deri indbefattet selve det Udtryk, som han saalænge havde bekjæmpet, bespottet og fordømt. Hans Exempel blev efterfulgt af alle dem, der havde delt hans Mening, med Undtagelse af de Tvende; der allerede vare blevne fordømte i Alexandria: Secundus af Ptolemais og Theognis af Marmarica. Symbolet blev saaledes, med Undtagelse af to Stemmer, enstemmig anerkjendt af Conciliet.

Denne Beslutning, der saa aabenbart var fravristet ved Frygt, stillede de dissentterende Prælater i et latterligt Lys, og gjorde dem forlegne. De to haardnakkede Biskopper, som vare blevne afsatte af Conciliet, men som vare stolte af, at de idetmindste havde bukket under med Mod, lode dem med Bitterhed føle det Skammelige i deres Frafald. „Eusebius!" sagde Secundus af Ptolemais, „Du har underskrevet for at undgaa at blive jaget i Landflygtighed; men jeg forudsiger dig, i Kraft af hvad Gud har aabenbaret mig, at før et Aar er forløbet vil du blive jaget i Landflygtighed ligesom vi." Denne Erindring maatte vel blive Kilde for dem til Samvittighedsnag og plette deres Minde. Der gives ikke nogen Art af Kunstgreb og Fortolkning, uden at den jo er bleven anvendt baade af dem selv og af de Skribenter, der ere dem hengivne, for at besmykke det Ydmygende i deres Handlemaade; og Philostorgius, en ariansk Forfatter, mener aabenbart at retfærdiggjøre dem, ved at berette følgende Historie, der er bleven mere navnkundig, end den fortjener. Han paastaar, at det faldt dem ind, at man blot behøvede at forandre

et eneste Bogstav, at indskyde et lille Jota for at faa en anden Mening ud. Ordet homo-usios betyder „af samme Substants“; Ordet homoi-usios betyder blot „af lignende Substants.“ Idet de nu gave deres Underskrift, foretoge de denne lille Forandring, som Ingen lagde Mærke til, og de fandt sig saaledes mindre forpligtede, end de syntes at være. Æren for dette Paafund tilkom, ifølge Beretningen, Prindsesse Konstantia. Men ligesaa lidt som Anekdoten har historisk Værd, ligesaa lidt formaar den at retfærdiggjøre Eusebius af Nikomedia.

Da Hovedforhandlingen saaledes var til Ende tænkte Conciliet paa at benytte dette Kristenhedens Møde til at paadømme nogle Stridigheder, som vare af mindre Vigtighed, men som havde trukket sig i Langdrag igjennem mange Aar, og havde bidraget til at gjøre Hovedstriden bitrere, idet de forskaffede Kjetterhøvdingen redebonne Hjælpere. Først og fremst forelaa det Schisma, der hidrørte fra Meletius, Biskop af Lykopolis, som i tyve Aar havde gjort sig skyldig i Insubordination imod Biskoppen af Alexandria. Han havde gjort sig til Primas paa egen Haand, og havde udnævnt Biskopper indenfor Grændsen af sit foregivne Distrikt. I mere end en By i Ægypten var der følgelig to Biskopper tilstede, der stredes om Tilsynet over Hjorden. En saadan Uorden krævede en hastig Undertrykkelse; men Conciliet, der følte Utilbøielighed til at gaa frem med Haardhed, som om det fandt sig udmattet ved den tidligere Strenghed, udviste i Henseende til Meletius en næsten overdreven Mildhed. Det lod ham beholde hans Biskopsværdighed, endog hans Residents, men frakjendte ham al Magt til at udnævne eller ordinere Nogen, og gjorde saaledes hans Værdighed til en tom Ærestitel. Den Bestemmelse, der blev taget i Henseende til de Biskopper eller andre Patriarker, som han havde udnævnt, var endnu mere besynderlig. Man underkastede dem først en ny Haandspaalæggelse, og man lod dem indtage deres Plads efter de orthodoxe Prælater, der vare blevne ordinerede i en senere Tid. Man forbød dem fremdeles at indblande sig paa

nogensomhelst Maade i Bestyrelsen af deres Kirker, saa længe som den orthodoxe Biskop levede. Ved hans Død kunde de atter indtræde i den fuldstændige Udøvelse af deres Funktioner, forsaavidtsom de bleve antagne ved Folkets Valg og bekræftede af Biskoppen i Alexandria. Denne selsomme Bestemmelse, der lod Rivalisationen frit Løb, kunde ikke være gavnlig for den offentlige Fred. Athanasius, der senere maatte optræde som Mægler i Henseende til de uhyggelige Følger den medførte, omtaler Sagen ikke uden Ytring af en vis Misfornøielse. Man fristes til at antage, at han visselig har modsat sig, og at Conciliet imod hans Raad har givet efter for det uoverveiede Ønske om Fred, der var det bestemmende for Konstantin.

Et rent disciplinært, men meget alvorligt Spørgsmaal, der gjentagne Gange havde delt Kristenheden i modstridende Partier og endog et Øieblik havde været nær ved at fremkalde et Schisma, blev dernæst Gjenstand for Conciliets Overveielser. Ikke alle Kristne høitideligholdt paa den samme Dag Kristendommens Hovedfest, som dannede et Forbindelsesled imellem den nye og den gamle guddommelige Aabenbaring: Paaskefesten. De fleste Kirker havde forandret Dagen til Paaskens Høitideligholdelse, ligesom Sabbaten, for at hellige den særlig til Ihukommelse af den opstandne Herre, af hvem Jødernes Paaskelam kun var et Symbol. Den jødiske Paaske var uforanderlig fastsat til den fjortende Dag i den første Foraarsmaaned (Marts eller Nisan), og indtraf følgelig ubestemt paa en hvilkensomhelst Dag i Ugen. De Kristne havde tidlig gjort sig det til en uforanderlig Regel, at skyde den ud til den følgende Søndag, og at hellige hele den foregaaende Uge til Ihukommelsen af Kristi Lidelse og til Bønnens og Fastens Forberedelser. Kun et lidet Antal af Kirker, der vare spredte omkring i Syrien, i Mesopotamien og i Cilicien, vare forblevne fremmede for disse Forandringer og høitideligholdt Festen paa samme Dag som de jødiske Stammer, der fandtes rundt om paa Jorden. Ingensomhelst Anmodning havde kunnet bringe dem til at rette

sig efter den almindelige Regel, og allerede mere end hundrede Aar tidligere havde Pave Victor forgjæves udslynget Romerstolens første Bandstraaler imod dem. Man saa saaledes, ifølge en meget besynderlig og ofte næsten forargelig Modsætning, i faa Miles Afstand Nogle gjøre Bod, medens Andre jublede af Glæde. Conciliet antog det nødvendigt, i denne Henseende at tilveiebringe Enhed i den hele Kristenhed, og det forordnede, i Kraft af sin souveræne Myndighed, at den kristelige Paaske stedse skulde holdes paa den Søndag, der følger efter den af Moses fastsatte Dag. Man bemærker, at Conciliet i dette Dekret betjente sig af det befalende Udtryk: „vi have besluttet", medens det derimod, hvad Dogmeudviklingen angik, kun havde indledet sin Bekjendelse med Ordene: „Dette er Kirkens Tro". Conciliet skjelnede saaledes imellem foranderlige Regler og de evige Sandheder, imellem den Magt til at befale, hvis Udøvelse er betroet til Kirken, og det aabenbarede Dogme, der kun er givet den i Forvaring.

Et og Andet var endnu nødvendigt for at give Kirkeaarets Hovedfest en fuldkommen Regelmæssighed. Hos Jøderne, ligesom hos næsten alle orientalske Folk, var Kalenderaaret delt i Maaneder efter Maanen, og de vare langt fra at kunne løse den gamle Astronoms store Problem, at opstille nøiagtige Forholdsbestemmelser imellem Maanens og Solens Omløb. For at sikre sig, at Maaneden Nisan, i hvilken Paasken skulde indtræffe, stedse vendte tilbage omtrent til samme Tid af Foraaret, nøiedes de med at indskyde Dage eller Maaneder til fornøden Udfyldning. Deres Paaske indtraf saaledes snart før snart efter Foraarsjevndøgn, saa at man undertiden erholdt to Paaskefester i Løbet af et og samme Aar, medens, paa den anden Side, undertiden et helt Aar forløb uden at den indtraf. For at raade Bod paa denne Uorden besluttede Conciliet, at den Maane, der skulde tjene til at bestemme Paaskefesten, skulde være den, hvis fjortende Dag faldt sammen med Foraarsjevndøgn eller fulgte nærmest derefter. Fra den Tid af fik det en stor Interesse, forud

med tilstrækkelig Grad af Nøiagtighed at kjende Forholdet imellem Nymaanernes Tilbagekomst og Solens Indtrædelse i Foraarsjevndøgn: en Beregning, der altid er vanskelig, fordi man allevegne maa tage Hensyn til Tidsbrøker, som ofte ere vanskelige at bestemme og som ikke kunne udjevnes ved Reduktion. For at gjøre Sagen lettere havde man i Oldtiden affattet flere Arter af Tabeller, som man kaldte Cykler. Den berømteste var den af Metho, bekjendt under Navnet det gyldne Tal, der omfattede et Tidsrum af nitten Aar, ved hvis Slutning Solens og Maanens Omløb antoges atter at befinde sig i samme indbyrdes Forhold. Det var denne Tabel — berømt for sin relative Nøiagtighed —, som Conciliet lagde til Grund for sine Beregninger. Men der fattedes ikke i selve Conciliets Midte duelige Regnemestere, som kunde paapege og afhjælpe visse Mangler ved den. I Særdeleshed fandt Eusebius af Cæsarea, der havde en velbegrundet Berømmelse for Indsigt i Chronologien, her Leilighed til at erholde Opreisning efter de Nederlag, som hans krænkede Egenkjærlighed havde lidt. Man overdrog til ham og Andre, der havde Kjendskab til Astronomien, at undersøge Spørgsmaalet nærmere, og dette var uden Tvivl Anledning til Affattelsen af en Bog om Paasken, som han senere offentliggjorde og dedicerede til Konstantin, saaledes som det fremgaar af en Taksigelsesskrivelse, sam vi endnu besidde. Men Conciliet besluttede, at, indtil en nøiagtig og afgjørende Tabel kunde blive udarbeidet, skulde Kirken i Alexandria, de astronomiske Observationers Fødestavn, hvert Aar til bestemt Tid underrette Kirken i Rom om Dagen til Paaskefestens Høitideligholdelse i det følgende Aar, og at Rom atter sknlde bringe dette til den hele Kirkes Kundskab. Alle disse Enkeltheder interesserede i høi Grad Konstantin, der gjorde dem til Gjenstand for en speciel Proklamation til alle ham undergivne Folk. Dette var dog kun den første usikre Famlen af en endnu ufuldkommen Videnskab, og det har været nødvendigt mere end en Gang at gjennemgaa Alt forfra, førend Spørgsmaalet tilfulde blev afgjort. Men Historien

vilde være utaknemmelig, dersom den ikke erkjendte, at der her gjordes en Begyndelse til de udmærkede Tjenester, som Religionen har udvist imod den. Det var i Kraft af denne taalmodige Jagttagelse af Tiderne og af Stjernerne, at Kirken har, midt i Barbariets Skjød, formaaet at bevare Sporet af de henrundne Dage, og endnu den Dag i Dag have vi en Pave at takke for den hele Nøiagtighed i vore kronologiske Beregninger.

Antallet og Indholdet af de andre Bestemmelser, der optoge Conciliets Tid og Tanke, har været Gjenstand for utallige Debatter. J mange Aar har man, eftersom det mangler paa ganske officielle Aktstykker, udledet næsten alle nogenlunde vigtige Regler henhørende til den kirkelige Disciplin fra Conciliet i Nicæa, og de tyve Canones, som vi besidde med fuldkommen Vished, ere langt fra at udtømme alt det, som Traditionen, endog understøttet ved gode Vidnesbyrd, har henført til denne mindeværdige Forsamling. Theodoret paastaar imidlertid, at der ikke fandtes flere, og Rufinus anslaar Antallet til to og tyve, idet han afdeler dem anderledes. Det var ogsaa et Antal af tyve Canones, som, ifølge omhyggelige Undersøgelser, bleve afsendte fra Kirkerne i Alexandria, Konstantinopel og Antiochia paa Begjæring af Fædrene, der forsamledes paa det sjette Concilium i Karthago.

Disse tyve Canones kunne inddeles i tvende Kategorier. Det største Antal fornyer blot allerede vedtagne Regler angaaende Sakramenternes rette Forvaltning og det geistlige Embedes Værdighed. Saaledes udelukker den første de frivillige Gildinger fra de hellige Embeder; den anden udelukker de altfor kort Tid forud omvendte Neophyter, som efter deres Daab havde gjort sig skyldige i store Forsyndelser; den syttende udelukker Aagerkarle og dem, der hengive sig til smudsig Vinding. Den niende og tiende afsætter dem fra selve Præsteembedet, der paa utilbørlig Maade ere blevne beklædte dermed, idet de ere befundne uværdige enten paa Grund af grove Forseelser, eller fordi de havde givet efter for Forfølgelsen.

Den ellevte, den tolvte og den fjortende anordne lange Bodstider for de Faldne eller dem, der havde gjort sig skyldig i Tilbagefald under den sidste Forfølgelse ved Licinius. Den trettende indrømmer særlige Lettelser med Hensyn til Sakramenternes Forvaltning paa Dødssengen. I den attende udtalte Conciliet sig overensstemmende med de Regler, der vare blevne opstillede paa Conciliet i Arles, angaaende Gyldigheden af de Sakramentforretninger, der vare foretagne af to smaa kjetterske Sekter, Novatianerne og Paulicianerne, idet de bekræftede Gyldigheden af de Handlinger, der vare blevne foretagne af de første, som havde bevaret den orthodoxe Døbeformular, men benægtede Gyldigheden i Henseende til de sidstnævnte, der havde forandret den. Den tredie Canon endelig forbyder udtrykkelig enhver Biskop, Præst eller Diakon at have nogen Kvinde i sit Hus, undtagen Moder, Søster eller Tante. Dersom man kan fæste Lid til Sokrates og Sozomenus, hvis Vidnesbyrd i dette Punkt er blevet meget bestridt, havde Conciliet til Hensigt at udtale sig endnu mere bestemt angaaende denne Sag, og at paalægge alle dem, der som gifte vare indtraadte i de hellige Embeder, at skille sig fra deres Hustruer. Men den ærværdige Paphnutius, Biskop af Thebais, der havde levet saa længe i den strengeste Afholdenhed, at Ingen kunde mistænke ham for Slaphed, satte sig meget kraftigt herimod. Han forestillede Conciliet, at man ikke kunde underkaste Alle en saa streng Disciplin, og at der vilde kunne opstaa Fare for de Hustruers Dyd, der saaledes vare blevne forladte. Det var efter hans Mening tilstrækkeligt at rette sig efter den gamle Praxis, og at forbyde de Geistlige, der endnu vare ugifte, at indgaa Ægteskab. Det var denne Opposition, der fik Indflydelse paa Conciliets Bestemmelse, og de noget ubestemte Udtryk i den tredie Canon antyde maaske den Hensigt, som almindeligt Princip, at opstille denne Afholdenhedsregel, uden dog at give den en saa bestemt Form, at alle Kirker derved maatte nødsages til øieblikkelig at anvende en Strenghed, der vanskelig lod sig gjennemføre.

Men ved Siden af disse sædelige Regler, der kun bekræftede gammel Vedtægt, fremstiller sig i et særeget Lys en hel lille Lovbog for det geistlige Hierarchi i fem Artikler, og dette var ikke det mindst vigtige Arbeide, der udgik fra Conciliets Haand.

Ved den fjerde og den sjette Canon, der lyde som nedenfor anført, bleve Metropolitanrettighederne i Kristenheden, den alexandrinske og den antiochenske Biskops øverste Rettigheder erkjendte og stadfæstede med en for Fremtiden urokkelig Myndighed:

„Man overholde i Ægypten, i Libyen og i Pentapolis den gamle Vedtægt, saaledes at Biskoppen af Alexandria her har Overherredømmet, ligesom det ogsaa er Brug for Biskoppen af Roms Vedkommende, og man lade ogsaa Kirken i Antiochia og de andre Metropolitanværdigheder i ubeskaaren Besiddelse af deres Forrettigheder. Og Alle og Enhver skulle vide, at, dersom Nogen er udnævnt til Biskop uden Patriarchens Approbation, da betragter det store Concilium ham ikke som Biskop." „Men, dersom et Valg foregaar ved almindelig Stemmegivning, og det er overensstemmende med hvad Ret er og med Kirkens Regler, da bør Stemmeflerheden gjøre Udslaget (sjette Canon)."

„Det bør sig, at en Biskop indsættes af alle Biskopperne i Provindsen. Men dersom Sagen frembyder Vanskeligheder, enten paa Grund af en eller anden øieblikkelig Nødvendighed eller paa Grund af Veiens Længde, da bør idetmindste tre Biskopper komme sammen paa det samme Sted og indvie ved Haandspaalæggelse; men Retten til at bekræfte forbliver stedse i enhver Provinds hos Patriarchen. (Fjerde Canon)."

Ligeoverfor disse Metropolitanrettigheder kan ingensomhelst Anseeelse, hvor stor den end maatte være, komme i Betragtning. Conciliet gjorde selv øieblikkelig Anvendelse af sin Regel, idet det haandhævede Metropolitanen af Cæsareas Rettigheder over Biskopperne af Ælia Capitolina. Ælia var det officielle Navn, der var tildelt den Stad, som Hadrian havde opført paa Jerusalems Ruiner, og dens Biskop, Ma-

karius, gjorde forgjeves dette store Minde gjældende. Man tilstod ham kun en Ærestitel ved disse Udtalelser i den syvende Canon: „Biskoppen af Ælia Capitolina beholder den Ære, som han nyder ifølge den gamle Tradition, men uden Forurettelse af Metropolitanens Værdighed."

Med den samme Sands for Organisation og Orden bestemte Conciliet, at den Exkommunikation, der maatte blive udtalt af Biskoppen over et Dioces, skulde betragtes som gyldig af alle Biskopper i Provindsen, dog saaledes, at den skulde omhyggelig prøves paa et Provindsialconcil, der skulde afholdes to Gange om Aaret, før den hellige Paaskeid og i Efteraarstiden (femte Canon). Det forbød endvidere (femtende Canon), at Nogensomhelst, være sig Biskop eller Præst eller Diakon, maatte begive sig fra et Sted til et andet, og saaledes unddrage sig sin naturlige Jurisdiktion.

Samtlige disse Dekreter skulde bringes til den hele Kristenheds Kundskab. Herfor sørgede Conciliet ved at afsende Deputerede til de forskjellige Kirker og ved at udfærdige Synodalbreve. Vi have endnu Texten til Brevet, der blev affendt til Kirken i Alexandria, som fornemmelig var interesseret i den arianske Strid. Det ender med en rørende Lovtale over den gamle Alexander, der seirende og retfærdiggjort vendte tilbage til sin Residents. Men Conciliet havde i Konstantin en Kundgjører af dets Forhandlinger, der var endnu mere nidkjær og ivrig end nogen af dets Medlemmer. Keiseren kunde ikke tilbageholde sin Glæde over, at han omsider havde været saa heldig, idetmindste tilsyneladende, at sikre sig de kristelige Biskoppers enstemmige Votum, og heller ikke fordulgte han den stolte Følelse over at have erholdt Forsædet ved et saadant Forsonings-Værk. Han lod ikke nogen Dag gaa hen, førend han kundgjorde alle Kirkerne, og i Særdeleshed Alexandrinerne, den Seier, som hans Klogskab og hans Tro havde vundet: „Vi have, udraaber han i en jublende Begeistring, annammet en stor Velgjerning af det guddommelige Forsyn, nemlig: at vi nu, befriede fra enhver Vildfarelse, Alle tilsammen erkjende en og samme Tro. Djæ-

velen har for Fremtiden ingen Magt over os; alle de Rænker, som han havde smedet for at styrte os, ere aldeles tilintetgjorte. Sandhedens Glands har, ifølge Guds Villie, bragt alle Diskussioner, alle Differentser, alle Stridigheder, al Uenighedens dødelige Forgift til at forsvinde. Thi der er kun en Gud, hvem vi Alle tilbede under det samme Navn, og paa hvis Tilværelse vi Alle tro. Det var for at opnaa dette Resultat, at jeg, ifølge et guddommeligt Vink, sammenkaldte det størst mulige Antal af Biskopper i Staden Nicæa; og det er i Forening med dem, at jeg, der kun er som En iblandt Eder, der sætter en Ære i at være Eders Broder i Guds Tjeneste, har givet mig til at granske efter Sandheden; og alle de Ting, der ifølge deres Dunkelhed, kunde blive Gjenstand for Strid, ere blevne omhyggelig forhandlede og drøftede. Men, Du forbarmende Gud! hvormange bespottelige Ord (og hvormange af den groveste Art!) have vi ikke fornummet angaaende vor Frelser, vort Haab og vort Liv, af nogle frække Mennesker, der modsagde de guddommelige Skrifter og den hellige Tro! Men mere end trehundrede Biskopper, udmærkede ved deres Visdomsaand saavelsom ved deres Dygtighed, have ved enstemmigt Votum stadfæstet Enheden af deres Tro, som er den eneste, der er overensstemmende med Sandheden og med den guddommelige Lovs Ord, og Arius er ene bleven Offer for Djævelens Rænker... Vi Alle annamme da denne Tro, som den almægtige Gud tilbyder os. Nu vel, lader os atter række Haanden til vore elskede Brødre, fra hvilke dette Djævelens frække Redskab havde skilt os! Det er vort Legeme, det er vore Lemmer: lader os ile med at vende tilbage til dem...thi det, som disse trehundrede Biskopper have anseet for sandt, det maa man betragte som selve Guds Udsagn, efterdi den Hellige Aand, idet den har oplyst saamange berømte Mænds Forstand, har aabenbaret dem den guddommelige Villie... Lad Ingen iblandt Eder holde sig tilbage! vender Alle med oprigtigt Hjerte tilbage til Sandhedens Røst, og naar jeg snart indfinder mig hos Eder, gid jeg da i Forening med Eder maa kunne takke

den Gud, som ser Alt, fordi han har ladet os kjende den sande Tro og skjenker os en indbyrdes Kjærligheds kostelige Gave! Elskede Brødre, Gud bevare Eder!"

Førend Prælaterne skiltes ad, ønskede Konstantin at indbyde dem til sit Taffel paa Aarsdagen af hans for tyve Aar siden tiltraadte Regjering, hvilken Dag indtraf den 25de Juli 325. Det vilde have været mere overensstemmende med gammel Vedtægt at begive sig til Rom, for der, i Keiserrigets Hovedstad, at høitideligholde disse Fester, der pleiede at feires med stor Høitidelighed af Romerne; men Konstantin, der var høilig begeistret for den nye Religions Storhed, mente ikke andetsteds bedre at kunne feire sin Fest, end i den forsamlede kristelige Kirkes Midte. Han lod foranstalte et stort Gjæstebud, hvis Pragtfuldhed overgik den dristigste Phantasi. I Paladsets Vestibule stod Livgarden opstillet i en Kreds med dragne Sværd, medens Guds Tjenere vandrede forbi dem for at træde ind i de indre Gemakker. De fornemste Prælater nøde den Ære at spise ved samme Bord som Keiseren; de Andre spiste ved Borde, der vare anbragte paa de tvende Sider af Salen. Det var et saa imponerende Skue, at Eusebius, der unægtelig let lod sig blænde af verdslig Glands, fortæller os, at han mente at se et Billede af Jesu Kristi Rige, og at al denne Herlighed snarere lignede en Drøm end Virkelighed. Hvad der især-deleshed kunde bidrage til at beruse ham, var dette, at han ved denne Høitidelighed blev udvalgt til at holde en Lovtale over Konstantin i Forsamlingen. Vi have ikke denne Panegyrik, som han ikke undlader at omtale med lønlig Selvbehag. Dersom den var ligesaa lang og holdt i en ligesaa emphatisk og svulstig Lovprisningstone, som den han gav tilbedste ti Aar senere ved en lignende Leilighed, og som er bleven opbevaret, saa maa han have sat Gjæsternes Beundring og Taalmodighed paa en haard Prøve.

Men der var Intetsomhelst og i Særdeleshed ingen Lovtale, hvor lang den end maatte være, der gjorde et Skaar i Konstantins fuldkomne Tilfredshed. Hans Miner, hans

Ytringer vidnede hvert Øieblik om hans Sjæls Henrykkelse. Han stod op fra Bordet for at gaa omkring og kysse Konfessorernes hellige Saar. Derpaa udbrød han, idet han betragtede det store Antal af Biskopper, der omgav ham: „Ogsaa jeg er Biskop. I ere Tilsynsmænd med Hensyn til de Ting, der gaa for sig inde i Kirken; men mig har Gud beskikket som en Tilsynsmand i Henseende til de Ting, der gaa for sig udenfor." I en af disse fortrolige Samtaler henvendte han sig til en vis Acesius, Biskop for Novatianernes lille Sekt, hvem Conciliet havde tilstedet Adgang til Forsoning, og spurgte ham, hvorfor han og hans Tilhængere vare traadte ud af Kirkens Samfund; og da Acesius temmelig vidtløftig havde forklaret ham, at det var fordi de ikke vilde optage en vis Klasse af Syndere iblandt Poenitenterne, sagde Keiseren spottende: „Saa anbring da en Stige, Acesius! og stig saa ganske alene op til Himlen." Saaledes røbede sig hvert Øieblik den samme Blanding af Fromhed og Hovmod, af Underdanighed og Fremfusenhed, der skulde plette dette berømmelige Levnet med saa mange selsomme og beklagelige Modsigelser.

Hans sidste Tale til Prælaterne ved Afskeden var rørende og værdig, til Trods for enkelte bizarre Momenter. „Bevarer Freden imellem hverandre, lad der ikke være nogensomhelst Skinsyge eller Tvedragt! Dersom Nogen iblandt Eder udmærker sig fremfor de Andre ved Veltalenhed og Visdom, saa værer ikke misundelige paa ham derfor, og han selv vogte sig for at henfalde til Hovmod! Thi Gud alene kan dømme rettelig om Enhvers Fortjeneste. Det bør sig, at de Stærke udvise Overbærenhed imod de Svage; thi der er intet Fuldkomment i denne Verden, og man maa holde Menneskeheden nogle Skrøbeligheder til Gode. . . Lad der ikke være Stridigheder iblandt Eder! de bringe dem til at le, der stedse ligge paa Lur for at bagvaske den guddommelig Lov. Det er i Særdeleshed paa disse, at man maa tænke; thi vi kunne vinde dem, dersom alt det, der foregaar iblandt os, stedse er ulasteligt. . . Ikke altfor mange Taler! Taler komme

ikke Alle lige tilpas. Der gives Folk, som sætte Pris paa, at man skal komme dem til Hjælp, for at de kunne have noget at leve af; Andre trænge til Beskyttelse . . Hos Nogle ville smaa Foræringer, der gives som Tegn paa Agtelse, vække Hengivenhed; men der gives kun Faa, der holde af Taler, og endnu Færre, der elske Sandheden. Man maa lempe sig efter Alle, og som god Læge, vide at give Enhver det, der passer sig for ham."

Derpaa lod han uddele en Mængde Foræringer iblandt dem, og han gav dem Breve, stilede til Intendanterne, paa det, at der hvert Aar kunde staa en vis Mængde Korn til Kirkens Raadighed til Understøttelse for Geistlige og Fattige, Enker og Jomfruer. Endelig udbad han sig deres Forbønner, og Prælaterne forlode ham rørte og glade over saamegen Godhed. De begave sig hver især paa Reisen i de keiserlige Vogne, der ved Afreisen, ligesom ved Ankomsten, bleve overladte dem til Afbenyttelse. —

Mindet om den store Forsamling forblev i Aarhundreder indpræget i Folkenes Erindring, og ingen Begivenhed i denne Tidsalder har efterladt et dybere og mere glimrende Spor. Den folkelige Phantasi, der var bleven grebet af det Majestætiske og Storartede i det Skuespil, hvortil man havde været Vidne, dvælede atter og atter derved. Man fortalte utallige Anekdoter om Conciliemedlemmernes Handlinger og Ord, om de ubetydeligste materielle Enkeltheder ved Sessionerne. Man gjentog dem, selv under det fattigste Tag. Man opbevarede dem omhyggeligt i Familiernes Skjød, og mere end et Aarhundrede derefter forfattede Gelasius af Cyzicus et helt Bind af disse Aktstykker, nogle sande, andre foregivne og endogsaa øiensynlig fabelagtige, af hvilke han havde forefundet den største Del i sin Faders Archiv. Senere Oversættelser af arabiske eller koptiske Mannskripter have end yderligere forøget denne Samling, og de have godtgjort, til hvor fjerne Egne af Keiserriget Rygtet om de Trehundrede og Atten, som man udtrykte sig, var trængt hen.

Synodens og Konferentsens Gjäld.

(Sven Østedal.)

For to Aar siden indeholdt „Kvartalskriftet“ et Stykke betitlet: „Samfundsgjeld“. Det fremlagde nøgent og aabent, saavidt det var muligt af offentlige Aktstykker, Kjendsgjerningerne med Hensyn til de norske Kirkesamfunds daværende Gjeldsforholde. Det er sandt, det var et lidet lysteligt Skue.

Men det medførte dog den Fordel, at hvad der hidtil havde været mindre bekjendt, eller mindre klart for mange, nu med fuld Utvetydighed kunde og maatte erkjendes af alle: de omhandlede Samfund var alle i saa stor Gjeld, at, om ikke alvorlige Forholdsregler strax toges, vilde den true selve Samfundenes Tilværelse. Det er bedre at værge sig mod en Fare naar man ser den lige i Øinene, end naar den er tildækket eller skjult. Det blev ogsaa paa samme Sted fremhævet, at fuld Aabenhed og fuld Offentlighed i alle Samfundsanliggender var uomgjængelig nødvendig i et frit Samfund for at Menighederne, Folket, med fuld Tillid skulde lægge hele sin Kraft ind i Arbeidet. Thi uden dette var der intet Haab om at afkaste Gjelden.

Siden den Tid har meget forandret sig, vi tør vel sige — til det bedre. Samfundene staar nu enten fri for Gjeld eller meget nær ved at blive det. Og dersom de for Fremtiden alle vil arbeide med den Overbevisning, at alt offentligt ogsaa bør være fuldt aabent, uden Kroge eller Bagtanker, kjendte kun af en udskildt Kreds, enten af Præster eller Andre, og at intet større Arbeide i et frit Kirkesamfund kan varigen udføres uden en tillidsfuld og almindelig Samvirken af Folket, saa vil det vist være bedre baade for Menigheder og Præster.

Vistnok falder det gjerne saa, at under den offentlige Diskussion om Samfundsanliggenderne, der er en nødvendig Del af „Aabenheden“, er det helst Manglerne, der

særlig blive Gjenstand for en, stundom endog temmelig skarp Behandling. Man bør ikke heri altid se blot og bar Klandrelyst. Det ligger for en stor Del i Sagens egen Natur. Det, som gaar godt og i ret Spor, tiltrænger ingen Rettelse, tiltrækker sig heller ikke altid nogen særegen Opmærksomhed, og vilde ialtfald kun blive Gjenstand for Ros. Hvis det angik Ens eget Samfund vilde det altsaa blive „Selvros". Angik det et andet, kunde det let ansees som „Smiger". Den offentlige Kritik blir derfor i mange Henseender en „Selvprøvelse", der ialfald i den enkelte Kristnes Liv, visselig ikke ansees hverken for skadelig eller overflødig. Den er da heller ikke uden Gavn for de kristelige Samfund. Til Selvprøvelse hører imidlertid ikke at sole sig i sine egne Fuldkommenheder, men nok heller med Skam, og et alvorligt Forsæt uden Sminke, at erkjende og betragte sine Feil og Brøst. Og blandt os, der er udsprungne af det samme Folk og henregnes til den samme Kirke, burde enhver sand Kritik kunne i dobbelt Forstand kaldes „Selvprøvelse".

„Kvartalskriftet" har, ialfald efter fattig Evne, tilstræbt dette Maal, og handlet i denne Overbevisning, ogsaa naar det har forekommet Somme, at være endog overdrevent skarpt. Idet vi erkjende vor Skrøbelighed og søge at lære af Erfaring, vil vi dog holde frem i det udpegede Spor.

Det er atter Synodens og Konferentsens Pengesager, vi ville gjøre til Gjenstand for en kort Betragtning; thi, hvad der ofte er sagt, — ihvor ubetydeligt Spørgsmaalet om Penge og Gjeld synes at være i Arbeidet for Guds Rige, saa er det sikkert, at der er intet som lettere kan vække Mistillid og bringe Forfald. Vi har derfor her særligen at bruge Varsomhed.

Det kan ikke nægtes, at ogsaa i Synoden har Pengestyret i det sidste Par Aar taget et betydeligt Opsving; og vi tager neppe Feil, naar vi sætte dette i Forbindelse med den kraftigere Indflydelse fra Lægfolkets Side, der i det senere har gjort sig gjældende og som vi ikke uden Glæde har iagttaget. Den norske Synodes Organ gav umiddelbart efter „Kvartalskriftets" Artikel, en Redegjørelse for Samfundets

Gjeld, der i saameget væsentligt stemmede overens med hints Fremstilling, at vi aldrig har fundet nogen Grund til at imødegaa de Udbrud af slet Humør mod „Kvartalskriftets" Redaktion, hvormed „Luthersk Kirketidende" fandt det sømmeligt at udstyre sit Regnskab. Men vi tro, at dette første Skridt til en fuld Aabenhed i Samfundets Pengesager, trods den betænkelige Tilstand den afslørede, strax blev mødt med en lykkelig Gjenoplivelse af Folkets Tillid, og et deraf følgende kraftigere Arbeide, der ogsaa er bleven kronet med et isandhed forbausende Held.

Vi kan heller ikke andet end med Glæde hilse den „Aabenhed", hvormed Synodens Indtægter og Udgifter fra 15de Mai til 12te Oktober dette Aar, og tildels den nærværende Status, fremlægges i Synodens Organ No. 43; det tør dog være tilladt, i ianledning deraf, at gjøre et Par Bemærkninger.

De samlede Indtægter og Udgifter i nævnte Tidsrum for alle Synodens Kasser angives saaledes:

Indtægter	$20,733.61
Udgifter	21,013.34
Underballonce	$ 299.73

eller paa det allermeste $300.00.

For at dække denne Underballance er optaget et Laan af $250.00, der dog, besynderligt nok, er krediteret til „Jubelfondet", som ingen Underballance har, men snarere en Overballance af over $1200.

Dog er det ikke dette vi finde uheldigt; ethvert Samfund kan komme i den pinlige Nødvendighed at maatte laane, og Jubelfondet eller Universitetsfondet vil vel fremdeles blive den Konto, hvor al Deficit med størst Lethed kan henføres.

Men af det specielle Regnskab fremgaar det, at for flere Kassers Vedkommende er Udgiften betydeligt større end Indtægten, uden at der er anført hvorfra disse nødvendige Tilskud er komne. Det er i og for sig ikke fuldkomment aabent.

Af „Lærerlønskassen" er udbetalt næsten $1500 mer end indkommet; af „Indremissionskassen" over $1000, over Indtægterne og af „Synodekassen" henimod $400 mer end Indtægterne. Dette udgjør tilsammen omtr. $2,900, der i 5 Maaneder er udbetalte over det, som i samme Tidsrum til vedkommende Kasser er indkommet.

Hvorfra kan Kassereren have faaet Penge til at udbetale saameget over Indtægterne? det er det Spørgsmaal, hvis Besvarelse indebærer i sig Antydning af, at Synodens Pengestyre truer med at glide tilbage i det gamle Gjenge, der uvilkaarlig vil undergrave den almindelige Tillid. Thi neppe er Kassereren selv rig nok til at tilskyde dette af sine private Midler.

Lad os se, hvad der er i de andre Kasser:

Jubelfondet og Universitetsfondet har et Overskud af over $1200; der vil maaske ingen have noget mod, at dette anvendes til Lærerløn, eller Indremission eller Synodekassen; det har været Skik og Brug, saalænge Dekorahskolen har staaet og næsten erhvervet Hevdsret.

Men selv det levner endnu en Ballance af 1700 at gjøre Regnskab for. Set; at man nu fra disse $1700 Deficit endnu trækker det Laan $250, der, efter Sigende, er indregnet under Jubelfondets Indtægt, saa er der endnu tilbage $1450, som virkelig er udbetalte, men, som man ikke ved, hvorfra eller hvorledes de ere komne Kassereren tilhende; der er ialfald ikke anført noget tilsvarende Laan.

Der staar man fast.

Det er sandt, hvis man adderer sammen alt hvad der findes i alle de øvrige Kasser, i Understøttelseskassen, Hedningemissionen, Australiamissionen, Negermissionen, Berghs Minde, saa udgjør dette tilsammen $1434.35, og svarer saaledes forunderligvis paa det allernærmeste til ovennævnte Underballance. Kunde man bruge disse Kassebeholdninger til at udbetale Lærerne og de saakaldte Indremissionspræster osv., saa vilde vistnok al Underballance tilsyneladende være dækket.

Men kan man?

Kunde man lade Hedningerne vente, omend Iveren for dem synes noget kjølnet? eller Negrene, for hvem man i det senere har udtalt en saa brændende Nidkjærhed? kunde man tillade, at Australiamissionen kun kom til at se ud som et Pengeindsamlingsmiddel, eller at Studenterne skulde maatte vente paa deres Understøttelse? eller kunde man krænke et helligt Minde, ved at benytte de dertil indsamlede Penge til uvedkommende Øiemed?

Eller hvis man kunde alt dette, har Kassereren i Synoden, ifølge sin Stilling, Magtfuldkommenhed til at bruge de ham betroede Penge til andre Øiemed end de, hvorfor de ere samlede? Eller er han ikke, som enhver anden Kasserer, pligtig til enhver Tid at godtgjøre, at han har i sin Besiddelse enhver Kasses Overskud?

Eller, hvis det er høierestillede som for de enkelte Tilfælde giver Kassereren en saadan Fuldmagt, ere ikke disse høierestillede bange for, at Misbrug af deres Stilling paany maatte vække saadan Mistillid hos Folket, at de efterhaanden blev uvillige til ethvert Slags Samfundsbidrag?

Alle disse Spørgsmaal, ethvert fornuftigt Ræsonnement, i Forbindelse med lange Tiders bitre Erfaring, skulde lede til den Slutning, at Synodens styrende Mænd ikke atter vilde indlade sig paa de gamle „Kasseoverførelser".

Men midt imod enhver Fornuftslutning staar den nøgne Kjendsgjerning:

Underballance .... $1450.
Intet Laan til at dække den; men i de 5 betroede
Kasser .... $1434.

Der ligger i dette enkle Faktum en alvorlig Formaning til at være varsom, allerhelst nu, da Synodens Pengesager er i blomstrende Forfatning; og vi tør trøstig udtale den; thi det er vort Haab, at de norske Samfund herover ialfald aldrig skal blive i den Grad fremmedgjorte for hinanden, at ikke Synodens Sag ogsaa skal kjendes som hele Folkets Sag.

Det er imidlertid ikke alene i „Synoden" der viser sig Tegn til Uforsigtighed ligeoverfor denne ømme Side ved Samfundene: Gjeld. Ogsaa i „Konferentsen" er der saare langt fra at være den ønskelige Forsynlighed med Hensyn til Samfundets Pengeaffærer; og det tør vel siges at henhøre til den rette „Selvprøvelse", at berøre ogsaa dette i nogle faa Ord.

I det sidste Nummer af „Folkebladet" blev det berørt, at nu da vi glædede os over den uventede og fuldstændige Afbetaling af al Gjeld paa Seminariet, kunde det neppe feile, at den Tanke vilde paatrænge sig enhver, der tager nogen alvorlig Interesse i vort Samfunds Vel: „Ja lad os nu for Fremtiden ikke atter løbe i Gjeld paa Seminariet." Denne overmaade sunde Tanke fik ogsaa et Udtryk i en Beslutning af Aarsmødet, hvorefter der ikke skulde kunne gjøres Gjeld paa Seminariet. Man troede det var en værdig og alvorlig Maade at vise Tak for den Velgjerning, som var overgaaet vort ringe Samfund.

Det blev imidlertid ogsaa fremhævet, at der var en Maade, hvorpaa Samfundet eller Seminariet med Lethed og paa en for Folket næsten umærkelig Maade kunde løbe i Gjeld, om ikke den yderste Varsomhed anvendtes, — det var ved Professorlønnen.

Denne Varsomhed er, man tør formode paa Grund af mange samvirkende Aarsager, langtfra at være iagttaget i dette Aar, og Samfundet er som Følge deraf, atter sunket ned i ikke ubetydelig Gjeld paa Professorlønnen.

Vi er af den Overbevisning, at naar et Samfund Aar efter Aar ikke kan eller ikke vil bære sine løbende Udgifter, saa er der i Samfundet noget raaddent, som spaar en snar Ruin, om alting i det Ydre ser aldrig saa prægtigt ud. Der er enten Overarbeide eller Mangel paa indre aandelig Kraft. Vi er imidlertid ogsaa langt fra at tro, at der i Konferentsen enten mangler Evne eller Villie til at bære de forholdsvis smaa Udgifter; tvertimod vor Forvisning er, at saasnart denne Sag blir fuld klar for Menighederne, vil de ikke tøve

med at tage saadanne Forholdsregler, der itide kan sætte en Stopper for den farlige Udglidning. Men derfor anser vi det ogsaa for Ret at lægge Sagen frem efter al dens Nøgenhed.

Vi nærmer os nu stærkt mod Udgangen af 1878. Af „Gjeldsindsamlingen" var udbetalt Restance paa Professorernes Løn indtil 31te Decbr. 1877 eller 1ste Januar 1878. Udgifterne til Professorløn for indeværende Aar vilde blive $3,250, da man vedblev at være 4 Professorer det første Fjerdingsaar. Af disse $3,250 er der indtil nu indbetalt omtr. $800 eller noget over $200 til hver Professor. Samfundet er altsaa nu atter sunket i en Gjeld af omkr. $2,400. Der er vist ingen, som vil nægte, at dette er betydeligt for et Samfund saa lidet som vort. Og det er dette, som bør bringe enhver alvorlig Ven af Samfundet til Eftertanke; thi dette er ikke i Overensstemmelse med den Beslutning, der fattedes paa sidste Aarsmøde, om at holde Seminariet frit for Gjeld.

Men Sagen har ogsaa en anden Side. Vort Samfund har paa enhver Maade stræbt at værge sig imod de saakaldte „Kasseoverførelser", eller uautoriserede Laan fra en Kasse til en anden, der har vist sig saa fordærvelige indenfor Synoden. Vi holder de forskjellige Kasser saavidt adskildte i Styre, at der nu i altfald vanskelig kan ske nogen Overdragelse fra den ene til den anden. Og det er godt. Men Følgen er ogsaa den, at naar der i et Aar kun indkommer $200 til hver Professor, saa er der ingen Missionskasse, eller Understøttelseskasse, der kommer at lide, men Professorerne, hver for sig. Der kommer et personligt Moment til. I Synoden har Uefterrettelighed i Indbetalingen af Lærerløn, hidtil i det høieste kun afstedkommet en Mislighed, idet Lærerne har faaet sig betalte af andre Kasser; i Konferentsen blir det tillige en Uretfærdighed.

Paa et Par „aandelige Tramps" nær, er der vist ikke en Mand i Samfundet som vil nægte, at Professorerne har fuldelig fortjent sin Løn. De har dog indtil det allersidste bestandigt læst mer ved Seminariet og Colleget, end de efter

Kaldsbrevet vare pligtige at gjøre. Skolen har dog Aar efter Aar gaaet jevnt og sikkert fremad, under mange Kampe og mange Trængsler, indtil den iaar kan glæde sig ved et større Elevantal og en kraftigere Undervisning end nogensinde. Forsaavidt bærer dog Seminariet endnu Præget af at være „Folkets Skole“.

Der er vel heller ikke mange, som ikke ved, hvorlangt $200 rækker for et helt Aar i en kostbar By. Hvis ikke, da tør det være iøinefaldende, naar det forstaaes, at Professorerne har maattet gjøre Gjeld for det allernødvendigste den største Del af indeværende Aar, og tildels laane Penge i Banker til betydelige Renter. At de hver Dag har maattet frygte, at Krediten skulde ophøre længer at være en Indtægtskilde. At den Tid var nær, at de ikke længer som retskafne Folk skulde kunne møde sine Forpligtelser. Naar dertil kommer, at ingen af Professorerne har nogen anden Indtægt, end Professorlønnen, saa vilde disse Ting, i Forbindelse med det daglige Slid forøget ved mangehaande Bagvaskelser og Forurettelser, heller ikke i dette Aar gjøre det til en misundelsesværdig Stilling at være Lærer i vort Samfund.

Det er ydmygende at fremlægge disse nøgne Kjendsgjerninger, ydmygende at lade dem komme tilorde i dette Blad, og endnu mere ydmygende at vide, at vor Tilstand vil vække Spot og foragtelig Medynk blandt Samfundets Uvenner, baade her og fornemmelig i Norge. Men vi tror at det er paa Tide, at se Omstændighederne lige i Øinene, for at kunne møde dem, før det er for sent, og at kanske en let forstaaelig Tilbageholdenhed altfor længe har ladet dem vente med at komme tilorde fra denne Kant.

Men et kunne vi dog med aaben Pande og uden Skam fremholde, at ihvor end Ansvaret maa falde, saa er i vort Samfund Professorerne de som lide, ikke de som forurette.

Og en Ting lægger undertiden Smerte og Mismod, ja Tvivl til det øvrige, og det er Tanken paa, at $12 gjennemsnitlig for hver af vore Menigheder, naar vi ikke regne

deres Tal mer end til 250, vil være tilstrækkelig til at betale hele Professorlønnen, og at en Dags Arbeide af 10 eller 15 Medlemmer af hver Menighed for at indsamle de gjennemsnitlige $12, vilde være fuldkommen nok til at borttage et helt Aars daglige Bekymring for Lærerne.

Men som vor Tro er til Herren, at han har kaldet os til denne Gjerning blandt vort Folk, saa har vi og en fuld og freidig Tillid til Menighederne, der ved en Anstrængelse har godtgjort Seminariet at være Folkets Skole, at naar de først komme at kjende de her fremlagte Kjendsgjerninger, vil de ogsaa baade nu betænke at afhjælpe Nøden og drøfte Sagen alvorligt Mand og Mand, Kvinde og Kvinde imellem, for at udfinde den bedste Maade at undgaa saa smertelige Ting i Fremtiden.

"De kirkelige Partier blandt vort Folk i Amerika".

Af V. Koren.

(Anmeldt af Prof. G. Sverdrup.)

Denne lille Bog, der udgjør 40 Sider, er egentlig et Foredrag holdt ved Præstekonferentsen i Decorah, Januar 1877 af Hr. Pastor V. Koren, og er nu bleven trykt efter Opfordring af Præstekonferentsen. Den koster kun 10 Cts., og er saaledes let tilgjængelig for enhver.

Bogen vil give Oplysning „om de kirkelige Partiers Opstaaen iblandt os, om deres Udvikling, og hvad vi deraf kunne lære for vort kirkelige Arbeide". Da Pastor Koren nu i 25 Aar har været Præst i Amerika, og saaledes har havt rig Anledning til at tænke over den Sag, som han skriver om, saa er det billigt at vente en nogenlunde grundig Fremstilling og en forholdsvis upartisk Bedømmelse af Personer og Kjendsgjerninger. Vi kunne ogsaa strax tillægge, at disse Fordringer ingenlunde blive skuffede ved Bogens Gjen-

nemlæsning, hvis man erindrer, at man i et Foredrag ikke kan vente nogen udførlig Fremstilling af en saa vidtløftig Gjenstand, og af en Synodemand ikke kan forlange, at han skal være istand til at hæve sig op over den sammensnørede Synskreds, som stænger omkring dette Samfund. Saa retfærdig, som Pastor Koren søger at være, saa er der dog visse Synsmaader, hvorpaa hele Fremstillingen hviler, som gjør det umuligt for ham at se Tingene i deres rette Lys.

Det er imidlertid saa sjeldent at faa noget Bidrag til den norsk-amerikanske Kirkehistorie, at vi med stor Glæde hilse ogsaa Pastor Korens Bog, og med dens svage og stærke Sider anbefale vi den paa det bedste til Gjennemlæsning og Overveielse af alle dem, som elske vor lutherske Kirke i dette Land. Vi ville i al Korthed paapege, hvorledes denne Bog, der er skrevet fra et fuldt og helt Synodestandpunkt, tydelig viser, at hvis man vil søge efter nogen Fortsættelse af Norges aandelige Bevægelser i Amerika, saa maa det være i de Samfund, som Past. Koren kalder „Partier", ikke i den norske Synode. Mærkeligt nok finder Pastor Koren ikke deri nogen Dom over Synoden, men snarere et Bevis paa, at disse Bevægelser allerede i Norge have havt nogen Skjævhed eller Uklarhed ved sig, som bragte dem til her i Amerika at danne disse saakaldte „Partier".

Naar man gjennemlæser Past. Korens Bog, saa bliver man strax forundret over, at man intetsteds faar nogen rigtig bestemt Udtalelse om, hvem der menes med „de kirkelige Partier". Man finder snart, at dertil henregnes „Ellingianere eller Haugeanere", „Franckeanere", „Augustanere" og „Konferentsefolk". Derimod er man nogen Tid i Uvished, om ogsaa „de norske Præster", det vil sige de Grundtvigianere, som siden frasagde sig Grundtvianismen, og dannede den norske Synode, ogsaa høre til „de kirkelige Partier". Paa Side 13 læser man nemlig: „Der var nu altsaa tre Partier*) mellem de norske Emigranter: Dietrichsons og Clau-

*) Udhævet af Anmelderen.

sens, der baade af Venner og Fiender anerkjendtes som Fortsættelse af Kirken i Norge, dernæst Elling Eielsens og endelig O. Andrewsons og P. Andersons, eller: De norske Præsters, Ellingianerners og Franckeanernes". Man finder her, at „de norske Præster" (der var kun to, hvoraf den ene var dansk) ogsaa regnes for et Parti, og man nærer en liden Stund det glade Haab, at „Parti" ikke skal være noget Ukvemsord, og at Titelen: „De kirkelige Partier" er valgt som den mest passende Betegnelse for alle de forskjellige Dele af den norsk-lutl ersk- Kirke, som findes i dette Land, og som en Synodemand ikke turde kalde „kirkelige Samfund". Men man kommer snart ud af denne Drøm, om at man kunde finde den norske Synode stillet Side om Side med andre Samfund. Thi naar man blader om til Side 14 og 15, saa finder man, at der er kun to Partier, og disse „leve af Oppositionen" mod „de norske Præster".

Vi komme derfor ved nøiagtig Gjrnnemlæsning af Bogen til det Resultat, at ved „de kirkelige Partier" tænkes paa alle de norsk-lutherske Samfund udenfor og forud for den norske Synode. Endog W. Dietrichson og C. L. Clausen var i gamle Dage et Parti; men efter den norske Synodes Organisation er „de norske Præster" ikke længer noget Parti, men — „Kirken". Der bliver altsaa, saavidt vi forstaa, ikke Rum for nogen anden Forstaaelse end, at „de kirkelige Partier" er brugt i ond Betydning, og da betegner vel dette Navn dem, som i syndig Egenraadighed have skilt sig fra „Kirken". Og naar vi fastholde denne Betydning af Ordet, saa bliver det let at forstaa, at alle de, som høre til disse Partier, ere mere eller mindre forvendte. Da bliver det ogsaa klart, at Hauges Vækkelse, Prof. Johnsons Vækkelse og den kirkelige Reformbevægelse i Norge, allesammen maa være skjæve, siden de have baaret saadanne forvendte Frugter for det amerikanske Kirkeliv.

Pastor Koren er en ganske skarp Jagttager, og det har derfor ikke undgaaet hans Opmærksomhed, at Grunden til Splittelsen i Amerika maa søges i Norge. Hans Fremstil-

ling gaar da ud paa at vise, at der i Norge er tre store aandelige Bevægelser, som vise sine Eftervirkninger i Amerika. Den første er den af H. N. Hauge vakte Bevægelse, som han erkjender som fuldt berettiget, naar man betragter den som en Kamp mod Rationalismen og de „blinde Præster" (Side 7). Men naar denne Bevægelse forplantes til Amerika ved udvandrede Haugeanere, der slutte sig sammen om Elling Eielsen (Side 15), saa blive de „et Parti." Dette har efter Koren sine Grunde deri, at Hauge ikke var ganske retlærende. „Tiltrods for de mange Steder mødende rigtige Udtryk om Jesu Fortjeneste og Troens Retfærdighed", siger Koren, „synes det mig dog uimodsigeligt, at det efter Hauge er Menneskene selv, som ved den Hellig-Aands Bistand skal gjøre sig retfærdige. Gud giver dem nemlig ved Gjenfødelsen Kraft til at vandre i Jesu Fodspor, og denne Vandring fører tilsidst til Himmerig" (Side 6). Efterat nu „den allerede hos Hauge stedfindende Uklarhed med Hensyn til Retfærdiggjørelseslæren havde fæstet sig" (Side 11), begyndte Udvandringen til Amerika, og Haugeanerne, som allerede i Norge havde „en separatistisk Stilling i Kirken" (Side 11) blev i Amerika Elling Eielsens Tilhængere, og da de ikke vilde have noget med „de norske Præster" at gjøre, blev de altsaa — et Parti.

Der kommer i Norge en anden mægtig Vækkelse, den udgaar fra Universitetet ved Prof. Johnsons Virksomhed. Ogsaa denne Bevægelse faar af Pastor Koren stor Anerkjendelse (Side 16). Den nyere norske Vækkelse havde ikke den samme Agtelse for Elling Eielsen som den ældre Vækkelse fra Hauges Tid. Da den begyndte at sende sine Børn til Amerika, gik de ikke saameget med ham, heller ikke saameget til den norske Synode, som nu var bleven missouriansk, men fornemmelig til Augustanasynoden (Side 18). Vistnok udtaler Pastor Koren ikke nogen ligefrem Bebreidelse mod den nyere norske Vækkelse for Mangel paa „ren Lære"; selv ikke Weenaas, som var den mest fremtrædende Repræsentant for denne Bevægelse, som i hin Tid kom over til Amerika, faar denne Gang noget ondt Ord for sin Lære; men vi tro, at

det er berettiget her at udfylde Fremstillingen med den Bemærkning, at heller ikke Weenaas's eller Prof. Johnsons Lære om Retfærdiggjørelsen var fuldkommen i „de norske Præsters" Øine, siden de i Missourisynoden havde faaet et nyt Lys. Saaledes maatte den anden store aandelige Bevægelse i Norge ogsaa nærmest komme til at staa i Modsætning til den norske Synode og blev altsaa i Amerika — et Parti.

Den tredie Bevægelse i Norge, som i Past. Korens Bog fremtræder som en Kraft i den amerikanske Partistilling, er Reformbevægelsen. Ogsaa den anser Past. Koren som meget berettiget i dens Kamp mod Statskirken (Side 23). Ogsaa den har sendt Skud over til Amerika i de tre nye Professorer i Minneapolis. Disse kom ikke til Synoden, og selvfølgelig maatte der være noget i Veien. Hvad det var, forklares paa Side 25 og 26 saaledes: „At Reformvennernes almindelige Fordringer er berettigede, anser jeg utvivlsomt, men det lader sig ikke nægte, at den Maade, paa hvilken Nogle af dem begrunde sine Fordringer, ikke kan andet end skade deres Sag og vidner om adskillig Uklarhed i de Principer, hvorom her er Tale, saaledes f. Ex. Læren om Embedet og dets Forhold til Menigheden, om Absolutionen, om Kirketugt, om en fri Menigheds Væsen m. m."

„Naar nu, som det jo ligger saa nær at vente, en saadan Uklarhed og Ukyndighed parres med en tilsvarende hjertelig Selvtillid, saa fremkommer den Aandsretning, der repræsenteres af Professorerne i Minneapolis, og som ved en grundig Forvexling af aandelig og kjødelig Frihed vil bygge Kirken paa „Frihed i Sandhedens Erkjendelse", d. e. Forkastelse af al Authoritet, aabenbart (om end ubevidst) ogsaa af den, der i Guds Ord er sat over os."

Saa ilde er det med Reformbevægelsen og dens Sønner i Amerika. Vi behøve ikke at gjendrive denne Beskyldning, da den jo er fuldkommen selvmodsigende; det er os kun vigtigt at se det saa ligefrem erkjendt, at den norske Synode har ladet de tre mægtige aandelige Bevægelser i Norge gaa sig næsten ganske forbi.

Det ligger da nær at spørge, hvorledes beskriver da Past. Koren Kirkefolket i den norske Synode? Det er „de alvorlige Kristne af en ældre Typus" end Hauge og næsten alle „de almindelige statskirkelige Vanekristne" (Side 15). Har nu Aandsrørelserne i Norge været næsten uden Virkning i Synoden, saa er det ikke noget glædeligt Vidnesbyrd, omend Missourianismen efter Korens Mening synes rigeligt at opveie denne Mangel.

Forøvrigt er det Bogens Forfatter meget magtpaaliggende at vise, at den norske Synode er en direkte Fortsættelse af den norske Statskirke; men naar man fra den norske Statskirke tager bort dens ædleste aandelige Rørelser, saa bliver dette i vore Dine ialfald en meget tvivlsom Ros. Vi indrømme gjerne dette, hvis man vil indrømme os, at de øvrige Samfund ere direkte Fortsættelser af det norske Kirkeliv efter dets aandelige Væsen.

Til „Kvartalskriftets" Abonnenter og Venner!

Paa Grund af den ene Redaktørs Reise til Norge og den andens medtagne Helbred har Kvartalskriftets 2det og 3die Hefte ikke kunnet udkomme før nu. Følgen deraf har været, at næsten intet af Abonnementspengene for 1878 er indkomne. Vi kan ikke beklage os derover; bede heller om Undskyldning for Bladets Forsinkelse. Men da vi ved at trykke alle tre Hefter i denne Maaned løber i store Udgifter, og paa Grund af mange Omstændigheder ikke er vel istand at møde dem, saa er det vor Bøn til alle Venner rundtomkring, at de vil gjøre sit bedste til at indsende Kontingenten for 1878, saasnart de har modtaget disse 2 Hefter, som vi for Bekvemheds Skyld denne Gang har ladet indbinde i eet.

Det er dog vort Haab, at „Kvartalskriftet" efter disse 4 Aars Arbeide har vundet en lille bitte Plads iblandt vort Folk.

Augsburg Seminarium, 16de Decbr. 1878.

Sven Oftedal. Georg Sverdrup.

NB. 4de og sidste Hefte af indeværende Aargang er under Pressen.

Söndagen og dens Helligholdelse.

Af Prof. Sverdrup.

Den kristne Søndag, Herrens og Menighedens Dag, er en herlig Frihedsdag for Guds Børn, og dens Velsignelse og sande Helligholdelse er en Hemmelighed, som er opbevaret for dem, „som ham elske“, og dyrebar som den er, vil Djævelen og Verden og vort eget Kjød gjerne røve den fra os, og det paa en dobbelt Maade, enten ved at gjøre den til den værste Trældomsdag af alle Dage, eller ved at forføre os til at bruge Friheden til Anledning for Kjødet. Begge disse Afveie berøve os Vederkvægelsen af Hviledagen, og det tør derfor ikke være ganske uden Værd for Kristenlivet iblandt os, om vi ved Guds Ords Lærdom søge at komme til en fast og klar Erkjendelse af Søndagens rette Væsen og den rette Maade at holde den. Tildels har der ogsaa vist sig enkelte misvisende Lærdomme om Søndagen og det 3die Bud inden vore lutherske Samfund hertillands, hvorfor det tør være af en særegen Interesse for os at udtale os derom.

Dersom vi virkelig for Alvor ville tage denne Sag under Overveielse, saa vil det være nødvendigt at undersøge Guds Ord ligefra Begyndelsen og se, hvorfor og hvorledes Herren har indsat Sabbaten, hvorledes Herren har foreskrevet dens Holdelse for sit udvalgte Folk, hvilken Betydning Loven har for den kristne Menighed, og hvilket Forhold der er mellem Sabbat og Søndag. Thi derom ere alle enige, at Sabbat og Søndag ere forskjellige, og dog ere tillige alle enige om, at de paa nogen Maade staa i Forbindelse med hinanden. Men som det er umuligt at erkjende Kristus, uden at Loven er os en Tugtemester til ham, saa er det og umuligt at kjende Søndagen uden at Sabbaten viser os hen til den.

Vi agte derfor at begynde vor Undersøgelse med en Betragtning af

Sabbaten.

Vi føres tilbage lige til Skabelsen. Dens Gjerning er tilende. Herren har talt sit sidste Skaberord, og den sidste og største og herligste af alle jordiske Skabninger har faaet Liv og Aande ved Livspustet fra Herrren selv. Herren har talt Velsignelsens Ord over Mennesket og lagt alle sine Hænders Gjerninger under ham. Da rinder Solen den syvende Dags Morgen, og Nattens Stilhed afbrydes af Lyset og Dagens Liv og Bevægelse. Og dog — der er ingen, som vaagner med et tungt Hjerte, med et sygt Sind, med et Dødens Legeme; der er intet Dyr, som gaar ud til Rov, der er intet, som idag skal blive Bytte; der er intet Menneske, som vaagner med Hjertet fuldt af onde Lidenskaber, der er intet Menneske, hvem Dagen skal bringe Lidelse og Sorg og Suk. Hvad hører Du, min Sjæl! paa denne første Dag, da Himmelen og Jorden er fuldendt med al deres Hær? Lovsang og Jubel af Hærskarerne, som fylde Himmel og Jord, Morgenstjernens Jubel og Guds Børns Frydesang. Det klinger med salige Toner, det smelter sammen i Harmoniens Fylde, det hæver sig som Bølgeslag mod Evigheden og det synker som Solskins Fred over Jorden. Det er Lovsangens Vælde og Lovsangens Stilhed og Ro, som fylder det mægtige Hvælv, Herren selv har spændt over Jorden. Mennesket gaar ud, og som Lovsangen bruser gjennem Lundens Træer og bølger over de græsklædte Marker, saa bæver dens Klang gjennem hans Sjæl, saa slaar hans Hjerte ved dens Lyd med Jubel for Herren hans Skaber.

„Gud hvilede paa den syvende Dag." Det er ikke givet vor svage og kortsynede Forstand at begribe, hvad „Guds Hvile" er. For den Almægtige er Arbeidet ingen Møie, derfor er der heller ingen Træthed. Derfor er Hvilen ikke nogen Fornyelse af Guds Kraft; men den er den Eviges og Almægtiges Salighed og fuldkomne Ro, som ikke er bleven

forstyrret ved Skabelsens Gjerning, men som nu, da Skabelsen er fuldendt, faar en ny Salighed, idet al Skabningen, uden nogen Plet eller Rynke ligger for den Altseendes Øie i den Herlighed, hvormed han selv har præget den, og Hærskarernes Lovsang opstiger ren og hellig for hans Throne, uden at der blander sig et Glimt af Mislyd deri. Gud glæder sig i sine Hænders Gjerning paa denne syvende Dag, og Evighedens Ro hersker gjennem Himmel og Jord, medens Herren hviler fra al sin Gjerning, som han har gjort. Endda er der fuldkommen Fred og intet uden Kjærlighed mellem Gud og det Menneske, som er skabt i hans Billede.

„Og Gud velsignede den syvende Dag og helligede den". Gud udvælger den syvende Dag fra alle andre Dage. Han gjør den til en hellig Tid, til en Tid, da de øvrige Dages jordiske Travlhed maa vige for at give Plads for Sjælens Opløftelse til Samfundet med den Hellige. Naar han helliger den, saa er det ikke for sin Skyld, men for al Skabningens Skyld, forat den, som lever i Tiden og i Timeligheden, skal have en udvalgt Tid, i hvilken den skal have en Forsmag af Evighedens Ro og Hvile. Hver syvende Dag skal være som Hvilepunkter paa Skabningens Vandring mod Forklarelsen, og være særskilt bestemt til at pege paa det Maal, som er sat den, den himmelske, uforgjængelige, evige Herlighed, hvormed den skal forherliges. Derfor er den ogsaa en velsignet Tid. Den er bestemt til at give Foryngelsens og Fornyelsens Kræfter til Skabningen. Guds Velsignelse, som hviler over den syvende Dag, fylder den med Fred og Glæde og Vederkvægelse, saaat Hvilen ikke alene er Ledighed fra Arbeide, men den er en Gjenoplivelse af alle de Kræfter, Herren har nedlagt i Skabningen ved den Velsignelse, som han udtalte over den paa den Dag, han kaldte den tillive. Herren har ikke blot een Gang velsignet sin Skabning, men han har givet den en hellig Tid, paa hvilken han fornyer sin Velsignelse, vederkvæger det trætte og lader Evighedens Kræfter tilflyde Skabningen, som endnu er Timeligheden undergivet.

Det er et overflødigt og unyttigt Spørgsmaal, om der har været holdt nogen Sabbat efter Syndefaldet, før Moseloven blev givet. Kun saameget er ganske sikkert, at hvis den syvende Dag var en Hviledag for Herren og for den uskyldige, rene Skabning, som var fremkaldt ved hans Ord og Aand, hvis den endog i Paradiset var en Forsmag og et Pant paa den evige Hvile, saa er det aabenbart, at Trangen til en saadan Hviledag kun kunde blive større og dens Betydning kun ydermere forøges ved Synden. Arbeidet er ved Synden blevet til Møie og Besvær, udmattende og trættende, svækkende og plagende, en Forbandelse for Mennesket, desto større Naade maatte en Hviledag være. Men vi have ikke noget afgjørende Vidnesbyrd af Skriften for, at Hviledagen blev gjengivet det faldne Menneske før ved Moseloven. Det kan derfor ikke med nogen Ret paastaaes, at saa har været Tilfælde; og der kan derfor heller ikke blive Tale om at hente noget Argument i vor Undersøgelse fra en mulig Brug af Hviledagen før Moses. Havde det været af nogen Betydning for den kristne Menighed at vide noget om den Sag, saa havde Guds Ord ogsaa ladet os vide det.

Vi gaa derfor over til at omhandle den jødiske Sabbat.

Firehundrede og tredive Aar havde Israels Børn været i Ægypten, og den største Del af denne Tid havde de været Træller under et haardt Aag. Uafbrudt, uden Hvile, uden Stands, Dag efter Dag, indtil det blev Aar og Aarhundrededer havde de arbeidet for fremmede Herrer. Da forbarmede Herren sig over dem og saa til deres Elendighed. Han sendte sin Tjener Moses til dem; og med en stærk Haand og en udrakt Arm førte Herren dem ud af Trældommens Hus. Paa Ørnevinger bar han dem, idet han kaldte dem fra Verdens Slaveri til sin Frihed og Hvile i det forjættede Land.

Førend Israel naaede Sinai Bjerg, fik det dog allerede prøve, at Guds Kjærlighed er Verdens Forsagelse; det maatte vandre gjennem Ørkenen og der fattedes Vand og

Brød. Da lod Herren Klippen give Vand og Himmelen regne Brød. Israel gik ud og samlede Manna i Ørkenen. I sex Dage samlede Israel, men paa den sjette Dag samlede de dobbelt saameget som ellers, og de gik til Moses og fortalte ham det. Da sagde Moses: Det er, hvad Herren har talet: det er Sabbat, hellig Sabbat for Herren imorgen; da skulle I æde, hvad der bliver tilovers. Da hvilede Folket paa den syvende Dag. Det er Israels Folks første Sabbat. Ved den forberedes Lovgivningen; og Budet, som skulde gjøre Sabbaten til en bestandig Forordning for Israel, var derved allerede kjendt for Folket (2 Mos. 16, 22—30).

Saaledes forberedt kommer Israel til Sinai, hvor Herren vil slutte Pagten med det. Der skal Israel lære at kjende sit høie Kald, at være Herren en Eiendom fremfor alle Folk, et Kongerige af Præster, et helligt Folk. Dette er i en kort Sum det Maal, som Herren sætter for dem, og det Krav, som han stiller til dem gjennem sin hellige Lov. Dertil sigter den hele Lov, hvis Sum er denne: Efter den hellige, som Eder kaldte, vorder ogsaa I hellige. Dertil sigter ogsaa det tredie Bud, ogsaa det er et Hellighedens Krav til Guds udvalgte Folk.

„Kom Hviledagen ihu, at du holder den hellig. Sex Dage skal du arbeide og gjøre alt dit Arbeide. Men den syvende Dag er Sabbat for Herren din Gud; da skal du ingen Gjerning gjøre, hverken du, eller din Søn, eller din Datter, din Tjener, eller din Tjenestepige, eller dit Kvæg, eller din Fremmede, som er inden dine Porte.“ Saaledes lyder Budet. Det Folk, som Herren har udvalgt, det Folk, som er kaldet til Hellighed, det skal ikke fritages fra Arbeidets Lov, det skal, som hele den øvrige Slægt, æde sit Brød i sit Ansigts Sved; men medens det saaledes skal give Jorden, hvad Jordens er, indtil det vender tilbage til Støv igjen, hvoraf det er taget, saa skal det dog ogsaa give Herren, hvad Herrens er. Det skal udskilles fra Folkene og opløftes til Herren ogsaa i dette Stykke, at det jordiske Arbeide skal stanse, og

Sveden skal aftørres af dets Pande, forat Blikket, som droges nedad ved Arbeidets Møie, kan løfte sig frit mod Herren, mod Himmelen, mod Evigheden, mod det høie aandelige Maal, som Herren har sat for sit Folk. Det udvalgte Folk skal have sin udvalgte Dag, Herrens Folk skal give Herren en af sine Dage, den syvende. Ved Herrens Hvile skal Arbeidet afbrydes hver syvende Dag, og den hellige Dag skal minde Folket om Hellighedens Krav, om at de flygtige Dage og Timer, som gaa saa hastigt forbi under den jordiske Travlhed, de ere ikke alene Forkrænkelighedens og Forgjængelighedens Budbærere, men de ere ogsaa hastigt ilende Bud, om at Maalet, den Herlighed, som er Hellighedens Løn, rykker nærmere og nærmere, roligt og stille, men ogsaa ustanseligt og uopholdeligt, som alt, hvad Herren bereder for sit Folk.

Der anføres i den hellige Skrift tre Grunde for Sabbatens Helligholdelse. Den skal være en hellig Hviledag i Israel, fordi Gud hvilede paa den syvende Dag, (2 Mos. 20, 11), fordi Israel var i Trældom i Ægypten, men af Herren udførtes til Frihed (5 Mos. 5, 15), og fordi den skal være et evigt Tegn mellem Herren og Israel paa dets Udvælgelse (2 Mos. 31, 12—18).

Da Sabbatsbudet blev givet fra Sinai Bjerg, tillægger Herren allerede: „Thi i sex Dage gjorde Herren Himmelen og Jorden, Havet og alt det, som er i dem, og han hvilede paa den syvende Dag; derfor velsignede Herren Sabbatsdagen og helligede den". Derom altsaa skal Sabbatsdagen vidne for Israel, at dets Gud er Himmelens og Jordens Skaber. Det er det første og vigtigste Træk i Sabbatens Betydning. Den fører uafladeligt Hjerte og Tanke tilbage til den første store Grundsandhed, hvorpaa al sand Gudserkjendelse og al sand Gudsfrygt i Israel hviler, den Sandhed, at Israels Gud er ingen afmægtig Afgud, ingen tom, forfængelig Indbildning, fostret i et Menneskes forvendte Tanke; men han er den almægtige, alle Tings Ophav, Livets Kilde, i hvem alle leve og ere og røres. Den peger atter og atter paa den ophøiede Stilling, som Israel har blandt Folkene. Thi

medens Folkene have gjort sig Guder efter sine egne Drømme og tilbeder sine Hænders Gjerning, og ikke tiltror sine Guder Magt og Styrke udenfor det Folk, som har skabt dem, saa tilbeder Israel den Gud, som eier Himmel og Jord; og derfor skal Israels Gud blive anerkjendt og æret og tilbedet af alle Folk, naar deres egne Afguder forlængst ere glemte; derfor skal Israels Velsignelse blive Hedningernes Attraa og deres Frelse; derfor skal Saliggjørelsen komme fra Jøderne. Hver Sabbatsdag er en ny Paamindelse til Folket om den usigelige Naade, som Herren har vist det, at han har udvalgt det til en Eiendom fremfor alle andre Folk og peger paa den herlige Fremtid, som han har forjættet det: „I dig og din Sæd skal alle Jordens Slægter velsignes.“

Det er altsaa selve Skabelsens Ihukommelse, som Israel feirer i sin Sabbat; idet Israel paa Sabbatsdagen skuer tilbage til Skabelsen, saa løfter det ogsaa Synet mod Fremtiden; thi Verdens Skaber kan ikke lade sig nøie med at være Israels Frelser alene, men han maa ogsaa blive Verdens Frelser, alle Menneskers Frelsers. Efter den store Skabelsesuge skal derfor Israels Uger indrettes, og det hellige Folks Tid skal være et Afbillede af Herrens egen Tid. Herren har skabt i sex Dage og hvilet paa den syvende Dag, saa skal ogsaa hans Folk virke og arbeide i sex Dage, men den syvende er Sabbat for Herren. Saaledes bliver Israels Uge og Sabbat en bestandig Prædiken, et evigt Vidnesbyrd baade for Folket selv og for Hedningerne trindt omkring. Den hellige og velsignede Sabbatsdag kommer altid igjen for paa en Gang at give Legemet dets Hvile og Aanden dens Opløftelse; thi hvad Hvilen er for Legemet, det er Nedsænkelsen i Herren og hans store Gjerninger for Aanden. I Mindet om Skabelsen næres og vedligeholdes Haabet om Forløsningen; og hver tilbagevendende Sabbat er et Pant fra Herren paa, at det tabte Gudsbillede skal atter gjenoprettes, den svundne Hellighed og Herlighed skal i Tidens Fylde gjengives Herrens Folk. Thi Herren holder ikke frem for sit Folk et herligt Billede af Renhed og Uskyld og Salighed, kun for derved

at nedkaste Folket i Fortvivlelse og Modløshed, fordi alt dette er tabt; men dette Minde peger mod det Maal, Herren har sat for sit Folk, og lægger Længsel og Fortrøstning i Israels Hjerte, medens det bier efter den Forløsning, som Herren har forjættet, og som skal føre Paradisets Uskyld og Glæde tilbage til arme, sønderknuste Hjerter, for hvem den syndige Verden er bleven en Jammerdal.

Det første Minde, som saaledes Sabbaten bærer i sig, er stort og herligt, og det maatte for den troende Israelit være en kraftig Paamindelse om det store Kald, som var givet Guds Folk og tillige en saare nødvendig Styrkelse paa Vandringen mod Maalet. Det andet Minde er af samme liflige Natur, ret skikket til at gjøre Sabbaten til en Glædesdag. De sex Dages Arbeide og den syvende Dags Hvile mindede om Skabelsen, derfor altsaa er dette Tal saa dyrebart, denne Ugeinddeling saa hellig. Og naar nu Arbeidet ophørte, og den vederkvægende Hvile indtraadte, da skulde derved Israel mindes om, at saaledes lod Herren Ægyptens Trældom afløses af en salig Befrielse og Hvile i det forjættede Land. Det er Sabbatens anden Velsignelse.

„Thi du skal komme ihu, at du var Tjener i Ægyptens Land, og at Herren, din Gud, udførte dig derfra med en stærk Haand og med en udrakt Arm; derfor har Herren din Gud befalet dig at holde Sabbatsdagen". Saaledes læser vi i 5 Mos. 5, 15. Det er ikke sagt, fordi Herren har forandret sit Sind, saaat Sabbaten ikke mere skulde være et Minde om Skabelsen; men det er sagt for ydermere at lære Israel, hvorledes det rettelig skal holde Sabbat. Befrielsen fra Ægypten er det grundlæggende Under i Israels Folks Historie. Derpaa hviler hele Israels fremtidige Udvikling som Guds Folk. Og Sabbatens Hvile skal føre Israels Tanke tilbage til denne store guddommelige Velgjerning, hvorved Herren har forløst sit Folk fra Verdens Trældom. Gud har ikke alene skabt Verden og udvalgt sig et Folk til at bære Vidnesbyrd herom; men Gud har ogsaa forløst dette Folk fra Verdens Magt. Han har paa underfuld Maade sprængt

dets Lænker og brudt dets Fængsel og udført det til sin Frihed. Derved har han aabenbaret sig som den, der er stærkere end Menneskenes Styrke, vældigere i Magt end Folkenes Riger. Derved har han vist sig som den naadige Frelser, der paa Ørnevinger bærer sit Folk og udfører det af alle dets Trængsler. Han har givet det tilkjende, at hans Folk skal ikke være Verdens Træl, men hans egen frie, førstefødte Søn. Guds Barn er ikke Menneskers Træl, men hans Eiendom som en synderlig Ting. Gud har forhvervet sig sit Folk ved at udføre det af Trældoms Hus. Dermed har han begyndt at lade sit Folk smage den Frihed, hvortil hvert Menneske var skabt, men som tabtes, fordi Mennesket ved sit Fald blev Syndens Træl. Gud har allerede begyndt at gjenoprette Tabet, og Befrielsen fra Ægypten staar som den første store Kjendsgjerning, der vidner om, at trods Verdens og Djævelens Magt, saa er Herrens stærke Haand og udrakte Arm dog den, som beholder Seier.

Naar derfor Sabbatsdagen kommer med dette store Minde til Israels Folk, saa er det saa langt fra, at det forstyrrer eller fortrænger Ihukommelsen af Skabelsens Værk, at det meget mere forstærker og forklarer dette Minde. Ved Befrielsen fra Ægypten er det godtgjort ved en stor og slaaende Kjendsgjerning, at Herren baade vil og kan forny Jordens Skikkelse, optage Mennesket igjen i Samfundet med sig og gjenoprette sit Billede og sit Rige trods den Syndetrældom, hvormed Djævelen har bundet hans Skabninger. Forløsningen fra Trældommen er den Vei og det Middel, hvorved Herren vil føre sit Folk og sine Børn tilbage igjen til den Herlighed, hvortil Mennesket var skabt. Og naar Herren til Mindet om Skabelsen knytter Mindet om Forløsningen, saa er det, fordi han derved vil sige til sit Folk: Ikke ved din Kraft, ikke ved din Styrke, ikke ved dine Anstrængelser, men ved min Kraft, ved min stærke Haand og mægtige Arm skal du føres til det Maal, som vinker til dig fra Skabelsens Uskyldsminde. Barnemindet er ikke en fager Drøm, som svandt for aldrig mer at vende tilbage, men det er en sand og

levende Virkelighed, som Herren gjennem Forløsning fører dig op til. Derfor tro paa ham, ydmyg dig under den vældige Frelserhaand, og du bliver hans Barn, og du faar endnu idag smage Lifligheden fra Herrens Ansigt, den Fred og Glæde, som Herren gav i Paradisets Have til Mennesket. Mindet om Befrielsen kommer med Trøst og Kraft til det Hjerte, som ved Mindet om Skabelsen er bleven fyldt med Længsel og Suk efter den tabte Paradisherlighed.

Have vi nu rettelig tolket, hvad der for Guds Folk laa i disse to mægtige Minder, som Sabbatsdagen altid førte med sig, saa er det ikke ret vanskeligt at indse, hvorfor den kaldes et Tegn og dens Jagttagelse en Pagt for Israels Slægter. Var Sabbaten et stadigt tilbagevendende Vidnesbyrd om, at Israels Gud var Himmelens og Jordens Skaber, som ved sit Folks Forløsuing fra Verdensmagten havde aabenbaret sin Frelsermagt, der engang skulde udstrækkes i Naade til den hele Slægt, saa var Sabbatens Holdelse i Israel i sig selv et Tegn paa Israels Udvælgelse.

Hvergang Ugens Arbeidsdage var tilende, og hele Israel hvilede for Herren paa Sabbatsdagen, saa var denne Dag med sin Stilhed og Ro et Tegn baade for Israel og for Hedningeverdenen paa, at dette Folk var enligt og affondret fra Hedninger. Medens Folkene trindt om havde det til sin Lod, givet dem af Gud selv, at de skulde søge ham, som de ikke kjendte, saa var Sabbatens Hvile et Vidne om, at Israels Lod var faldet paa lifligere Steder; thi her var det Folk, som havde fundet Herren og kunde hvile ud hos ham. Hos sin Gud havde Israel den Hvile og Fred, den Ro og Vederkvægelse, som Hedningerne forgjæves søgte i alle Verdens Forfængeligheder, blandt hvilke de med ængstelig Uro spurgte efter det Evige. Israel bekjendte ved sin Hvile paa den syvende Dag, at det var den Eviges Folk, som tilhørte ham ved Forløsningen fra Ægypten, og som biede paa en Sabbat, da Forkrænkelighed og Møie ikke mere skulde være til, men evig Glæde for Herrens Ansigt skulde være hans Udvalgtes Del. Det var Tegn paa, at Israel tilbad den

eneste sande Gud, som havde gjort Himmel og Jord. Det var Tegn paa, at Israel haabede, at den Dag skulde komme, da al Jorden skulde synge med Fryd for Herrens Aasyn. Det er Tegn paa Israels Udvælgelse, Israels Forløsning, Israels Haab, naar der er Sabbat i det lille jødiske Folk, som trindt omgivet af Hedninger og mægtige Verdensriger skuer med barnlig Tro og roligt Mod op til sin Gud og bekjender: vor Hjælp er hos Herren, han som gjorde Himmel og Jord. Derfor er Sabbatens Holdelse ogsaa en evig Pagt for Israels Slægter. Thi Herren har sat den som Pant paa sin Forjættelses Opfyldelse, og naar Israel med Troskab klynger sig til dette Pant, saa er dets Hjerte opladt og dets Haand udrakt til at tage imod Herrens Frelsergave, og det er alt Herren maa have forat velsigne sit Folk. Sabbaten binder Folket til Herren og Herren til Folket, derfor er den en Pagt og et Baand, der aldrig svigter, saasandt Folket holder den i den Aand, hvori den er given. Evig og uløselig er Pagten, thi den viger ikke, og den ophæves ikke, førend al den Salighed, som den bebuder, er bleven Herrens Folk tildel.

Vi vende os nu til Spørgsmaalet om, hvorledes Sabbaten holdtes i det gamle Testamentes Tid. Det mest fremtrædende Punkt i Helligholdelsen er ligefrem alt Arbeides Ophør og den mest fuldkomne Hvile. Det er dette, som i de ti Bud paa det kraftigste indskjærpes, at der paa den syvende Dag skal være en fuldkommen Hvile og Ro gjennem hele Israels Folk og udover det ganske Land. Alt, som lever og røres i Israel skal paa den Dag nyde Hvilens Vederkvægelse og afholde sig fra alt Arbeide (2 Mos. 20, 10). Selv om Arbeidet syntes nokfaa nødvendigt, selv om nokfaa store verdslige Fordele stode paa Spil og en Dags Arbeide kunde redde dem, saa gav det ingen Ret eller Frihed til at krænke og forstyrre den hellige Ro paa Herrens Dag. Derfor indskjærpes det udtrykkelig, at hverken Vaaraan eller Høsttid gjorde nogen Undtagelse fra Sabbatsbudet tilladelig (2 Mos. 34, 21). Ogsaa i Huset maatte der være den samme Stilhed som i

Landet. Der skulde ingen Travlhed være med Tillavning af Mad, ingen Kogen og Stegen, ikke engang Ild paa Arnen, i hvert Hus høitidelig Ro som i en Kirke (2 Mos. 16, 23. 35, 3). Heller ikke skulde nogen Israelit gaa udenfor Leiren, saalænge Israel var i Ørkenen (2 Mos. 16, 29), derfor blev al Reisen i den senere Tid betragtet som forbudt paa Herrens Dag. Overtrædelsen af disse Love straffedes med Døden.

Det fremgaar med Bestemthed af denne skarpe Fremhævelse af den fuldkomne Hvile og Stilhed, at den er det første og det vigtigste i Sabbatens Helligholdelse i den gamle Pagt. I denne Hvile ligger Mindet om Skabelsen, i den ligger Mindet om Befrielsen fra Trældommen, i den ligger ogsaa Tegnet paa Israels særegne Stilling blandt Folkene. Og derfor kan vi sige, at denne Hvile ikke alene er en Legemets Vederkvægelse, men den er ogsaa Aandens Opløftelse til Gud. Om den ikke blev en Aandens Hvile i Herren for alle, saa er ikke det Sabbatshvilens Skyld, men det er Menneskehjertets Forvendthed; og det er ikke andet end det, som ogsaa træffer Guds Ord, at det faar ikke give den nogen Hvile i Gud, som ikke oplader Hjertet derfor. Det er selve Hvilen, som er en Gudsdyrkelse; derfor indskjærper ogsaa Profeterne netop dette som det vigtigste: „Du skal intet Arbeide gjøre" (Jer. 17, 21. Jes. 56, 2, 58, 13. Am. 8, 5. Neh. 13, 15. 19).

Det er derfor ogsaa udtrykkelig betegnet i Loven ved flere Bestemmelser, at Hvilen er Hvile for Herren ikke for Kjødet. Det daglige Morgen- og Aften-Offer blev fordoblet paa Sabbatsdagen (4 Mos. 28, 9). Det skede forat betegne, at dersom Israel hver Dag hengav sig selv til Herren sin Gud, saa var det særskilt Sabbaten, der i enhver Henseende var beredt for Israel til Selvhengivelse for Herren. — Skuebrødene bleve ombyttede paa Sabbaten (3 Mos. 24, 8). De betegnede Israels aandelige Frugt i gode Gjerninger, og naar de nye Skuebrød fremlagdes paa Sabbaten, saa var det altsaa, fordi Israels hellige Liv i Gud, saalangt-

fra at standse paa Sabbatsdagen, netop da fik sin Foryngelse, sin Fornyelse, ved Hvilen fra Jordelivets Møie og Besvær og Nedsænkelsen i Gud og Betragtningen af hans store Gjerninger i Fortiden. — Endelig er der paa Sabbatsdagen hellig Forsamling for Herren (2 Mos. 23, 3.) I Tabernaklets Forgaard samledes hele Israel til Bøn, muligens ogsaa til Læsning af Guds Ord.

Denne sidste Bestemmelse om Sabbatens Helligholdelse, at den feires ved en „hellig Forsamling“ gjør „Herrens Dag“ ogsaa til „Menighedens eller Folkets Dag.“ Det Folk, som Ugens sex Dage igjennem har maattet arbeide og stræve hver paa sin Kant, samles paa Sabbaten om Tabernaklet for Herrens Ansigt; og dette Møde er et kraftigt Middel til at bevare Bevidstheden om, at de mange Israeliter dog ere eet Israel, at de ere et Folk, hvis Hoved og Konge er Herren. Og saaledes tjener Sabbaten det samme store Formaal som de 3 store aarlige Høitider, da hver Mand i Israel drog op fra sine Boliger til Helligdommen forat sees for Herrens Ansigt.

Men paa den anden Side bragte ogsaa Bestemmelsen om en „hellig Forsamling“ paa Sabbaten en ny Indretning tillive i Israel. Da nemlig Israel ikke længere var samlet i en Leir, men havde faaet sine Boliger i Kanaans Land, saa blev det selvfølgelig umuligt for hele Israel hver Sabbat at samles ved Helligdommen. Derfor opkom senere i Tiden den Skik i hver By at samles om Læsningen af Guds Ord paa Sabbatsdagen (Ap. Gj. 15, 21). Naar dette blev almindeligt, og i hvilken Tid de i det nye Testamente saa ofte omtalte Synagoger bleve indrettede omkring i Byerne, vide vi ikke med Bestemthed. Vi finde i 2 Kong. 4, 23 et Vidnesbyrd om, at Folket paa Sabbaten samledes hos Profeten Elisa; men det, som er af den allerstørste Vigtighed for os, er den Kjendsgjerning, at paa Kristi og Apostlernes Tid var der selv i de mindste israelitiske Byer en Synagoge og i de større Byer en Mangfoldighed af Synagoger, hvor Folket kom sammen og læste og hørte Guds Ord; og denne Maade

at holde Sabbaten paa bliver et Exempel for den kristne Menighed i dens Sammenkomster til Opbyggelse.

Det er altsaa i to Ting, Sabbatens Helligholdelse især bestod: Hvile fra alt Arbeide og „hellig Forsamling." Det første, Arbeidets fuldkomne Ophør, er hvad vi kalde et Symbol, et Billede, hvorved Tanke og Hjerte skulde løftes til Betragtning af Fortidens store Minder og Fremtidens store Forjættelse. Det er altsaa af samme Art som Israels Offere, et Tegn, som peger paa ham, som skal komme, en Skygge, som i sin Tid viger for Legemet. Det andet derimod, den „hellige Forsamling", er ikke blot et Tegn, men det er ogsaa ligefrem en Tilbedelse i Aand og Sandhed, en Helligholdelse, som mere og mere faar sit egentlige Indhold i og af Guds Ord, som bliver evindelig; og derfor er det netop denne Maade at holde Sabbat paa, som direkte og uforandret optages i den første kristne Menighed.

Førend vi imidlertid kunne forlade den gamle Pagts Sabbat, maa vi, fornemmelig forat kunne forstaa den Sabbatsstrid, som Farisæerne reiste med Frelseren, endnu omtale, hvorledes den jødiske Theologi forklarede Sabbatsloven. Det er et gjennemgaaende Træk i Jødefolkets Historie, at jo mere det forhærdede sig mod Herrens Ord og jo mere blottet det blev for Herrens Aand, desto stærkere blev det bundet i Bogstavtræld om og udvortes, aandløs Jagttagelse af den ydre Gudsdyrkelse med dens Ceremonier. Allertydeligst kommer dette frem i Sabbatens Helligholdelse. De jødiske Theologer og fornemmelig Farisæernes Sekt gjorde Sabbatshvilen til en saare besværlig og yderligt pinlig Trældom, istedetfor at den skulde være en Legemets og Aandens Vederkvægelse. De havde ingen aandelig Erkjendelse af Sabbatens og Lovens Væsen, derfor kunde de ikke lade sig nøie med Guds Bud, men maatte forklare og fortolke det paa en saadan Maade, at om nogen skulde følge alle deres Forordninger, saa blev der næsten ikke Tid eller Anledning til i Aand og Sandhed at hvile for Herren. Men hvad de saaledes tabte

i indre Sandhed og Enfold for Gud, det bragte dem til Gjengjæld en forfængelig Ære i deres egne og andre Menneskers Øine. De oprettede sig en Egenretfærdighed af sin udvortes Jagttagelse af Sabbater og Nymaaneder og Høitider.

Denne jødiske Forvendelse af Sabbatsbudet bestod i en endeløs Række af Forordninger om, hvad Loven mener, naar den siger „Du skal intet Arbeide gjøre". Der var 39 Hovedstykker af Arbeide, som vare forbudte, og til hvert af disse knyttede sig en Mangfoldighed af Underafdelinger. De 39 Hovedarbeider ere: at saa, pløie, høste, binde Korn, tærske, kaste, rense Korn, male, sigte, knø, bage, klippe Uld, vaske, banke Tøi, farve, spinde, sætte Væv op, gjøre to Væveknuder, tvinde eller skille to Traade, knytte eller løse en Knude, sy eller sprette op to Sting, jage eller slagte et Raadyr, flaa det, salte Huden, berede Skindet, skrabe det eller sønderskjære det; skrive to Bogstaver eller stryge dem ud forat skrive dem om igjen; bygge, rive ned, slukke Ild eller antænde den, banke flad med en Hammer, bære fra et Sted til et andet. Af disse Forbud kan man danne sig en liden Forestilling om, hvorledes Budene kunde blive utallige og Overholdelsen en bestandig Pine; men tillige hvilken glimrende Anledning til at dømme andre og ophøie sig selv, der var at finde i disse Sabbatsforordninger. Man kan ogsaa faa et Indblik i, hvor forfærdeligt Frelseren forsyndede sig efter Farisæerens Mening, naar han tillod sine Disciple at plukke Ax paa Sabbaten, eller naar han sagde til den syge ved Bethesda Dam: „Tag din Seng og gak!" Men saa kan man ogsaa faa Syn for, hvor fuldkommen nødvendigt det var baade for Frelseren og Apostlerne at oprykke med Rod det frodige Udkrud, som saaledes voxede over det tredie Bud, thi det var ingenlunde plantet af Faderen i Himmelen. Vi forstaa, at for Tilbedelsen i Aand og Sandhed, maatte det være et Hovedpunkt at indprente, at dette „Bogstavens Væsen" var Gud en Vederstyggelighed; og saalangtfra at gjøre nogen retfærdig for hans Øine, var det kun en Aabenbarelse af, at den, der blev hængende i saadanne udvortes Ting, han

havde ikke engang et Glimt af Forstand paa Retfærdighedens og Hellighedens evige Krav i Herrens Lov.

Loven i den nye Pagt.

En ganske kort Betragtning af dette store og vigtige Spørgsmaal vil udentvivl netop her kaste Lys over den Sag, som vi behandle. Thi det, som gjelder den hele Lov, maa ogsaa gjelde det tredie Bud. Det, som gjelder Offer og Præstedømme og Kongedømme, maa ogsaa gjelde Sabbaten.

„Loven“ bruge vi dels om hele Israels Forfatning, alle dets Indretninger, alle Bestemmelser for Folkets Liv, Folkets Regjering, Folkets Gudsdyrkelse, kort sagt om alle de forskjellige Bud, som gjør Israel til et særeget Folk blandt Folkene, dels bruge vi „Loven“ særskilt om Guds hellige Aabenbarelse af hans Villie om Ondt og Godt, Synd og Hellighed.

Kristus er kommen forat opfylde Loven (Matth. 5, 17). Det maa forstaaes om en Opfyldelse i enhver Retning, i alle Dele og paa alle Maader. Han kom, født „under Loven“ som en virkelig sand Israelit, ja som den rette Israel. Alt, hvad Gud havde forordnet for Israel og krævet af Israel, det skulde han udføre og yde og opfylde. Loven forordnede Offer, han skulde være Offer og bringe Offer. Loven forordnede Præster, han skulde være den rette fuldkomne Præst; Loven vilde et Kongedømme i Herrens Folk, han skulde være den sande Konge; Loven forordnede Tempel i Guds Menighed, han skulde selv være det rette Tempel; Loven befalede Hvile og Høitid, han skulde være den rette Sjælens Hvile; Loven krævede af Israel, at det skulde være et helligt Folk, han var den rene og syndefri Israel.

Saaledes er Jesus kommen forat opfylde. I ham er baade Lov og Forjættelse bleven Ja og Amen. Men efterdi han bliver til evig Tid saa er hans Opfyldelse en evig Opfyldelse, og der trænges i al Evighed ingen anden. Han er Offer og Præst, Tempel og Konge, Hvile og Høitid, Retfærdighed og Hellighed til evig Tid. Loven er fuldkom-

men opfyldt, Israels Folks Maal er fuldkommen naaet, alt, hvad der af Gud har været krævet, er ydet fuldkommen og bestandig. Derfor er der i den nye Pagt kun dette ene, som spørges efter, at komme til Jesum og blive i ham; dersom nogen er i ham, da er Kristus ham Lovens Ende til Retfærdighed (Rom. 10, 4), og han skylder ikke Loven noget, ikke det allermindste.

Er da Loven tilintetgjort? Det være langtfra; den er opfyldt ved Kristus og stadfæstet ved Troen. Saalænge Jesus Kristus er, er han ogsaa Lovens Opfylder, og saalænge Loven opfyldes, er den ikke afskaffet. Himmel og Jord skulle forgaa; men ikke det mindste Bogstav, ikke en Tøddel af Loven. Men det kjødelige Israel med Offer af Bukke og Oxer, med Tempel af Sten og med Sabbat og Nymaane og Jubelaar, med alle Forbillederne, med alle Skyggerne, med Præster, som døe, og Konger, som vexle, det maa vige for den sande Israel og hans Opfyldelse af Loven. Og istedetfor et Folk efter Kjødet kommer det Folk efter Aanden, som ikke er Jøde eller Græker, Træl eller Fri, Mand eller Kvinde, men hvor Alle ere eet, een ny Skabning i Kristus.

Er der da ingen Brug mere for Loven i den nye Pagt, siden den er opfyldt i Kristus? Jo der er netop den allerstørste Nytte af Loven. Thi det ene fornødne for alle, som leve i den nye Pagts Tid, er jo at komme til Kristum og blive i ham; men dertil er Loven den rette Tugtemester, efterdi der er ingen, som kan kalde Jesum Frelser uden i sit Hjertes Nød og Jammer og Sønderknusselse. Loven skal drive os baade til at fly til Kristus Jesus med al vor Synd og til at blive i Frelseren i Tro og en god Samvittighed.

Loven er god, siger Apostelen, dersom nogen bruger den lovligen (1 Tim. 1, 8). Loven er hellig, siger den samme Apostel, og Budet er helligt og retfærdigt og godt (Rom. 7, 12). Loven er Guds Helligheds Aabenbarelse, hellig som Herren, fuldkommen, retfærdig og god som han. Men ingen Synder kan se Gud og leve, og for Synderen er Hellighedens

Krav ikke Liv, men Død. Thi Syndens onde Lyst bliver levende i Hjertet ved Budet. Synden reiser sig i os til Trods mod Budet, til Trods mod Gud. Loven gjør Synden til Overtrædelse, og derfor virker den Vrede (Rom. 4, 15). Men Guds Vrede er Synderens Død, og Loven bliver altsaa til Død. Den Kamp, som opstaar i et Menneskehjerte mellem Hellighedens Krav og Syndens Lyst, den ender altid, hvis den er fuldt oprigtig, med Menneskets fuldkomne Sønderknuselse. Men først i saadan syndig Jammers Følelse kan et Menneske for Alvor tage sin Tilflugt til den Frelser, som blev regnet blandt Misdædere. Og naar det da lyder med Aandens Magt til Hjertet: „Straffen laa paa ham, at vi skulde have Fred", da dø vi ved Loven fra Loven, da korsfæstes vi med Kristus, at vi skulle leve for Gud. Da brister Syndens Reb og Lovens Baand i samme Stund, og det arme, forpinte Hjerte, der er plaget af Syndens Lyst og Lovens Dom, ligger skjælvende og dog saligt ved sin Frelsers Bryst. Loven har gjort sin første Gjerning, Synderen er kommen til Kristus og er fri i ham. Da ere vi som døde løste fra Loven (Rom. 7, 6. Gal. 2, 19).

Naar Apostelen taler saaledes om Loven, da er det klart, at det nærmest er Hellighedens Bud, han mener, ikke saameget Israels folkelige Indretninger og borgerlige Love. Ogsaa disse sidste have gjennem Israels hele Historie opdraget Israel for Frelsen, som skulde komme, ogsaa disse sidste have fundet sin evige Opfyldelse i Kristus, ogsaa fra dem ere vi fri i Kristo; men de vare givne af Gud for Israels Folk til Tegn og Forbilleder for Frelseren og hans Menighed, og da Israels Historie fuldendes i Kristus, da ophører Forbillederne, fordi de ere opfyldte. Hellighedens evige Bud derimod ere ikke alene for Israels Folk, men for hvert enkelt Menneske en Tugtemester til Kristus. Israels folkelige og borgerlige Love tilhøre Historien og ophøre med Israels Historie; Guds hellige Villie aabenbaret i hans Lov tilhører Evigheden og bliver altid sig selv lig. Men naar nogen er

kommen til Kristus og har fundet Frelse hos ham, da er han fri, fordi han har af fri Naade faaet Jesus Kristus baade til Retfærdighed og Helliggjørelse og Forløsning; og Loven er ikke længer en Tvang og en Trusel, men den er indskrevet ved Aanden i Hjertet, og Kjærligheden, som er Lovens Fylde, er udøst i vore Hjerter ved den Hellig-Aand, som er os given. Den, som kommer til Kristus, bliver ikke fri til at overtræde Loven, men han bliver fri fra „Verdens Børnelærdom" (Gal. 4, 3,) fra den „kraftesløse og fattige Børnelærdom" (Gal. 4, 9,) fra de gamle Offere, de menneskelige Præster, det udvortes Tempel, de gamle Dage og Tider og Maaneder og Aar, som Israel maatte holde til Tegn paa ham, som skulde komme. Den, som kommer til Kristus, bliver ikke fri til at overtræde Guds hellige Bud; men han bliver fri til at holde dem, han bliver fyldt med den Kjærlighed, som ikke frygter, men som opfylder Loven uden Frygt (Luk. 1, 74)

Lovens Betydning for den nye Pagts Folk er dog ikke dermed udtømt. Thi den, som kommer til Frelseren drevet af Tordenen fra Sinai, han er vel kommen hjem, og dog er han endnu i Udlændighedens Land. Der staar endnu tilbage en Vandring i Kristus, medens vi ere i Verden. Og der er Fristelse og Fald paa Veien, der er mange Afveie, hvorpaa vi kunne lokkes bort fra vor Anfører og vort Hoved. Og gjennem alt er der vort syndige Kjød, som ikke alene selv altid er og indtil vor Dødsdag bliver „Dødens Legeme", men som ogsaa hindrer og besmitter Aandens Gjerning i os. Og Loven, som ikke er mod de fuldkomne, ikke mod de retfærdige, ikke mod Aandens nye Frugter og det Guds Menneske, som ikke synder, Loven er hele Tiden mod Kjødet og Kjødets Gjerninger. Vi ere frie efter Aanden, vi ere ikke frie til at gjøre Kjødets og Tankernes Villie. Derfor er Loven fremdeles vor Tugtemester, at vi skulle kjende og erkjende den Syndens Lov, som er i vore Lemmer (Rom. 7, 23), og altid paanyt søge Renselse og Syndernes Forladelse i Lammets Blod. Derfor er Loven os ogsaa et Lys paa vor Sti og en Lygte for vor Fod, til at vise os de slibrige Steder og de

skarpe Anstødsstene og de slugende Afgrunde, som Mørkets Fyrste gjerne vil lægge for Guds Pilegrimmes Fod paa Vandringen gjennem Verdens Nat og dens uklare Taager. Loven med sit gjennemtrængende Lys spreder Mørket foran os og hjælper til at vise, hvor Jesu Fod har sat et Mærke, i hvilket vi sikkert tør gaa, og hvor der er en tryg omend saare trang Vei for vor trætte og blødende Fod. Derfor er Herrens Vidnesbyrd trofast, det gjør den Enfoldige vis; Herrens Bud er rent, det oplyser Øinene.

Søge vi at samle vor korte Betragtning af dette vigtige Punkt i faa Ord, saa er Slutningen denne, at Jesu Gjerning er Lovens fulde Opfyldelse og derfor dens Stadfæstelse til evig Tid. Derfor har hver den, som er i den Herre Jesus Kristus, i ham en fuld Lovopfyldelse, en fuldkommen Retfærdighed for Loven, og Loven har intet mere at kræve. Dermed er alle Forbilleder og Tegn, som findes i den gamle Pagt, afskaffede for Kristi Menighed, og dermed er ogsaa Loven indskreven i de Troendes Hjerte, saaledes, at de i frivillig Lydighed elske Gud og derved blive Lovens Gjørere, ikke dens Hørere alene. Men saalænge og saalangt, som vi ere udenfor Kristus, ere vi endnu under Lovens hele Dom og Trældom, og saalænge vi endnu ikke have ombyttet Tiden med Evigheden og Forkrænkeligheden med Uforkrænkeligheden, blive vi altid bundne af de Former, som alt Liv, endog vort aandelige Liv i Gud, derved bliver underlagt.

Kristus og Sabbaten.

Der Tidens Fylde kom, udsendte Gud sin Søn født af en Kvinde, født *under Loven*, forat han skulde *frikjøbe* dem, som vare under Loven, at vi skulde faa den *sønlige Udkaarelse* (Gal. 4, 4. 5.). Efter dette Sted stod Jesus Kristus selv i et andet Forhold til Loven end hans *Troende*. Han var selv under Lovens Trældom, Straf og Forbandelse, forat vi, som tro, skulle vorde fri i ham. Han underkastede sig Omskjærelse og Offer og Tempelreiser og alle de udvortes Forordninger for Israels Folk, forat vi ikke

mere skulde være bundne af dem; han opfyldte Hellighedens Krav og led Syndens Straf i vort Sted, at vi ikke mere skulde være under Forbandelsen men ved Troen paa ham erholde Syndernes Forladelse, Retfærdighed for Gud og evigt Liv.

Vi maa derfor vente at finde, at Jesus Kristus ogsaa iagttager Sabbaten, ligesom han underkaster sig Omskjærelsen; men vi maa ogsaa tillægge, at deraf, at Jesus holder Sabbat paa jødisk Vis, deraf har ingen Ret til at slutte, at vi maa gjøre det samme. Tvertimod, deraf følger snarere det omvendte, at vi ikke mere skulle holde Sabbat efter Bogstavens gamle Væsen, men efter Aandens nye Vis og Maade.

Dog naar Guds Søn holder Sabbat, saa er det til samme Tid saa, at han ogsaa deri efterlader os et Exempel, at vi skulle efterfølge hans Fodspor. Ligesom han i sin Omgjængelse i Templet er vort Forbillede, saaledes ogsaa i den Maade, hvorpaa han holder Sabbat. Men ligesom han ophæver det udvortes jødiske Tempel ved at sige: „Her er den, som er større end Templet“ (Matth. 12, 6,) saaledes ophæver han den udvortes jødiske Sabbat ved at sige: „Menneskens Søn er Herre ogsaa over Sabbaten“ (Matth. 12, 8).

I dette Lys altsaa maa vi se Jesu Holdelse af Sabbaten, og komme ihu, at han var under Loven, forat vi skulde være under Naaden, og at han tillige gik foran paa den Vei, hvorpaa vi baade skulle og kunne følge ham Trin for Trin.

Jesus fulgte paa Sabbaten den sædvanlige jødiske Skik i hans Tid, nemlig at gaa i Synagogerne forat læse og betragte Guds Ord der (Matth. 12, 9. Mark. 1, 21. 3, 1. 6, 1. Luk. 4, 16. 6, 6. 13, 10.) Men i Synagogerne synes det, at Farisæerne og de Skriftkloge paa den Tid havde meget at sige og vare „ledende Mænd“. Jesus havde en større Magt over Folkets Hjerte og Sind, fordi hans Lærdom havde Enfoldets Myndighed og Kjærlighedens Ynde, og fordi han selv vandrede den Kjærlighedens og Ydmyghedens Vei, som han pegede paa. Lægedom for de syge og Barmhjertighed med de faldne var at finde hos ham, istedetfor Dom

og Kulde hos Farisæerne. Det gav Forargelse og Forbitrelse, Skinsyge og Had i Farisæernes Hjerte. „Synderes og Tolderes Ven“ blev de „Retfærdiges“ Afsky, og de hadede ham snart indtil Døden.

For Farisæerne blev det derfor en Livssag at berøve Frelseren hans Agtelse og Tillid blandt Folket og at tage hans Liv, hvis det ikke lykkedes at hindre hans Fremgang. Forat naa sit Maal vilde de fremstille Lovens Opfylder som Lovens Overtræder og Guds Søn, som den, der nedbrød Guds Anordning.

Hertil syntes de at have en god Anledning ved den Maade, hvorpaa Kristus holdt Sabbat. De fandt snart, at han vandrede i en Frihed, som stred bestemt imod deres Overlevering, og at hans Disciple fulgte ham heri. Og Evangelierne vise os paa en forunderlig klar Maade, hvorledes Farisæernes Bitterhed voxede just ved de Sammenstød, som Frelseren havde med dem i Synagogerne, idet han helbredede Syge paa Sabbaten og til samme Tid saaledes stoppede Munden paa Farisæerne, at de ikke havde et Ord til Undskyldning for sin hjerteløse Dom over ham og hans Gjerning.

De vigtigste Træk, som vi her fremhæve, er Jesu Helbredelse af den syge Mand ved Bethesda Dam (Joh. 5), hvor Jesus siger til den Syge: Tag din Seng og gaa! Det var Sabbat, og Frelseren svarer Farisæernes haarde Ord med den bestemte Afvisning: „Min Fader arbeider indtil nu, og ogsaa jeg arbeider.“ Derfor søgte de at slaa ham ihjel.

Paa en anden Sabbat gik Jesus ind i en Synagoge. En Mand med en vissen Haand var der, og Farisæerne toge vare paa ham forat se, om han vilde helbrede ham. De spurgte ham, om det var tilladt at helbrede paa Sabbaten; og han svarede: Naar et Faar falder i en Brønd paa Sabbaten, saa drage I det op; hvormeget bedre er ikke et Menneske; „derfor er det tilladt at gjøre vel paa Sabbaten“. Men Farisæerne gik strax hen og lagde op Raad mod ham sammen med Herodianerne, hvorledes de kunde slaa ham ihjel (Matth. 12. Luk. 6. Mark. 3).

Atter i en Synagoge paa Sabbaten var der en Kvinde, som havde været syg i atten Aar. Og Synagogeforstanderen vilde vise hende bort, fordi det var Sabbat; men Jesus svarede: Du Hykler, enhver løser sin Oxe og sit Asen paa Sabbaten og fører det til Brønden forat drikke; skulde det ikke være Ret, at denne Abrahams Datter, som Satan har bundet i atten Aar, skulde løses paa Sabbatsdagen. Og alle hans Modstandere bleve beskjæmmede, men Folket frydede sig over hans store Gjerninger (Luk. 13).

Og endnu en Gang mødte han Farisæerne i en Farisæers Hus paa en Sabbat. Og der var en vattersottig Mand tilstede. Og han spurgte dem: Er det tilladt at helbrede paa Sabbaten? Men de taug; men Jesus helbredede den syge (Luk. 14).

Foruden disse Helbredelser omtale vi endnu Disciplene, som plukkede Ax paa Sabbaten og spiste Kornene (Matth. 12, 1—8). Deres Brøde var i Farisæernes Øine den, at de høstede Korn paa Sabbaten. Denne Beretning er af saameget større Betydning for os just af den Grund at her handles om Disciplene, og Jesus forsvarer dem ved at give et lidet Indblik i, hvorledes hele den gamle Pagts Herlighed forsvinder ved Siden af den nye Pagt, som oprettes ved ham. Og Jesu Ord ved denne Leilighed fører os derfor lige ind i Kjernen af Spørgsmaalet, om de gammeltestamentlige Anordningers Betydning i den nye Pagt. Han svarer Farisæerne med at henvise først til David, som aad Skuebrødene, dernæst ved at pege paa, at Præsterne ved selve Tempeltjenesten brød Sabbatsbudet, og derpaa lægger han til: „Her er den, som er større end Templet". Dersom altsaa Tempeltjenesten gjør Præsterne fri for Sabbatsbudets Bogstav, hvormeget mere ere Jesu Disciple, som ere i ham, fri for al Bogstavtrældom. Han, som er det rette Guds Tempel, han giver dem, som ere i ham, en langt større Frihed end det gamle Tempel gav dem, som der forrettede Præstetjeneste. Men han lægger endnu til et større Ord, som viser endnu længere frem: „Sabbaten blev til for Menneskets Skyld, ikke Mennesket for

Sabbatens Skyld. Saa er da Menneskens Søn Herre ogsaa over Sabbaten" (Mark. 2, 27. 28). Dermed er det sagt, at Sabbaten og dens udvortes Jagttagelse ikke er en Ordning, der følger med Nødvendighed af Guds Væsen, saaledes som Kjærlighedens Krav er en nødvendig Følge af Guds egen Natur; men Sabbaten er en guddommelig Orden, der er sat for Menneskets Skyld. Og naar den har ydet Mennesket den Hjælp, som den kunde og skulde give, saa er det Menneskens Søn givet at raade over den; thi han er dens Herre. Derfor gjælder det her, at Herren har Behag i Miskundhed og ikke i Offer (Matth. 12, 7), og dette Ord skulde veilede Farisæerne fremfor deres Overlevering, saaat de ikke ukjærligen fordømte de uskyldige Disciple, som ikke havde overtraadt Guds Bud, men kun Menneskebud, hvormed Farisæerne troede at ære Gud. Herren vil ikke dyrkes ved udvortes Gjerninger; de ere ham en Vederstyggelighed, naar der bag dem er den Tanke, at de ere tilstrækkelige til at afspise hans Fordringer med; men Herren vil dyrkes ved et Hjerte, som er fyldt af Kjærlighedens nye Væsen.

Kaste vi et Blik tilbage paa disse Brydninger mellem Kristus og Farisæerne angaaende Sabbatsbudet, og vi spørge, hvorledes Kristus nu altsaa har talt om og handlet med Sabbaten, saa finde vi i hans Omgjængelse en fuldstændig Uafhængighed af Farisæernes Menneskebud og afskyelige Bogstavtrældom, men til samme Tid den fuldkomne Underkastelse under Guds Bud og Anordning, som tilhørte hans Frelserkald. Han var i Farisæernes Øine en Sabbatsbryder, han er for Loven dens fuldkomne Opfylder.

Vi finde ogsaa, at han i Ord og Gjerning efterlader os denne Lærdom, at den rette Gudsdyrkelse bestaar ikke i at hvile fra udvortes Arbeide, for derved at skaffe sig en meget bekvem Adgang til at rose sig for Gud og Mennesker; men den sande Gudsdyrkelse er Hjertets Hengivelse til Gud i Tro og Kjærlighed.

Der er ogsaa i hans Ord, naar han forsvarer sine Disciples Færd paa Sabbaten, en Antydning af, at ligesom det

gamle jødiske Tempel er forbilledligt og maa vige for ham, som er det sande Tempel, saaledes maa ogsaa den gamle, jødiske Sabbat vige for ham, som er den rette Sjælens Hvile.

Den kristne Menighed og Sabbaten.

Der er neppe nogen gammeltestamentlig Indretning, som har en saa stor Betydning for Kristendommens Udbredelse og Menighedsdannelsen som Sabbaten. Med inderligt Alvor og hjertelig Formaning havde Profeten Esaias i det 56de Kapitel paalagt Israel at holde Sabbaten i den sidste Tid, før Herren kom. Jo mere Tiden nærmede sig for Herrens Komme, desto mere skulde Israel, som paa den Tid var adspredt blandt Hedningerne, give Agt paa Sabbatens Helligholdelse. Vi vide, at Omskjærelsen og Sabbaten var de tvende Pagtestegn for Israel, de vare derfor ogsaa den største Forargelse for Hedningerne. Der kunde derfor være en særegen Fristelse for Israel i Adspredelsen til at ophøre med Sabbatshvilen. Paa de mangfoldigste Maader kom Israels fuldkomne Hvile fra alt Arbeide paa den syvende Dag i Strid med den hedenske Verden trindt om dem. Derfor giver Profeten Israel en saa indtrængende Formaning for disse sidste Tider, at de ikke maa forsage og opgive Pagtestegnet, men holde Sabbaten hellig og lære de Fremmede det samme. Derigjennem skal Veien banes for Hedningernes Indgang i Guds Rige og derved skal Herrens Tempel blive et Bedehus for alle Folk (Es. 56, 1—7).

Som Profeten havde spaaet, saaledes skede det ogsaa. Det romerske Rige havde været Middel til at kaste Jøderne omkring i hele Hedningeverdenen. De var blevne „udsaaede“ blandt Folkene. De havde ogsaa bevaret Pagtestegnene, baade Omskjærelse og Sabbat. De havde paadraget sig Verdens Had og Romernes Foragt; men de havde holdt ud. De havde reist sine Synagoger rundt om i Byerne, og de havde hver Sabbat læst Moses i dem (Ap. Gj. 15, 21). Og trods Forfølgelse og Bespottelse, havde de dog næsten overalt vundet

nogle „Fremmede“, som samledes med dem forat høre det underlige, stærke Guds Ord, som læstes hver Sabbat.

Til denne jødiske Missionsvirksomhed knytter Apostlernes Missionsarbeide sig ganske nær. De havde Ret og Adgang til at tale i Synagogerne; de gik derind paa Sabbatsdagen, naar Ordets Læsning samlede Folket; de talte frimodigen Evangeliet til dem, som allerede vare beredte ved Lovens Hørelse. Og høstede de end ofte Had og Forfølgelse af Jøderne, saa vandt de desto flere af Hedningerne. Og hvad den jødiske Synagoge med megen Møie og under stor Lidelse havde saaet, det blev en Glædeshøst for den kristne Menighed. Sabbatens Overholdere i Hedningeverdenen bleve de første, som indgik i det nye aandelige Tempel, som Evangeliet reiste, hvor det lød.

Stor og uvurderlig var saaledes Sabbaten for Kristi Evangeliums Udbredelse; og dog finde vi hverken i det nye Testamente eller i Kirkens Historie nogetsomhelst Spor af, at Apostlerne gjorde noget, forat de kristne Menigheder skulde vedblive at feire Sabbaten paa jødisk Vis. Det var en Selvfølge, at de Kristne af Jøderne holdt baade Tempel og Sabbat i Ære en lang Tid, og at de tildels ophøiede disse gamle „afskaffede“ Indretninger over Frelseren, den Herre Jesus Kristus; men vi finde aldrig, at de Kristne af Hedningerne bleve lærte at holde Sabbaten. Meget mere finde vi, at naar vildfarende Jødekristne vilde lægge hele Moselovens Aag paa de Hedningekristnes Nakke, saa optraadte Apostlerne derimod med megen Kraft og Bestemthed. Og Paulus advarer særskilt mod at lade sig besnære af saadanne Lærdomme, som atter vilde føre de Kristne under „Verdens Børnelærdom“ og føre dem til den Anskuelse, at den rette Gudsdyrkelse ikke bestod i Hjertets Tro og Aandens Frihed, men i visse udvortes Skikke og Ceremonier, og han nævner blandt disse udvortes Skikke ogsaa Sabbater og Dage og Maaneder og Aar (Gal. 4, 10 Kol. 2, 16).

Man kan derfor forarge sig over Apostlernes og Menighedens Frihed saameget man vil, og der har naturligvis altid

været dem, som har gjort det, og der er mange saadanne den Dag idag; men det kan slet ikke forandre Sagen, som er den, at den gamle Dag er forbi, og Menigheden holder

En ny Dag.

Vor Frelser opstod fra de Døde den første Dag i Ugen. Dermed begynder en ganske ny Tid. Jesus Kristus, Guds Søn var al Skabningens Førstefødte, nu er han ogsaa den Førstefødte af de Døde, Førstegrøden af de opstandne. Han var Skabningens Hoved, nu er han ogsaa Menighedens Hoved og sit Legemes Saliggjører. Nu er Skabningens Herlighed blegnet for Forløsningens, og det jordiske Liv og den gamle Slægt er traadt tilbage for det himmelske Liv og den nye, Guds Børns Slægt. Jesu Kristi Opstandelse deler derfor hele Verdenshistorien i tvende store Tider, Skabningens Tid og Gjenløsningens Tid; og det kan ikke undre os, om alle gamle Dage og Tider maa vige for den nye Tid, som nu begynder. Skabelsen bliver ikke længer det store Minde, hvortil Guds Børn skue tilbage, thi nærmere end Skabelsens Lys straaler os imøde Retfærdighedens Sol, der oprandt paa Paaskemorgen, og dens Lys overstraaler alt.

Israels Menighed forenede med Ihukommelsen af Skabelsen Mindet om Frelsen fra Ægypten paa sin Sabbat; men hvor falmer ikke dette Minde ved Siden af Paaskedagsmindet? Hvad Skabelsen havde bestemt Mennesket til, og hvad Befrielsen fra Ægypten havde betegnet og afskygget, det var nu opfyldt og virkelig tilstede; Guds Søn, fri og frelst, ja Seierherre over Død og Helvede, stod midt i den syndige Verden, rede til at drage efter sig alle, som vilde modtage den Forløsning, som er i hans Blod. Befrielsen fra Ægypten glemmes for Befrielsen fra Synd, Død og Satans Rige; og der er ingen, som kan undre sig, om den nye Dag med det nye himmelske Frihedsminde overstraaler den gamle Dag med dens jordiske Frihedsminde.

Og dersom Dagen til Minde om Skabelsen og Befrielsen fra Ægypten havde været Pagtestegn for det gamle Is-

rael, saa er der nu et nyt Tegn, som er Jøder en Forargelse og Græker en Daarlighed, det er den korsfæstede og gjenopstandne Guds Søn, og det bør ikke give nogen noget Anstød, at det nye Tegn overstraaler det gamle, som kun var Billede paa det, som skulde komme.

Det er Kristi Opstandelse og Aandens Udgydelse som ophæver den gamle Tid og begynder den nye, og Jerusalems Ødelæggelse følger til et afgjørende Vidnesbyrd om, at den gamle Pagt med dens udvortes Indretninger er afløst af den nye. Abrahams Afkom efter Kjødet er ikke længer Guds Israel, men Jesus Kristus og alle de, som ere forenede i ham, de ere det nye Guds Folk, de ere det Israel efter Aanden, der ikke skal ophøre at voxe og tiltage, førend det boer fra Hav til Hav, fra Floden indtil Jordens Ender.

Det nye Folk ser tilbage til sin Skabelses og Forløsnings Dag paa lignende Maade som det gamle Folk. Men den store grundlæggende Kjendsgjerning for det nye Folk er Jesu Kristi Opstandelse; den store Dag i det nye Folks Liv er den Dag, paa hvilken Menighedens Hoved og Herre stod med Triumf og Seier over alle sine Fiender. Da han bragte Liv og Uforkrænkelighed for Dagen, da var der givet Ugens første Dag et Minde, som var langt herligere, langt større, langt kraftigere, end det Minde, som Ugens sidste Dag bar med sig.

Det har været forsøgt at føre den kristne Menighed tilbage under Omskjærelsen, det har ogsaa været forsøgt at føre den tilbage under Sabbaten. Det er fuldkommen tilstrækkeligt for at afvise denne Vildfarelse at pege paa de første kristne Menigheders Exempel og paa Apostelens Ord i Gal. 4 og Kol. 2. Men der har paa den anden Side ogsaa været dem, som har villet berøve Menigheden dens nye Dag ved at fremkomme med den Paastand, at i den nye Pagt er der enten ingen hellig Dag eller ogsaa ere alle Dage hellige, og vor Sabbat er ikke en Dag, men det er Jesus Kristus selv. Ogsaa mod denne Skjævhed sætte vi de første Menigheders Exempel. Thi saa rigtigt som det er, at vor Sabbat er Je-

sus Kristus, og at vi derfor ikke mere holde Sabbaten, saa urigtigt er det at berøve Menigheden dens nye Dag med det store Opstandelsesminde, den Dag, som ligefra Kristi Opreisning fra de Døde og indtil denne Stund har været holdt i Menigheden og af Menigheden med Guds Ords Læsning og Betragtning, hvorved den er bleven en Opstandelsens og Gjenfødelsens Dag for Tusinder og atter Tusinder, som end i Evigheders Evighed ville prise Herren for det Søndagsminde, han har givet dem.

Ingen redelig Forskning kan komme til noget andet Resultat, end at Opstandelsesdagen har været feiret i den kristne Menighed ligefra den Dag, da Kristus opstod. Paa selve Opstandelsesdagen finde vi Disciplene forsamlede, og Jesus aabenbarer sig for dem (Joh. 20, 19). Otte Dage derefter finde vi dem atter forsamlede, og atter aabenbarer Frelseren sig for dem (Joh. 20, 26). Og langt ude i Lilleasien, i Troas finde vi Skikken og Dagen igjen, naar det i Ap. Gj. 20, 7 siges, at Brødrene i Troas vare forsamlede paa den første Dag i Ugen „forat bryde Brødet“. Hvem skulde vel have indført den Skik og den Dag i Troas om ikke den samme Apostel Paulus, som der havde prædiket Evangelium? Den samme Dag, Ugens første Dag, bliver ogsaa i 1 Kor. 16, 2 af Paulus fremholdt som den passende Dag til Indsamling af Kjærlighedsgaver for de fattige Menigheder, og Grunden dertil er vel netop den, at Menigheden da var samlet til Brødsbrydelse og Kjærlighedsmaaltid, hvorved Kollekten passende kunde optages. Der er ogsaa al Grund til at tro at „Herrens Dag“ i Joh. Aabenb. 1, 10 er Betegnelse af Søndagen, da dette virkelig er Søndagens Navn i hele den gamle Kirke.

Efter alle disse Vidnesbyrd er der ingen Tvivl om, at Menigheden har feiret Søndagen som sin Festdag ligefra Begyndelsen af. Det kan derfor ikke nytte enten at ville føre os tilbage til Sabbaten, eller at ville tage Søndagen fra os. Den er saa gammel som Menigheden, og den vil følge Me-

nigheden saalænge den er paa Jorden under Forkrænkelighedens og Timelighedens Kaar.

Gaa vi fra det nye Testamente over til Kirkens ældste Lærere og deres Skrifter, saa forefinde vi en uafbrudt Række af Vidnesbyrd, som alle samstemme derom, at Menigheden holder ikke Sabbat; thi Kristus er dens Sabbat; men Menigheden holder Søndagen som sin Forsamlingsdag, sin Festdag, sin Kommuniondag. Vi ville her kun anføre nogle ganske faa Exempler, som vi tro ere ganske tilstrækkelige til at vise, at paa den ene Side betragte de Sabbaten som ophævet tilligemed Omskjærelsen og de udvortes Offere, paa den anden Side er Søndagen Menighedens uundværlige Dag til Bøn og Læsning og Kommunion.

I Barnabas's Brev (skrevet i Begyndelsen af det andet Aarhundrede) læse vi: „Gud skabte Verden i 6 Dage, derved betegnes, at i sextusinde Aar skulle alle Ting tilendebringes. Og ved Hvilen paa den syvende Dag betegnes, at Sønnen skal komme igjen og dømme de Ugudelige og tilintetgjøre denne Verden og da skal han hvile i Herlighed paa den 7de Dag. Den ottende Dag er da den nye Verdens Begyndelse. Derfor holde vi den ottende Dag med Glæde, paa hvilken Kristus opstod, aabenbarede sig, og opfor til Himmels."

Fra den samme Tid er Plinius's berømte Brev om de Kristne til Keiser Trajan. Den store Hedning fortæller om saadanne, som ved Keiserens Befaling havde forladt de Kristnes Forsamling, og deres Vidnesbyrd om Kristi Efterfølgere: „Men de paastode, at deres største Brøde eller Vildfarelse var den, at de pleiede paa en bestemt Dag før Solopgang at komme sammen og synge en Lovsang for Kristus som Gud. Og derefter pleiede de at gaa fra hinanden for siden igjen at samles forat nyde et Maaltid af forskjellige, men uskyldige Spiser". Det er tydeligt nok, at det allerede er et Særkjende for de Kristne, at de har sin bestemte Dag til Gudstjeneste, og vi finde, at der er to Sammenkomster af Menigheden paa denne bestemte Dag, den første Sam-

menkomst en sædvanlig Gudstjeneste, den anden en Kommunion.

Justinus Martyr, der led Døden for sin kristne Tro omkring Aar 165 beskriver noget nærmere de Kristnes Søndagsgudstjeneste saaledes: „Paa Søndagen komme alle, som boe i Byerne og paa Landet sammen paa eet Sted; da læses Apostlernes og Profeternes Skrifter, saavidt Tiden tillader det. Naar Forelæseren standser, holder Forstanderen en Formaningstale til at efterfølge disse ypperlige Lærdomme. Derpaa staa vi alle op til Bøn, og naar den er tilende, bliver der frembaaret Brød og Vin og Vand, og Uddelingen begynder; til de fraværende sendes det ved Diakonerne. De, som have Overflod og god Villie, give efter Behag; det, som paa denne Maade samles, opbevares af Forstanderen. Denne uddeler deraf til Faderløse og Enker, eller til Syge og Trængende eller til Fremmede; overhovedet sørger han for alle Fattige. Men vi forsamle os om Søndagen, ikke alene fordi det er den første Dag, paa hvilken Gud har skabt Verden, men ogsaa fordi vor Frelser paa den Dag opstod fra de Døde. Thi han blev korsfæstet paa Dagen før Lørdag; og paa Dagen efter Lørdag, som er Søndag, viste han sig for sine Apostle og Disciple og lærte dem det, som vi nu fremstille".

Den samme Justin, som saa udtrykkelig og klart bevidner Søndagens Helligholdelse ved Skriftlæsning, Prædiken, Bøn og Kommunion, omtaler ogsaa ligesaa tydeligt, at Sabbaten er afskaffet. Han siger til en Jøde, som bebreider de Kristne, at de ikke holde Sabbaten: „Den nye Lov kræver af Eder, at I skulle holde en bestandig Sabbat, og I tro, naar I har tilbragt en Dag i Dovenskab, at I ere gudfrygtige, og I forstaa ikke, hvorfor dette har været befalet Eder." Og atter: „Ligesom derfor Omskjærelsen begyndte fra Abraham, og Sabbaten og Offerne fra Moses, idet de vare befalede Eder for Eders Folks Hjerters Haardheds Skyld, saaledes vare de ogsaa efter Faderens Raad bestemte til at ophøre i Jesus Kristus, Guds Søn".

Det fremgaar med en mærkelig Klarhed af disse Udtalelser, at det er den kristne Menigheds sikre Overbevisning, at den gamle Dag er opfyldt og ophævet ved Kristus, og at Menigheden feirer en ny Dag, Kristi Opstandelsesdag, idet denne tillige fremtræder for Menighedens Bevidsthed som den første Skabelsesdag, Lysets Dag. Det legemlige og det aandelige Lys frembrød begge af Mørket paa denne Dag, og som den legemlige Sol spreder sine Straaler over den ganske Jord, saaledes er det Menighedens høie Kald at sprede Evangeliet om Retfærdighedens Sol fra Jordens ene Ende til den anden. Søndagen er den Dag, som Menigheden særlig benytter, og som den nødvendigvis trænger forat sprede Straalerne af Jesu Herlighed i Verdensnatten og Verdensmørket.

Det er ingen Sag selv for et uøvet Øie at se, hvorledes der ogsaa strax indtræder en ikke ubetydelig Forskjel i den Maade, hvorpaa Sabbaten holdtes i Israel, og den Maade, hvorpaa den kristne Menighed feirede Søndag. I det gamle Testamente er H v i l e n f r a a l t A r b e i d e det første og fornemste, i det nye Testamente er O r d e t o g N a d v e r e n og M e n i g h e d e n s F o r s a m l i n g om dem aabenbart det vigtigste Træk i Helligholdelsen. Det svarer til de to Pagters Natur og Væsen. Israel er det biende og længtende Guds Folk, som vel tilbeder den eneste sande Gud og derfor tryggelig h v i l e r i ham, men som endnu ikke har naaet til den Dag, da „Hedningernes Lys“ er oprundet i dets Midte. Israel er udskilt fra Hedningerne og boer ensomt blandt Folkene, det er indadvendt og bier i Stilhed paa Herrens Time. Derfor er dets Sabbat en stille Hvilens Dag for Herren, og den er et Tegn og et Vidnesbyrd ved selve sin ophøiede Ro for de urolige og søgende Hedningefolk. Anderledes med det nytestamentlige Guds Folk. Det har til sit Kald at fylde den ganske Jord med Vidnesbyrdet om Frelseren, om ham, som vil have alle Folk til sine Disciple. Tiden er kommen, da „Guds Rige“ skal udbredes fra Jerusalem til Samaria og indtil Verdens Ender, og dertil svarer den nye Dag. Den er Evangeliets og Prædikenens Dag,

den er Dagen, da Menigheden opløfter sin Røst og raaber Brudens „Kom!" til hver hungrig og tørstende Sjæl; og saalangtfra at den fuldkomne Hvile fra alt Arbeide er det fremtrædende, er det tvertimod saa, at den kristne Menighed først da for Alvor forstaar sin Dag, naar den er kommen til en grundig Erkjendelse af, hvad Herren mener, naar han siger: „Min Fader arbeider indtil nu, og ogsaa jeg arbeider". Det er Arbeidet, Aandens kraftige Idræt for Guds Riges Udbredelse, for Ordets Forkyndelse, for Sjælenes Frelse, som er det mest fremspringende i Helligholdelsen af den Dag, som er Menighedens Dag til Ihukommelse af Guds Søns Seier over Død og Grav og Helvede. Ved Siden deraf fremtræder ogsaa Menighedens Hvile i Samfundet med sin Herre og Frelser i Nadveren som et bestemt Træk i den første kristne Menigheds Søndag.

Det er allerede berørt, at de Jødekristne ogsaa feirede Sabbaten. Den forsvinder mere og mere, og Sabbatsholdelsen bliver snart en Partisag for enkelte Jødekristne, som ikke turde eller vilde tage Skridtet fuldt ud og erkjende Jesus Kristus som Lovens Ende til Retfærdighed for hver den, som tror.

Vi finde ikke fra den allerældste Tid noget ligefrem Vidnesbyrd om, at de Kristne af Hedningerne afholdt sig fra legemligt Arbeide paa Søndagen udenfor den Tid, i hvilken Menigheden var samlet om Ordet og Nadveren. Det varer dog ikke længe, førend det bliver en inden Menigheden anerkjendt Sag, at det maa saa være. Tertullian er den første, som omtaler, at Arbeidet standsede om Søndagen. Det er jo ogsaa en Selvfølge, at dersom Menigheden virkelig havde erkjendt denne Dag som Herrens Dag, som Dagen, der var offret til Herrens Ords Betragtning, til Menighedens Opbyggelse i Troen, til Guds Riges Udbredelse, saa maatte alt andet Arbeide vige for den store hellige Sag, som særlig skulde fremmes paa denne Dag.

Det var allerede forlængst den kristne Menigheds Vis at afbryde det legemlige Arbeide paa Søndagen, da Kristen-

dommen blev Statsreligion i det romerske Rige. Keiser Konstantin, som paa saa mange Maader søgte ved Lovgivning og Politik at fremme den Religion, som han selv bekjendte sig til, søgte ogsaa ved Lov at standse Arbeidet paa Søndagen baade blandt Hedninger og Kristne. Hans Lov er den første Helligdagslovgivning, som findes inden Kristenheden, og den er derfor af den Betydning, at vi anføre den her: „Alle Dommere, Bybeboere og Haandværkere skulle hvile paa den hellige Søndag. Men Landmændene kunne frit og efter Behag beskjæftige sig med Agerdyrkningen. Thi det hænder ofte, at Saaning og Plantning ikke kan udføres saa heldigt paa nogen anden Dag, saaat de, ved at forsømme Leiligheden, kunde forspilde de Velsignelser, som den guddommelige Godhed udøser over os". — Naar vi erindre, at denne Lov er givet for hele det romerske Rige, baade for Kristne og Navnkristne og Hedninger, saa forstaa vi, at den gaar saalangt som paa nogen Maade muligt henimod et fuldstændigt Forbud af alt Arbeide paa Søndagen.

Vi maa imidlertid mærke os, at netop paa denne Tid, da Kampen mellem Jødedom og Kristendom ganske ophørte, fordi Jøderne ikke længer havde nogen Anledning til at angribe de Kristne, paa denne Tid begynder den Anskuelse at dukke op, at Søndagen er ikke en ny Dag, men den er den jødiske Sabbat, som er bleven flyttet til en anden Dag. Og der fremkommer derfor Krav paa, at alle Forordninger for Sabbaten skulle overføres paa Søndagen. Eftersom Keiser Konstantins Statsreligion vænnede Folk til at betragte Menigheden som et udvortes og kjødeligt Guds Rige paa Jorden, sneg der sig ind mange jødiske Former i Kirken. Og iblandt dem trængte ogsaa den Mening sig frem, at Søndagen var intet andet end Sabbaten forflyttet til en ny Dag. Det tog dog lang Tid, førend denne Anskuelse blev almindelig anerkjendt. Thi da der ikke kunde opvises noget eneste Sted af den hellige Skrift, som bevidnede, at enten Herren selv eller Apostlerne havde forordnet en saadan Overførelse af Sabbaten til Søndagen, saa var det ikke let at svare paa

det Spørgsmaal: Hvem har overflyttet Sabbaten, og hvem har havt Ret til at gjøre det? Det er først langt nede i Middelalderen, da den katholske Kirke vovede at sige og gjøre hvadsomhelst, at man faar Svar: „Kirken“ har forandret Dagen fra Lørdag til Søndag, og alt, som er befalet om Sabbaten, gjelder derfor ogsaa om Søndagen.

Søndagen var imidlertid ingenlunde den katholske Kirkes eneste Helligdag, og Evangeliets Prædiken var dengang ikke meget anseet i Kirken. Der var en Sværm af andre Helligdage for Helgener og Helgeninder af alle Slags. Alle skulde være mindst ligesaa gode som Søndagen, og det blev derfor vanskeligt nok at gjennemføre en fuldkommen Arbeidsstandsning, naar Tallet af Hviledage blev saa stort. En udvortes Jagttagelse maatte der dog være, forat der kunde være en fortjenstlig Gjerning mere. Den vigtigste „Helligholdelse“ af alle disse Dage blev derfor at høre „Messe“ og, naar det kom høit, skrifte for Præsten. Resten af Dagen blev gjerne brugt til Forlystelser eller til Arbeide.

(Fortsættes).

Vegter, Vegter, hvad lider Natten.

Julefortælling af Sven Oftedal.

(Fortalt ved Studenternes Julefest.)

Vi begive os til „den store Konges Stad“ „Fredens Bolig“ Jerusalem. J den sydvestlige Del af den myldrende By med sit „Tempel“ sine Paladser, og sine 460 Synagoger komme vi hen til en smal ensom Gade paa selve Bjerget Zion, men i en af de smudsigste og fattigste Dele af Byen. Henimod Enden af Gaden, hvor den er mindre tæt bebygget og hvor en og anden Bygning er falden sammen næsten i Ruiner, hæver sig et lidet Hus, eller snarere Hytte, ikke langt fra den Port, der hos Nehemias kaldes „Kildeporten“, og fører ned til „Siloams Dam“.

Huset har kun en nøgen graaagtig Mur udtil Gaden med en liden smal Dør og et spaaneklædt Vindu eller Glug ovenfor. Indenfor Døren udvider sig et lidet Gaardsrum med fire høie Mure rundtomkring, og midtfor Indgangsdøren paa den anden Side af Gaardsrummet er der atter en Dør som fører ind i den egentlige Beboelsesleilighed. Derinde bor en gammel Mand, som heder Simon.

Simon var kjendt videnom i Nabolaget blandt sine fattige Troesbrødre. Han var selv fattig, og havde kun med Besvær det allernødvendigste; men var der en endnu fattigere Gjenbo med hvem han kunde dele sit Brød eller sin Krukke Cisternevand, — var der blandt Naboerne nogen syg, hos hvem han kunde vaage og gjøre en Sygepleiers Tjeneste, — var der nogen gammel Mand, svagere end ham selv, hvem han kunde støtte hjem fra Synagogen eller Templet, — var der endelig nogen aandeligt lidende, nogen falden og angrende, hvem han kunde husvale og ophjelpe ved „Skrifternes Trøst", saa var Simon rede med hele sit Hjerte; og det syntes snarere, som om de Nødlidende og Bekymrede gjorde ham en Tjeneste, naar han fik Lov at være til nogen Hjælp og Opmuntring for dem. Derfor vor han kjendt og afholdt vidt og bredt paa Zions Bjerg, og med særdeles Agtelse, næsten Ærefrygt, var han seet paa som en af dem, der isandhed forventede „Israels Trøst", en Ærefrygt, der var om muligt endnu meget større, fordi det blev sagt om Simon, at han skulde ikke dø, før han havde seet „Herrens Salvede". Det var da heller ikke at undres over, at de fleste af de faa i Jerusalem, der forventede med Længsel Messias som en Frelser fra deres Sjælenød, de saakaldte „Stille i Landet" baade kjendte og holdt sig nær til Simon.

Det var silde en Sabbatseftermiddag. Simon kom vandrende henimod sit beskedne Hjem med Hovedet tungt bøiet mod Jorden; han mærkede ikke engang de faa forbigaaende, der med Ærefrygt hilsede den ludende Olding. Det maatte være sørgelige Tanker, der tyngede det lange sølvergraa Skjeg nærmere mod Støvet. Simon kom noget senere hjem idag,

end han ellers pleiede, naar han om Sabbaten vendte hjem fra Synagogen. Han havde nemlig idag gaaet indom til en Bekjendt, en gammel Mand, med hvem han stadigen pleiede at vandre tilsammen fra og til Synagogen; de talte da gjerne om Guds Kjerlighed til sit Folk, og opmuntrede hinanden gjensidigen med „Israels Haab", og idag savnede han ham og gik derfor at se til ham; han fandt ham syg baade paa Legeme og Sjæl, syg til Døden.

To Sønner og en gammel Søster stod om den syge; det var alt paa den fjerde Dag, han laa og led og kjæmpede med Døden; han laa halvt opreist hvilende paa sin Albue; thi over Ryggen var Huden afflænget efter tunge Pidskeslag. Det var Herodes Tjenere, som havde udført deres Herres Befaling paa den fattige Olding, fordi han uforbeholdent havde dadlet Tyrannens Mord paa Børnene i Bethlehem, hvorom der gik dumpe Rygter. Herodes søgte at dæmpe sin Samvittighed ved nye Mord.

Simon satte sig ved Sengekanten; de gamle Venner forblev begge to i lang Tid tause; Simon førte Haanden op til sit Øie, for at stanse en tung og bitter Taare, der uimodstaaeligt trængte sig frem. Den Syge aandede tungt og besværligt. „Hvorlænge Herre vil du glemme mig for bestandigt? hvorlænge vil du skjule dit Ansigt for mig?"

Det kom som et Pust af Fortvivlelse, hviskende fra den Døendes hvidblaa Læber. Saa begyndte Simons Taarer at rinde rigelig over Kinderne, og hans Hjerte opvarmedes for Herrens Ære og „Israels Trøst", og han sagde: „Nær er Herren hos dem, som have et sønderbrudt Hjerte, og dem, som have en sønderknust Aand frelser han". (Ps. 34. 19). „Den Elendige raabte og Herren hørte og af alle hans Trængsler frelser han ham (Ps. 34. 7); et Øieblik varer hans Vrede, en Levetid hans Naade; om Aftenen kommer Graad som Gjest, om Morgenen er der Frydesang" (Ps. 30. 6). Og saa gik han videre og skildrede Herrens Kjerlighed og Barmhjertighed, hans Naade og Miskund, hans Forjættelser og hans Salvede, med saadant Liv og Varme, som

kun den kan, der har erfaret Salighedens Forsmag i sit eget Hjerte, og det kom som en huldsalig vederkvægende Strøm i den Syges Sjæl. Hans Øine lukkedes, hans Aasyn opklaredes som af et saligt Smil, og før Talen endnu var tilende havde han glemt Pidskeslag og Fiender og Smerter og Mismod; han var alt hjemme i Abrahams Skjød, og hans Sjæl udaandede i disse Ord, der var blevne hans Livs Psalmesang:

„Herre, jeg forlader mig paa din Miskundhed; mit Hjerte fryder sig i din Frelse, jeg vil lovsynge Herren, thi han har gjort vel imod mig". (Ps. 13, 6).

Simon gik derfra glad og dog med nedtynget Hjerte; han kom at tænke paa Elias og Achab, som forfulgte ham, og han stundede efter sin Forløsning, som Vegteren efter Morgenen:

Vegter Vegter, hvad lider Natten.

Det var det Raab, hvorpaa de „Stille" kjendte hinanden i denne Trængselens og Uretfærdighedens Tid, og det var blevet Morgen- og Aftensang for den gamle Simon.

Thi Herodes havde ikke ladet sig nøie med at myrde sin egen Hustru Mariamne og hendes to Sønner og hendes hele Slægt. Der var intet Middel han skyede for at befæste sig paa sin Trone. Ved Trusel og Gaver havde han efterhaanden vundet Præster og Skriftkloge, Pharisæer og Sadusæer, kort alle de Mægtige og Anseede for sig, og de var alle tilbøielige til at glemme Romernes Formynderskab for at sole sig i Herodes kongelige Glans; og de var let bevægede til i Herodes at se en Forløber for „Herrens Salvede", fordi de i deres kjødelige Sind havde glemt Synden og Dommen og kun ventede af Messias, at han skulde omstyrte alle Riger og sætte de tolv Stammer med Raadet, og de høie Sadusæer og Pharisæer i Spidsen paa Romernes verdensherskende Trone.

Derfor nærede Herodes, med alle disse Venner, et bittert Fiendskab mod enhver, som i Stilhed forventede Messias, som den, der er saaret for vore Overtrædelser og knust for vore Misgjerninger; og som troede, at Straffen skulde ligge paa ham, paa det at vi skulde faa Fred og Lægedom ved

hans Saar, og at vi alle have faret vild som Faar hver til sin Vei, men at Herren har ladet al vor Misgjerning møde ham. Det var næsten blot blandt de fattige og ringe, at denne levende Tro brændte som Emmer under Asken, og i Jerusalem var Simon, tilligemed nogle andre, blevne mærket med Had for dette Haabs Skyld, som de frit bekjendte.

Herodes blev ogsaa grummere efter som han tiltog i Alder. Og idag havde Simon i Synagogen vovet at reise sig, og i nogle faa Ord revse Tidens Uretfærdighed og Affald fra det „levende Haab"; han havde anført disse Ord af Jeremias:

„Hvorledes, I stjæle, slaa ihjæl, bedrive Hor, og sværge falskeligen, og saa komme I og staa for mit Ansigt i dette Hus, som er kaldet med mit Navn og sige: vi ere frelste! Er da dette Hus, som er kaldet med mit Navn, bleven en Røverkule i eders Øine? Hvorledes kunne I sige: „Vi ere vise og Herrens Lov er hos os". Sandelig se til Løgn, har de Skriftlærdes Løgngriffel gjort den. Endog Storken under Himmelen kjender sine bestemte Tider, og Turtelduen og Svalen og Tranen tager sin Tid iagt, naar de skulle komme; men mit Folk kjender ikke Herrens Lov. Sandelig, som en Kvinde er troløs mod sin Ven, saaledes have I været troløse imod mig, Israels Hus! siger Herren. Se Herrens Storm, hans Fortørnelse farer ud, en rivende Stormvind; paa de Ugudeliges Hoved hvirvler den hen. Herrens brændende Vrede skal ikke vende tilbage, førend han har udført, og førend han har fuldbyrdet sit Hjertes Tanker; i de sidste Dage skulle I forstaa det".

Her blev Simon afbrudt; der skeede et forfærdeligt Oprør i Synagogen; Pharisæerne med Synagogeforstanderen og de Skriftkloge i Spidsen, og mange af Folket reiste sig i rasende Forbitrelse, Støv fløi rundt i Synagogen: Stød ham ud! stød ham ud! gjentog det ene Raab mer harmfuldt end det andet. „Hvorlænge skal vi taale denne Snakker iblandt os, denne Lovforagter, denne Kongebespotter, denne Folkefordærver; blandt Toldere og Hundene (Hedningerne) har han sin Gang. Stød ud! stød ud!"

Det var kun med Nød og Neppe at Simons Venner fik trække ham ud af Trængselen, og selv mange af dem syntes han havde været utidig streng i sin Tale og trak sig tilbage fra ham, saasnart han var udenfor, og Stormen nogenlunde havde lagt sig. „Kongens Vrede og Pidskeslag ramme dig!" det var det sidste Raab, der naaede den langtsomt bortvandrende Olding.

Efter denne ildevarslende Storm var det, han traadte ind til sin Ven, hvem han fandt døende, Ryggen sønderflænget af den kongelige Piggesvøbe.

Og dog var det ikke dette, der bøiede ham mest mod Jorden; ikke heller frygtede han Kongens Vrede, uagtet han skalv for at blive bortrykket før han fik se Herrens Dag; og selv at udstødes fra Synagogen, hvor han dog havde havt saa salige Stunder, skrækkede ham ikke; thi det kunde ikke saa længe vare.

Men at Herren skulde komme, og der ingen skulde være til at modtage ham; at hans Egne ikke skulde kjende ham eller have Rum for ham; at han skulde blive et Modsigelses Tegn, en Anstødssten, eu Forargelsens Klippe for begge Israels Huse, en Snare og Strikke for Indbyggerne i Jerusalem, at Fred skalde bydes det ganske Folk, og se! Sværdet er dog trængt ind til Sjælen". — Se det tyngede ham som et Bjergs Byrde mod Jorden, og saaledes vandrede han ludende og indadvendt sin ensomme Gang til Huset, idet hans dirrende Læber uhørligt gjentog hans Sjæls inderste Raab:

„Vegter, Vegter, hvad lider Natten"!

Der var en forunderlig Kamp i Simons Hjerte; turde han bede Herren at føre ham hjem i denne Nat? havde Gud ikke lovet ham at se „Herrens Dag" før han lukkede sit Øie i Døden?

Men han trøstede sig med det Ord: „Se, jeg er Herren, alt Kjøds Gud; skulde nogen Ting være for underligt for mig?" og som han just havde naaet sit Hus, bøiede han Hovedet for at gaa ind ad den lave Dør, da en let tilsløret rank Kvinde hurtigen ilede forbi og udbrød med høi Røst:

„Velsignet være dine graa Haar, Simon, som bragte „Trøst“ til en Israels Datter og lægede hendes Brøst“!

Simon vendte sig langsomt om i Døren, men Kvinden var allerede forbi; et let Smil, som en hastig Solstraales Lys, tegnede et saligt Haab paa Oldingens furede Kinder; „Det var Rachel, Synderinden“, sagde han ligesom hen for sig, idet han gik over Gaardsrummet ind i sin simple Bolig“; sandelig, det er sandt „af de Smaas Mund har du grundfæstet dig en Magt for dine Modstanderes Skyld“; der er dog endnu dem, der vente paa Herren og ville modtage hans Salvede“.

Ved Indtrædelsen i sit lille Kammer fandt Simon det allerede optaget af en Mand i en stor kostbar Kappe; paa Grund af Halvmørket i den daarligt oplyste Stue, tog Simon ham først for et Kongens Sendebud, der alt var kommen for at gribe ham. Men de første Ord bragte ham snart ud af denne Vildfarelse.

„Undskyld, Fader“, begyndte den Fremmede i det Sprog, som den Gang forstodes af hele Verden, „at jeg som en fortrolig Ven har optaget dit Hus i dit Fravær; Herodes Had nøder mig endnu denne Aften at forlade Jerusalem og Templet for at drage til min Fødeby Korinth. Jeg kunde dog ikke reise uden selv med Fare for mit Liv, at sige min Velgjører Farvel. Du blev saa længe borte, at jeg allerede begyndte at ængstes for dit eget Liv, elskede Olding; Dagene ere onde; men lovet være dine Fædres Gud, at du er er her“.

„Vær velkommen ædle Timasion; Herren Zebaoth er mægtig at bevare os begge“, sagde Simon, idet han roligen beredte sit simple Maaltid, der bestod af Brød, lidt Løg og en Krukke Vand. Vil du dele den gamle Simons Sabbatsmaaltid?“

„Nei tak“, sagde Grækeren“, idet han stod op, „maaske er jeg allerede for silde; du har givet mig Delagtighed i Israels Haab; Mørke bedækker Jorden og Mulm Folkene; der er tomme Sjæle og Hungerskrig i min Faders Hus, i

mine Venners Huse; vore Guder ere forkastede og vi have intet fundet i deres Sted; men du har ladet Lyset opgaa i mit Hjerte, vi ville vente Israels Herlighed for at faa vandre i dets Lys, efterdi Herrens Frelse skal naa til Jordens Ender. Fader, lad mig faa din Velsignelse og fare".

Et nyt Smil af Haab og Salighed gik over Oldingens brede, rynkede Pande; han udstrakte begge sine Hænder over Grækerens Hoved: „Abrahams, Isaks og Jakobs Gud følge dig, han lade sit Lys skinne over dig, og give dig og dine Delagtighed i Israels Frelse"!

Timasion trykkede Oldingens Haand til sit Hjerte, hævede sine Hænder mod Himlen, og idet han slog Kappens vide Folder om sig, gik han sagte og hurtigt ud af Døren og forsvandt i den trange halvmørke Gade.

Simon nød sit tarvelige Maaltid og Esaias Ord kom for ham: „Jeg var at opspørge for dem, som ikke spurgte, jeg var at finde for dem som ikke søgte mig; jeg sagde: se her er jeg, til et Hedningefolk, der ikke var kaldet med mit Navn."

Han var alt i en opløftet og salig Sindsstemning, da han gik ud paa Taget for at holde sin Aftenbøn.

Simons Hus, omend lidet og uanseeligt laa dog paa et af de høieste Punkter af Zions Bjerg og fra Taget havde han en herlig Udsigt; tvers over Torypæons Dal laa Moriah Bjerg med Templet, hvor Simons Tanker dvælede hver Gang han i Bønnen vendt mod Øst løftedes til Herrens Trone. Bag Templet over Josaphats Dal og Gethsemane hæver sig Oliebjergets Top som en skarpt afridset Halvkugle mod den dybblaa Himmel; mellem den lave Aasryg søndenfor, der kaldes „Forargelsens Bjerg" og „den onde Raads Høi", syd for Staden, strækker sig den trange Dal, der dannes ved Sammenløb af Kedrons og Gihons Bæk, og hvor Veien fører ned til det døde Hav.

De mørke Smaaholt af Oliventræer paa Bjergenes Skraaninger begyndte alt at smelte sammen med det brunagtige Landskab og Simon var staaet op fra Bønnen, da en anden mørk Skikkelse, i lang Kappe med Hætte eller Kutte

om Hovedet næsten uhørligt kom tilsyne gjennem Tagets Aabning. Han satte sig stille hen ved Simons Side og snart var de to fordybede i en sagte men levende Samtale.

Over dem begge løftede sig en Himmel saa klar og høi og dyb som kun i de sydlige Lande; Millioner af tindrende Stjerner lyste frem fra den udstrakte Hvelving og kastede ved sine sitrende Straaler den slumrende Jord i end dybere Skygge. Men størst af alle glimrede Sirius i himmelsk funklende Glans paa den sydlige Himmel, og Simons glitrende Sølvskjæg løftede sig ofte, naar hans Øie dvælede ved Stjernens sprudlende brogede Lysstrøm, og om dens Straaler havde været spendt som en Harpe fra Simons Hjerte til Himmelen, vilde vist dens Strenge lyde igjen deroppe som en Sjels Suk:

„Vegter, Vegter, hvad lider Natten“.

Der var ingen Tvivl om, hvad de to Venner talte om; der gik paa denne Tid et forunderligt Drag af Spending og Forventning gjennem Israels Folk, ja gjennem alle Folk; Verden begyndte at blive overmæt; og dog syntes Israel aldrig at have været længere borte fra sit Haab, end netop i Herodes Tid, der ved sin udvortes Glans mindede noget om Davids Herlighed, og derfor let dyssede baade Mægtige og Ringe i Søvn. Men derfor trængte saadanne Mænd som Simon, de „Stille i Landet“ daglig om at oplives og styrkes i sin Tro og Forventning om „Israels Haab“, saameget mere som Forfølgelser og Had truede med endog at udrydde denne lille Rest.

Adskillige Omstændigheder var ogsaa i det allersidste indtruffet, der endmere maatte gjøre „de Stille“ baade ængstelige og spendte. Simon og hans Ven Ruben dvælede nu ved de mærkelige Rygter, der vare i Omløb. Ruben var Tolder, og havde, efterat være udstødt fra Synagogen, fundet Trøst og Lægedom for sine Sjælesaar i Simons kjærlige Omgang og faste Tro, og begjærligen grebet Forventningen om Messias snare Komme med et levende Haab. Men Simon havde ved saadan Kjerlighed mod de Lidende og Bekym-

rede vundet ikke lidet Had hos Synagogens mere Anseede, og det var Hensynet dertil og til Simons Sikkerhed, der havde bragt Ruben til at afflægge ham det silde Besøg.

Der gaar Rygter, siger Simon, at nede i Bethlehem skal være skeet underlige Ting, at Hyrder skal have seet Himlenes Hærskarer stige ned som et stort Lys i Nattens Dunkelhed og under Lovsang forkyndt „Frelserens Fødsel".

Nys var jo Staden helt i Oprør, da der var komne nogle Mænd fra det fjerne Østen veiledede af en Stjerne for at finde „Jødernes Konge", der nu var født, og tilbede ham.

Herodes blev forfærdet og søgte ved List at faa fat i Barnet som de Vise gik til Bethlehem for at opsøge. Men da man intet mer hørte til dem, fortælles der, — men man tør neppe hviske det — at Herodes har ladet alle smaa Børn i Bethlehem myrde.

Og nu skal han være mer rasende end nogensinde, og da han mistænker alle Gudfrygtige og dem som forvente Israels Haab, som sine Fiender, saa søger han efterhaanden at udrydde dem. Gamle Jehu er idag død af de Pidskeslag, der blev ham tilføiede, og Turen staar nu til dig. Jeg raader dig til at skjule dig for din blodige Forfølger.

Simon hørte til med Opmærksomhed; undertiden gik et hurtigt Smil over hans Læber; hans Tanker var hverken hos Herodes eller de Skriftkloge; han frygtede dem ikke, og var ikke bange for at dø. Alt hvad Ruben fortalte, havde han hørt og istedetfor at ængste ham, havde det givet ham ny Forvisning om, at han ikke skulde dø, før han havde seet Herrens Salvede; han længtede kun efter Stunden; og naar han drog bort, var der dog dem, som vilde modtage Herren og give ham Rum; det var kommet klarere frem for ham idag end nogensinde, og det laa øverst i hans Sjæl og fyldte ham med Glæde; — hvad formaar Kjød imod Herren?"

Frygt ikke Ruben! sagde han; Herren har hørt mine ydmyge Begjæringers Røst; Herren er min Styrke og mit Skjold; paa ham forlader mit Hjerte sig og jeg bliver hjulpen; derfor fryder mit Hjerte sig; derfor skal nu mit Hoved

løfte sig over mine Fiender trindt omkring mig, og jeg vil ofre i hans Paulun Jubeloffer. Herodes og alle hans Hjælpere kunne intet formaa naar Herren er med mig; jeg skal ikke rokkes evindelig".

Saa gik de to Venner atter igjennem alle Forjættelser om Herrens Salvede, som havde indgravet sig i deres Hjerter og glemte baade Tid og Fiender, idet deres Sjæle ved Troen alt bares hjem til de evige Pauluner.

Men Fienderne glemte ikke Simon; efter Forbitrelsen i Synagogen fulgte Ondskabens Raad, og med Herodes Hjælpere havde de alt lagt Plan om at gribe Simon tidlig den næste Dag og føre ham for Raadet, som den der forstyrrede Synagogen og forhaanede Kongen.

Det var alt sent, da de to Venner skiltes; men endnu blev Simon siddende hensunken i dybe og salige Tanker. Alle hans Sjæls Længsler samlede sig i dette ene Vers: „En Ting har jeg begjært af Herren, derefter tragter jeg: at jeg maa bo i Herrens Hus alle mit Livs Dage for at beskue Herrens Liflighed". Stjerne gik op og Stjerne gik ned, men endnu sad Simon med alle sine Længsler hos Gud; og som Natten gik frem, saa lysnede det mod Morgen i Simons Sjæl:

„Vegter, Vegter hvad lider Natten".

Det kom for ham mer og mer klart, at han nu skulde faa gaa hjem, og dog først faa se Herrens Salvede; for disse tvende Tanker blev Menneskenes Ondskab og Hjerternes Haardhed som en Skygge, der gaar hurtigt forbi. Alt havde den lysende Sirius bøiet sig bag Aasene og peget henimod Bethlehem; Skovholtene paa Oliebjergets Skraaning begyndte at rive sig ud af Mørket, der laa som et Slør over Landskabet. Simon sad med ufravendte Blikke bøiet mod Øst, og da den første Morgenstraale strømmede gjennem Skaret paa Bethaniaveien som et Forbud om ham, der herfra skulde holde sit kongelige Indtog, kastede Simon sig paa Knæ og fremsagde sin Morgenbøn. Derefter stod han hastig op, idet han gjentog for sig selv: „der fremgaar en Stjerne af Jakob og der

hæver sig et Spir af Israel, og det knuser Moabs Hjørner og udrydder alle Larmens Børn," (4. Mos. 24 17.) „Stat op og bliv lys! thi dit Lys kommer, Herrens Herlighed opgaar over dig" (Es. 60. 1.) gik han hurtig ud af sit Hus gjennem de steile og trange Gader, der førte til Moriah Bjerg og Templet.

Kort Tid efter kom Herodes Folk for at gribe ham; de fandt ham ikke og troede han var flygtet.

Men Simon var i Templet; han skulde have sin Julefest idag. Han løftedes og styrkedes atter i Bøn til den Hellige; og da han blandt den store Mængde, der efterhaanden myldrede ind i Templet, opdagede Maria med Barnet paa Armen, da var hans Forløsnings og Saligheds Stund kommet. Med Aandens forklarede Øine kjendte han Barnet, at det var „Herrens Salvede", tog det paa sine Arme, prisede Gud og sagde:

„Herre, nu lade du din Tjener fare i Fred, ligesom du har sagt, thi mine Øine har seet din Frelse"!

Endnu dvælede han en Stund i Templet i himmelsk Henrykkelse, og vidnede for de omkringstaaende om alt, hvad Gud havde aabenbaret ham og hvad der var skeet.

Saa gik han hjem træt efter Nattens Vaagen, og lagde sig til Hvile; men han vaagnede ikke mere hernede; og da Herodes Folk atter kom for at gribe ham om Aftenen, bare Naboerne ham ud til en stille Grav.

Men hans Sjæl var i de evige Pauluner og holdt Julefest med Englene fra Bethlehems Marker.

„Vegter, Vegter, hvad lider Natten?"

Indhold.

Side

1) Betragtning at spørge til Gud
(at tvivle)
2 at fatte alt med Forstanden
3. at Gud alene fører Mennesket igj
Pag. 177

1 Bladet No. 19 Herb...

Pag. 162

1. Jeremias + Pagina 113
2. Johannes Tauler + Pagina 169
3. Dr. Spener + 158
4. H. N. Hauge 29
5. Evan. Moody 49
6. Lagmandsvik ... Norg. 147
7. Taupli Omvendelse 161

